DÜZCE ÜNİVERSİTESİ | LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SURİYE'DEKİ GÜÇ MÜCADELESİNDE BÖLGESEL AKTÖRLERİN REKABETİ: İRAN VE İSRAİL ÖRNEĞİ

ENES ERDOĞMUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞAHİN ÇAYLI

DÜZCE, 2023

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SURİYE'DEKİ GÜÇ MÜCADELESİNDE BÖLGESEL AKTÖRLERİN REKABETİ: İRAN VE İSRAİL ÖRNEĞİ

Enes Erdoğmuş tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Şahin ÇAYLI

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Şahin ÇAYLI
Düzce Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hüsrev ÇELİK
Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa ATATORUN
Süleyman Demirel Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 18.01.2024

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

Enes ERDOĞMUŞ

18.01.2024

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında gösterdiği her türlü destek ve yardımdan dolayı çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Şahin Çaylı ’ya en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Ayrıca bu çalışma boyunca yanımda olan sevgili aileme, desteklerini esirgemeyen kıymetli akrabalarıma ve Ahmet T. Yıldız’a da teşekkür ederim.

18 Ocak 2024
Enes ERDOĞMUŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

KISALTMALAR ..... **vii**
ÖZET ..... **viii**
ABSTRACT ..... **iix**
1. GİRİŞ **1**
2. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KLASİK REALİZM **5**
2.1. KLASİK REALİZMİN TARİHSEL KÖKLERİ 6
2.2. 20.YY SONRASINDA KLASİK REALİZM 9
2.2.1. Uluslararası Sistemin Anarşik Yapısı ve Devletlerin Güvenlik Arayışı 10
2.2.2. Hans Morgenthau'ya Göre Klasik Realizm'deki Temel İlkeler 12
2.3. TEMEL UNSUR OLAN GÜÇ KAVRAMI 13
2.3.1. Gücü Oluşturan Unsurlar 14
2.3.2. Güç Mücadelesi ve Strateji 15
2.3.3. Gücün Alt Kavramları ve Bölgesel Güç 18
3. SURİYE'DEKİ GÜÇ MÜCADELESİNDE TARİHSEL SÜREÇ; KAOS VE İÇ SAVAŞA GİDEN YOL **20**
3.1. GÜÇ MÜCADELESİNDE TARİHSEL ARKA PLAN 20
3.2. BAAS HAREKETİ VE MUHALİF OLUŞUMLARIN REKABETİ 22
3.3. ESAD AİLESİ DÖNEMİNİN EKONOMİK, SOSYOLOJİK, SİYASİ POLİTİKALARI VE İÇ SAVAŞA SÜRÜKLENEN YOLDA İÇ- DIŞ ETMENLERİN ANALİZİ 24
3.3.1. Hafız Esad ve Hama Katliyamı 24
3.3.2. Beşar Esad Dönemi ve İstikrarsız Politikalar 26
3.4. ARAP BAHARI VE SONRASI SURİYE'DEKİ OLUŞAN OTORİTE BOŞLUĞU 29
3.5. ARAP BAHARI'NIN ARAÇSALLAŞMASI VE MEDYA SAVAŞLARI 33
3.6. İÇ SAVAŞ VE BM'NİN ETKİSİZ GİRİŞİMLERİ 35
4. BÖLGESEL AKTÖRLERİN SURİYE'DEKİ GÜÇ MÜCADELESİ **38**
4.1. TÜRKİYE'NİN SURİYE'DE YUMUŞAK GÜÇTEN SERT GÜCE DEĞİŞEN POLİTİKALARI 41
4.2. SUUDİ ARABİSTAN'IN MEZHEPÇİ POLİTİKALARI VE ÇIKAR EKSENİNDE DEĞİŞEN STATÜKOCULUK 43
4.3. STRATEJİK İTTİFAKTAN AYRILIĞA MISIR SURİYE İLİŞKİLERİ 46
4.4. BÖLGESEL GÜÇLERİN SURİYE'DEKİ DEVLET ALTI ÖRGÜTLERE YAKLAŞIMI VE VEKALET SAVAŞLARI 47
4.4.1. Özgür Suriye Ordusu ve Bölünen Muhalefet 49
4.4.2. Devlet Altı Örgüt Olarak El Nusra ve DAEŞ 50
4.4.3. Kuzey Suriye'deki Güç Boşluğu ve PYD 51
4.4.4. Rejim Yanlısı Dış Kaynaklı Örgütler; Haşdi Şabi ve Hizbullah 53

5. ARAP BAHARI EKSENİNDE SURİYE'DEKİ İRAN- İSRAİL REKABETİNİN ANALİZİ 56
5.1. İRAN'IN ARTAN BÖLGESEL ETKİ KAPASİTESİ 56
5.2. İRAN'IN ARAP BAHARI TUTUMU VE SURİYE'YE DOĞRUDAN MÜDAHALESİ 58
5.3. İRAN'IN VEKALET SAVAŞLARINDAKİ POZİSYONU 60
5.4. İRAN İLE SURİYE'NİN BÖLGESEL İTTİFAKI VE SURİYE'DEKİ ÇIKARLARI 61
5.5. POLİTİK, KÜLTÜREL BAĞLAMDA; İDEOLOJİK VE MEZHEPSEL YAKINLAŞMA 63
5.6. İSRAİL'İN BÖLGESEL KONUMUNU KORUMA VE GÜÇLENDİRME ÇABASI 65
5.7. İSRAİLİN ARAP BAHARI TUTUMU VE SURİYE'YE DOĞRUDAN MÜDAHALESİ 66
5.8. GOLAN TEPELERİNİN İLHAK SÜRECİNDE GELİNEN NOKTA 68
5.9. İSRAİLİN VEKALET SAVAŞLARINDAKİ POZİSYONU 69
5.10. İSRAİL'İN OLUŞAN GÜVENLİK KAYGILARI VE SURİYE'DEKİ ÇIKARLARI 70
5.11. POLİTİK, KÜLTÜREL BAĞLAMDA; VAAT EDİLMİŞ TOPRAKLAR VE SİYONİZM 72
5.12. İSRAİL VE İRAN'IN İDEOLOJİK REKABETİNDE Şİİ HİLALİ VE ARZ-I MEVUD ÇATIŞMASI 73
6. SONUÇ 75
7. KAYNAKLAR 79
ÖZGEÇMİŞ 93

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAAS	Arap Sosyalist Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
CIA	Merkezi İstihbarat Teşkilatı
DAEŞ	Irak Şam İslam Devleti
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HAMAS	İslami Direniş Hareketi
M.Ö.	Milattan Önce
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PYD	Demokratik Birlik Partisi
SMDK	Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu
SUK	Suriye Ulusal Konseyi

ÖZET

SURİYE'DEKİ GÜÇ MÜCADELESİNDE BÖLGESEL AKTÖRLERİN REKABETİ; İRAN VE İSRAİL ÖRNEĞİ

Enes Erdoğmuş

Düzce Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şahin Çaylı

Ocak 2024, 90 sayfa

Tarihten günümüze güç mücadelelerindeki önemli yerini koruyan Suriye, Akdeniz'e kıyıdaş olması, diğer stratejik geçiş yollarına da haiz olması ve de çeşitli etnik, kültürel, ideolojik farklılıkları barındırması bölgedeki aktörlerin ilgisini çekmiştir. Ortadoğu'daki Arap Bahar'ından etkilenen Suriye 2011'de başlayan iç savaşla tarihi kırılma yaşamış ve kaosa sürüklenmiştir. Suriye'de büyük bir otorite boşluğu oluşmuştur. Sürece tesir eden devletler kendi pozisyonları doğrultusunda iç savaşa müdahil olmuşlardır. Bu çalışmayla 'Suriye'deki güç mücadelesinin arka planında hangi aktörler mevcuttur? Neden iç savaşa güç perspektifinden yaklaşılmıştır? Neden bölgesel aktörlerin rekabeti seçilmiştir? İran ve İsrail hangi güç unsurlarıyla, hangi bağlamda Suriye'ye müdahil olmuştur?' gibi araştırmanın problemleri incelenerek şu saptamalar yapılmıştır. Güç hem araçtır hem de amaçtır. Devletlerin amacı güç maksimizasyonuna ulaşarak rakiplerini bertaraf etmek ve varlığını sürdürmektir. Bu ülkeler stratejik ve milli çıkarlarını gözetmek için güvenlik söylemiyle Suriye'de, erken ön alma çabasına girişmişlerdir. Çalışmanın konusu olan ülkeler çıkarlarına göre vekil savaşçıları caydırıcı araç olarak kullanmışlardır. Bu ülkeler Arap Baharı'nı araçsallaştırarak kendi hedeflerine giden yolda politik, kültürel ve ideolojik olguları kullanmışlardır. Etik ve ahlaki değerler göz ardı edilmiştir. Devlet üstü yapı olarak Birleşmiş Milletler de bu duruma ön alamamıştır. Suriye'deki bölgesel güçlerin güç mücadelesinin eski tarihlerden beri sürdüğünden bahsedilmiştir. Krize giden sürecin arka planı olarak, emperyalist ülkelerin hakimiyeti ve Esad ailesinin iktidara gelmesinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte çalışma Arap Baharı sonrasıyla sınırlandırılmıştır. Arap Baharı hem güç sahası Suriye'yi hem de çatışmaya müdahil bölgesel güçleri etkilediği için, bölgesel aktörlerin rekabeti seçilip analiz edilmiştir. Ortadoğu'da yer alan bölgesel güçlerin, aynı süreçte ve aynı coğrafyada sürece doğrudan veya dolaylı müdahil olmaları, aralarındaki rekabeti kaçınılmaz kıldığı sonucuna varılmıştır. Politik bağlamda İran, Suriye'de kendi rejimine sadakatle bağlı bir yönetimin devamından yana pozisyon alırken İsrail ise kendisini tehdit etmeyecek, gücü sınırlandırılmış bir Suriye istemektedir. İdeolojik bağlamda İran Şii Hilali kapsamında hareket ederken İsrail ise vaat edilen topraklar kapsamında hareket etmesi, iki eksenin çakışmasına ve neticede çatışmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada, İsrail'in, kendisine karşı Suriye'deki mevcut İran tehdidini öne sürerek bu ülkeye saldırılar düzenlemesi ve İran'ın da İsrail'e karşı Suriye'yi direniş cephesi şeklinde öne sürerek karşı savunma niyetiyle bu ülkedeki askeri varlığını devam ettirmesi, Suriye'deki istikrarsızlığın devam etmesine neden olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Güç Mücadelesi, İran, İsrail, Ortadoğu, Suriye

ABSTRACT

COMPETITION OF REGIONAL ACTORS IN THE POWER STRUGGLE IN SYRIA; THE EXAMPLE OF IRAN AND ISRAEL

Enes Erdoğmuş

Düzce University
Graduate School of Education, Department of International Relations
Master's Thesis
Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Şahin Çaylı

January 2024, 90 pages

Syria, which has maintained an important place in power struggles from history to the present, has attracted the attention of actors in the region due to its coastline on the Mediterranean, having other strategic passageways, and hosting various ethnic, cultural and ideological differences. Syria, affected by the Arab Spring in the Middle East, was thrown into chaos with the civil war that started in 2011. There is a huge authority gap in Syria. States influencing the process intervened in the civil war in line with their own positions. With this study, "What are the factors behind the power struggle in Syria?" Why was the civil war approached from the perspective of power? Why was the competition of regional actors chosen? The research asks 'How, to what extent and in what context were Iran and Israel involved?' By examining problems such as these, the following findings were reached. Power is both means and end. The aim of states is to eliminate their rivals and maintain their existence by maximizing power. They tried to take early measures in Syria with security discourse in order to protect their strategic and national interests. They used proxy fighters as a deterrent tool in their own interests. They instrumentalized the Arab Spring and used political, cultural and ideological phenomena to achieve their own goals. Ethical and moral values were ignored. The United Nations is also ineffective as a supra-state body. It was stated that the struggle for power among regional powers in Syria has been going on since ancient times. The domination of imperialist countries and the Assad family's coming to power were mentioned as the background of the process leading to the crisis. However, the study was limited to the period after the Arab spring. Since the Arab Spring affected both Syria's power field and the regional powers involved in the conflict, the competition of regional actors was selectively analyzed. It has been concluded that the fact that regional powers in the Middle East are directly or indirectly involved in the same process and the same geography makes competition between them inevitable. In the political context, Iran favors the continuation of a government loyal to its regime in Syria, while Israel wants a Syria that will not threaten itself and whose power is limited. In the ideological context, Iran operates within the scope of the Shiite crescent and Israel operates within the scope of the promised land, causing the two axes to overlap and ultimately conflict. In this study, Israel's attacks on this country by claiming the current Iranian threat in Syria against itself and Iran's maintaining its military presence in this country with the intention of defending Syria by claiming it as a resistance front against Israel, its attacks on this country. It was concluded that it was addressed. caused continued instability.

Keywords: Iran, Israel, Middle East, Power Struggle, Syria

1. GİRİŞ

Günümüzde etkili sayıda nüfusa ve yüksek oranda genç popülasyona sahip olan Ortadoğu'da ki yer altı kaynakları ve stratejik su yolları bölgedeki rekabeti her daim tetikleyerek devam etmiştir. Bütün bu yeraltı kaynakları, devletleri cezbederek rekabet ortamı oluşturmakta ve ülkeler arası siyasette belirleyici rol oynamaktadır. Ortadoğu'nun kadim bölgesi Mezopotamya'nın bir kısmını da içine alan Suriye toprakları "Bereketli Hilal" denilen bölgenin bir parçası olmuştur. Kuzeyinde Anadolu coğrafyası güneyinde ise Arap yarımadası bulunan Suriye önemli medeniyetlere beşiklik etmiştir. Aynı zamanda Mısır, Roma ve Pers medeniyetlerinin ezeli rekabetlerinden payını almıştır. Suriye'nin Jeostratejik konumu çıkar gruplarının ilgisini çekmiş ve Ortadoğu da ki bölgesel ve küresel dinamikleri zaman zaman karşı karşıya getirmiştir. Dünyadaki başat aktörlerin burada söz sahibi olmak istemeleri aynı zamanda çıkarları doğrultusunda şekillendirme çabaları, bölgedeki gerilimi artıran faktörler arasında yer almaktadır. Bölgedeki aktif kaosun diğer sebeplerinden biri yeraltı kaynaklarına, bilhassa ülkenin kuzeyinde petrol gibi çağımızın enerji kaynaklarının ana maddesine sahip olmalarına dayanmaktadır. Ayrıca semavi dinlerin Hac yolu üzerinde olması çatışma ve mücadele ortamını hazırlayan pekiştiren faktörlerin başında gelmektedir. Bu özellikleriyle birlikte önemli güç odakları hep hakimiyet alanlarının içinde bu bölgeyi de görmek istemişlerdir. Karşılıklı çıkarlar eksenin de krize sürüklenen Suriye rejimine, İran bizzat devlet ve devlet altı örgütlenmeleriyle desteğini sürdürmüştür. Yine doğrudan Suriye'ye müdahil olan başka komşu ülke ise İsrail'dir. İsrail hem daha öncesinden işgal ettiği Golan tepesindeki işgal topraklarını genişletmiş hem de meşruiyet sağlamaya çalışmıştır. Arap Bahar'ının bu süreçlere katkıları incelenerek analiz edilmiştir. İsrail müdahale unsuru olarak da vekil savaşçıları da kullanmış çıkarları kapsamında desteklemiştir. İlk protesto gösterinde Arap Baharı'nın etkisinde iç savaşa sürüklenen ülkede sadece yönetim krizi olarak patlak veren kriz olduğu düşünülse de, sorunun daha da derinlerde yatmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Üst üste başa gelen despot liderlerin yönetim tarzları ve ülkedeki memnuniyetsiz kesimin muhalif yaklaşımları, Alevi Sünni ayrımının keskinleşmesi gibi sorunlar belirginleşmiştir. Bu sorunlara ek olarak dış unsurların müdahalesi, Arap Baharıyla boyut değiştirmiştir.

Bu çalışmada, Arap Baharıyla birlikte Suriye'deki krize müdahil olan İran ile İsrail arasındaki rekabetin teorik çerçevede analiz edilmesi sağlanmıştır. Giriş, sonuç ve kaynakçanın dışında dört temel bölüm vardır. İkinci bolümde teorik çerçeve belirlenmiş ve konu bağlamında teorinin içinde yer alan kavramlar açıklanmıştır. Teorik çerçeve klasik realizmdir, bazen diğer bilim dallarıyla karışmaması için klasik siyasal realizm olarak da ele alınmıştır. Klasik realizm kendi içinde iki şekilde değerlendirebiliriz. İlki bilinen tarihin başlarından beri antik Çin Yunan, Mısır eserlerinde yer alan halinden Dünya savaşına kadar olan kısımdır. Bu kısımda Sun Tzu, Thukydides gibi antik dönem düşünürlerinin görüşlerinden ve dini metinlerden beslenen realizm, sonraları Machiavelli, Hobbes gibi düşünürleri etkilemiştir. Bu dönemde realist düşünürlerin ortak kanısının; doğa hali, güç merkezli olma durumu, devlet merkezli yapılanmanın siyasal realizmin temelini oluşturduğudur. İkinci kısmında ise İkinci dünya savaşından soğuk savaşın bitimine kadar olan kısımda yer alan modern anlamda klasik realizmin kurucusu Hans Morgenthau ve Carr gibi disiplinin temsilcilerinin görüşleri etrafında yirminci yüzyıl sonrası klasik realizm olarak ele alınmıştır. Burada ise çatışma, otorite boşluğu, güvenlik ve güç kavramları detaylı olarak anlatılmıştır. Realizmin temel unsuru güç mücadelesi kavramı alt başlıklarıyla birlikte detaylandırılmıştır. Bölgesel güç tanımı yapılmıştır. Neticede Arap Baharı bütün Ortadoğu'yu derinden sarsmıştır. Arap Baharı'nın seçilmesi ise doğa hâlinin kaotik ortamıyla ilişkilendirilmiştir.

Modern Ortadoğu'yu derinden sarsan, kaotik ortama sürükleyen kritik dönüm noktaları olmuştur. Bunların en önemlilerinden biri, bölgeyi topyekûn tesiri altına alan Arap Baharı süreci olduğunu ön görülmüştür. O yüzden çalışma Arap Baharı sonrasını kapsamaktır. Lakin realizmin tezlerinden biride güç mücadelesinin her daim devam ettiğidir. Bu bağlamda Suriye'deki güç mücadelesine üçüncü bölümde tarihsel perspektiften de bakılmış ve krize giden yoldaki arka plan ele alınmıştır. Bölgede kurulan imparatorlukların Suriye mücadelesi ve sonrasında Birinci dünya savaşı sonrası emperyalizmin hâkim olduğu darbelerle dolu dönem ve de Esad ailesinin politikaları iç-dış etmenlerle birlikte iç savaşa götüren sürece katkısı olarak ele alınmıştır. Yine bu bölümde Arap Baharı tanımı tartışılmıştır. 'Arap uyanışı, Arap isyanları, Arap kışı' gibi terimlerin yerine en yaygın kullanım olan Arap Baharı kavramının kullanılması tercih edilmiştir. Arap Baharı'nın etkilerinden ve Arap Baharı'nın araçsallaşmasından bahsedilmiştir. Arap Baharı pek çok aktöre göre emelleri için güç kullanma imkânı sunmuştur. Popülizmin ve medyanın bu anlamda güç odakları tarafından çıkarlar gereği

kullanılmasına kısaca değinilmiştir. Etik ve ahlaki değerlerin göz ardı edilip yok sayılmasından bahsedilmiştir. Son olarak Birleşmiş Milletlerin (BM) etkisiz girişimleri örnekle ortaya konulmuştur. Klasik realizmin idealizme karşı en büyük iddialarından biri Milletler Cemiyetinin etkisiz kalıp, ikinci dünya savaşını durduramamış olmasıdır. Günümüzde ise aynı yapının devamı olan BM'nin Suriye'deki iç savaşa karşı pasif ve etkisiz girişimlerinden bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde ise bölgesel güç tanımı yapılmıştır. Bölgedeki (Ortadoğu'daki) hangi devletlerin bu tanıma uyup uymadığı genel kanılarıyla birlikte tartışılmıştır. Arap Baharıyla Suriye'deki en önemli güç unsurları küresel ve bölgesel güç olan devletler ve de devlet altı-destekli örgütlerdir. Çalışmada Arap Baharı'nın hem güç sahası Suriye'yi hem de çatışmaya müdahil bölgesel güç unsurlarını etkilediği için, bölgesel aktörlerin rekabetinin analiz edilmesi tercih edilmiştir. Bir başka deyişle, Arap Baharı'nın tesirinden; bölgesel aktörler (etki eden) ve rekabet alanı olanı olan Suriye (etki edilen) payını aldığı için ele alınma gereği düşünülmüştür.

Yine bu bölümde, üç bölgesel gücün doğrudan ya da dolaylı Suriye'ye müdahaleleri ele alınmış ve birbirleriyle olan rekabetlerine değinilmiştir. Ayrıca hibrit savaş ve vekalet savaşları tanımı yapılmıştır. Vekalet savaşçılarının devlet altı-destekli grupların bölgesel aktörlerle ilişkisini ve Suriye'ye etkisini bu bölümde ele alınmıştır. Vekalet savaşlarındaki örgütlerin çok sayıda olmasına karşın temelde İslami muhalif silahlı örgütler, radikal köktenci örgütler, etnik kimlikli örgütler ve rejim yanlısı örgütler olarak temelde dört başlıkta incelenmesi uygun görülmüştür.

Beşinci başlıkta ise konunun ana kısmına temas edilmiş ve İran- İsrail Suriye'deki güç mücadelesi ve birbirleriyle girdikleri rekabet kapsamlı olarak analiz edilmiştir. Hans Morgenthau'nun kalan üç ilkesinde burada detaylıca ele alınmıştır. Suriye'de Arap Baharı sonrası İran- İsrail rekabeti Morgenthau'nun altı ilkesi baz alınarak yöntem olarak belirlenmiş ve analiz edilmiştir. Gün geçtikçe karmaşıklaşan ve çözümsüz sorunlar yumağı olan Suriye iç savaşı ile müdahil tarafların ve etki kapasitelerinin belirsizliği problemleri analiz edilerek bir bağlama oturtulmuştur. Neticede modern anlamda klasik realizmin kurucusu olan Hans Morgenthau'nun ilkeleriyle Arap Baharı sonrası Suriye'de girişilen güç mücadelesi, İran- İsrail rekabetinin hipotezi olmuştur. Güç perspektifinde İran ve İsrail'in Suriye'deki çıkarları incelenmiştir. Politik ve kültürel bağlama dayandığı belirtilmiştir.

Çalışmada yöntem olarak yayınlanmış konulu kitaplardan, disipline katkı sunan fikir adamlarının yayınlanmış görüşlerinden, bilimsel dergi makalelerinden, sempozyum derlemelerinden, yayınlanmış raporlardan, gazete haberleri ve internet yayımcılıklarından faydalanılmıştır. Ayrıca çalışma için Türkiye'nin en büyük kütüphanelerinden faydalanılmış, literatür taraması yapılarak erişim olanağı kısıtlı kitaplar incelenmiştir. Bu çalışmalar neticesinde çok sayıda bulgu ortaya çıkmıştır.

Çalışmada daha çok tümden gelim yöntemi kullanılmıştır. Önce Ortadoğu'dan sonra bahsedilip Suriye'ye detaylı giriş yapılmıştır. Örnek olarak güç mücadelesi tanımı yapılmış ve sonraki başlıkta bölgesel güçlerin rekabeti diye daraltılmıştır. Sonra diğer başlıkta ise İran ve İsrail ile sınırlandırılarak parantez dahada daraltılmıştır. Çalışmadaki amaç Suriye'deki iç savaş ve bölgesel aktörlerin rekabeti hipotezinin; güç, çıkar ve politik- kültürel bağlamla klasik realizm çerçevesinde Hans Morgentahau'nun ilkelerinden destek alarak kanıtlamaktır.

2. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KLASİK REALİZM

Hiçbir teori geniş alanı kapsayan uluslararası etkileşimleri tam olarak açıklayamaz. Bununla birlikte; Realizm, teorik çerçevede merkezi bir konuma sahiptir. Realizm (siyasal realizm), uluslararası ilişkileri güç yoluyla açıklayan düşünce ekolüdür. Devletlerin birbirine karşı güç uygulamaları, bazen Real politik olarak bazen de güç politikası olarak adlandırılabilir. Realistlerin temelleri kadim bir geleneğe dayanmaktadır (Goldstein & Pevehouse 2017: 85). Araştırmacılar genellikle basite indirgemek için Tuckydides'ten alarak Soğuk Savaşın orta dönemine kadar ortaya çıkan realist düşünceyi ‘’klasik realizm’’ başlığı altında bir araya getirip incelemektedirler (Smith & Hadfield & Dunne 2016: 38).

Uluslararası siyaset alanında iki bin yıldır hâkim olduğu düşünülen bir sistemdir. Realistler dünyayı olması gerektiği gibi değil, olduğu gibi gördüklerini iddia etmişlerdir. Oldukça kötümser yaklaşımlara sahip olan realistler, akılcı ve yek vücut biçimde farklı siyasi çıkarlar peşinde koşan siyasi birimlerin güç ve nüfuz mücadelesini öne çıkarmaktadırlar. Güvenlik peşinde olan ülkelerin, güç ve etki için çatıştıklarını vurgulamaktadırlar. Ancak bazıları ise güvenlik ile birlikte, bölgesel veya küresel zafer peşinde koşan daha kapsamlı gündemlere sahip olabilirler (Viotti ve Kauppi, 2014: 32).
Klasik Realizm, temelde dünyadaki işlerin nasıl döndüğünü üç temel varsayıma dayandırmaktadır. Grupçuluk, bencillik ve güç merkezli olma durumudur. İnsanlar temelde birbirleriyle gruplar olarak karşı karşıya gelmektedirler. Asgari geçim düzeyi üstünde hayata tutunabilmek için grup dayanışmasının sağladığı iş birliğine ihtiyaç duymaktadırlar. Günümüzde en önemli insan toplumlarını devletler teşkil etmektedir. Diğer unsur ise bencilliktir. Aktörün kendi çıkarı, nihayetinde siyasi davranışına yön verir. Bencillik insan doğasına kök salmış bir özelliktir. Zorlamalar ortaya çıktığında kolektif çıkar ile bireysel çıkar çatışır ve de bencillik fedakarlığa göre ağır gelir. Diğeri ise güç merkezli olma durumudur. Güç siyasetin temel özelliğidir (Smith & Hadfield & Dunne 2016: 36).

2.1. KLASİK REALİZMİN TARİHSEL KÖKLERİ

Realizm; kökeni tarih, coğrafya ve birbirine bağlı pek çok içeriğe dayanan felsefî bir yaklaşımdır ve gerçekçi olmak realizm ile tam olarak aynı şeyi ifade etmemektedir. Bir tarafın isteklerini yaptırmak için kullandığı psikolojik, siyasî, ekonomik ve askerî araçların tümüdür. Son yüzyılda bunun adına realizm denmiştir. Kökleri ise çok daha eskilere dayanır (Roskin & Berry 2015: 48,49).

Sun Tzu, yaklaşık 2000 yıl önce gücün ilk kez sistematik bir araç haline geldiği dönemde devleti yönetenlerin nasıl ayakta kalabilecekleri konusunda önerilerde bulunmuştur. Tehlikeli komşulara karşı karşıya gelindiğinde, günümüz devlet adamları açısından da ahlaki mantığın çok işe yaramadığını ve varlıklarını sürdürebilmek ve de çıkarlarını geliştirebilmek için gücü nasıl kullanacaklarından bahsetmiştir (Goldstein & Pevehouse 2017: 85).

Eski krallar ve imparatorların pek çoğu, gücün askerî yanının önemini bilerek başka bir yolu düşünmeden peşine düşmüşlerdir. Eğer elde edemezlerse başka bir krallığın kendilerini yeneceğini bilirlerdi. Tevrat'ta ve Roma Savaşları'nda ise güç rekabetinin değeri şöyle anlatılmaktadır: Sen onları fark etmezsen, onlar seni fark eder. Realizm başka yansıması ise Thukydides'in Peloponez Savaşı'nın nedenini ortaya koyduğu meşhur ifadesinde görülebilir: 'Atina'nın gücünü giderek arttırması ve bunun Sparta'da yarattığı korku, savaşı kaçınılmaz kılan şeydi (Roskin & Berry 2015: 48,49). Thucydides'e göre rakip olabilecek Atina'nın güçlenmesi Sparta ve müttefiklerini, savaşa başvurmaya zorlamıştır. Çünkü vücudun herhangi yerinde varlığı anlaşılan tümörün daha yayılmadan ortadan kaldırılması ne kadar gerekli ise bu konuda önlem almakta o kadar gerekliydi (Arı, 2018: 117). Thucydides'ten yaklaşık yüz yıl sonra yaşamış olan Kautilya Hindistan'daki güç mücadelesinden bahsetmiş ve uluslararası politikada güç unsuruna yer vermiştir (Sancak, 2016: 5). Thucydides, Kautiya ve Machiavelli gibi düşünce adamları yirminci yüzyıl realizminin gelişmesine felsefi geri plan sunmuşlardır. Carr ve klasik realizmin öncüsü Morgenthau gibi bilim adamlarının düşünce yapısına büyük oranda zemin hazırlamışlardır (Arı, 2018: 121). Klasik realizmin ortaya koyduğu tespitler ve çıkarımlar geçmiş dönem gerçekçi yaklaşımlar ve düşünürleriyle kıyaslandığında çoğunlukla uyum sağladığı görülmektedir (Çıtak & Şen, 2014: 31).

Realizm özü itibari ile insanoğlunun, doğası gereği hem günahkâr hem de kötücül olduğunu, bu türden özelliklerinin en belirgini olan güce karşı duyduğu arzu ve egemen

olma isteğinden bahsetmektedir. Bu durumda uluslararası politika, herkesin herkesle savaştığı bir güç mücadelesidir. Bu mücadelenin temel birimi devletlerdir ve tüm devletler güce sahip olma ve çıkarlarını koruma ve de geliştirmeye yönelik politika izlemelidirler. Varlığın korunması için ise elden gelen her şeyin yapılması ulusal çıkarlar gereğidir (Sönmezoğlu & Güneş & Keleşoğlu, 2017: 49).

Thomas Hobbes 17. yy.'da yaşamış ve realizmi derinden etkileyen önemli bir diğer düşünürdür. Hobbes 1651 tarihinde yayınlanan "Leviathan" adlı eserinde bu konuya değinerek insanların özünde bencil olduğunu belirtmiş, insanın doğa durumunu bir savaş hali olarak tanımlamıştır. Dolayısı ile doğa durumunda insanlar birbirleriyle savaş halindedir. Güçlünün güçsüzü yok ettiği anarşik bir sistem vardır. Hobbes'a göre insanın bu kötücül doğası değiştirilemez (Keyik & Erol, 2019: 16). İnsan doğası gereği mücadeleci ve kavgacıdır. Bunun üç temel nedeni vardır. İlki olanı rekabet, ikincisi ise güvensizlik, diğeri ise şan ve şeref için kavga etmektedirler. Birincisi kazanç içindir, ikincisi güvenlik içindir, üçüncüsü ise şöhret için mücadele etmeye itmektedir. Herkes, herkes ile savaş halindedir (Hobbes, 2007: 93,94). Hobbes, uluslararası sistemin anarşik düzeni ise; savaş halinin sürekli olarak devam etmesidir. Hobbes'un ortaya attığı insan doğasının bencilliği, anarşi ve savaş hali gibi kavramlar, realist teorinin en önemli yapı taşlarını oluşturmuştur (Keyik & Erol, 2019: 16). Hobbes gibi klasik realistler anarşinin önemini yadsımadan insan doğasını vurgular. Örneğin Morgenthau' ya göre insan doğasının kollektif düzleme aktarılması 'sosyal dünyayı' oluşturur. Nihayetinde çatışma ve savaşın kökenleri insan doğasına dayanır (Donnelly, 2013: 55).

İnsanlar asgari geçim düzeyi üstünde hayata tutunabilmek için grup dayanışmasının sağladığı iş birliğine ihtiyaç duyarlar ve temelde birbirleriyle gruplar olarak karşı karşıya gelmektedirler. Günümüzde en temel gruplaşmayı ise, insan toplumları olarak devletler teşkil etmektedir (Smith & Hadfield & Dunne 2016: 36).

Bütün bu nedenlerle insanların üstün bir güce, yani hiyerarşik bir siyasi otoriteye ihtiyacı vardır. Böylece üstün güç olan devlet tarafından insan doğası kontrol edilebilinir. Hobbes eseri olan Leviathan'da insanların savaş hali konusuna devlet ile bir çözüm bulmuştur (Keyik & Erol, 2019: 16).

Thomas Hobbes'un görüşleri uluslararası alana geçirildiğinde tüm çarpıcılığıyla klasik realist dünya karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası sistemin doğal hali, devletlerin birbirleriyle giriştikleri savaş halidir. Sınır ise; moral değerler veya hukuk değil, egemen

siyasal iradedir. Bu nedenle içsel anarşinin devletle düzenlenebileceğine olan inancını uluslararası anarşi açısından taşımayacaktır (Sönmezoğlu, 2014: 126).

Yirminci yüzyıl uluslararası ilişkiler disiplinine uyarlandığındaysa realizm; devleti hala en önemli aktör olarak görmektedir (Aydın, 2004: 37). Realizmde diğer aktörler devletlere bağımlı olarak işlev üstlenebilmektedirler (Ateş, 2014:150). Westphalia düzeninden beri devam eden "devletlerin egemen eşitliği" prensibi bağlamında devletlerin egemen olarak tanındığını ve başka üst otoritenin ise olamadığı için uluslararası sistem anarşik bir ortamı doğurur. Bu durumda devletler arası çıkar çatışmaları, savaşla neticelenir. Bu anarşik ve çatışmacı ortamda devletlerin en önemli uğraşı varlıklarını devam ettirebilmesidir. Bunun içinde hiçbir şey güçlü olmaktan önemli değildir (Aydın, 2004: 37,38).

Niccolo Machiavelli 16. Yüzyılın ilk yarısında de realizmi sistematik olarak benzer görüşlerle incelemiştir. Machiavelli orijinal bir uluslararası politika teorisi geliştirmemekle birlikte kendi içinde tutarlı mantıkla klasik siyasal gerçekçilik yaklaşımının gelişmesinde büyük rol oynayarak tartışmasız akımın öncülerinden olmuştur (Sönmezoğlu, 2014: 125). Gücün nasıl kazanılacağı ve korunacağı ve de sürdürüleceğine dair didaktik olarak kaleme aldığı Prens kitabını, Lorenzo di Meccini adındaki dönemin Floransa yöneticisi için yazmıştır. Machiavelli'ye göre devletin varlığını sürdürmesi ve yok olmaması, diğer bütün amaçlardan önce gelmektedir. Ona göre Prens insancıl, ahlaklı ve iyi yürekli olabilir. Ancak devlet söz konusu olursa tam tersi de olabilmelidir (Keyik & Erol, 2019: 16). Devlet, Thuckdides, Hobbes'a göre (Morgenthau' göre de) rasyonel bir aktördür (Knutsen, 2015: 328). Machiavelli'yle özdeşleşmiş olan devletlerin hayatta kalması, devletin çıkarı gibi kavramlar, realist yaklaşımda da aynı şekilde yerini almıştır (Keyik & Erol, 2019: 16).

Güç siyasetin temel özelliğidir. İnsani ilişkileri, kontrol ve kaynakların güç eşitsizlikleri belirlemiştir. Bazı bireyler veya gruplar siyaset üzerinden her zaman aşırı etkiye sahip olmuşlardır, bazıları da istediklerini elde edebilmek için maddi araçlara fazlaca sahip olmuşlardır. Herhangi alanda siyaset için temel olan şey de sosyal güç ile maddi gücün arasındaki ilişkidir (Smith & Hadfield & Dunne 2016: 36). Thukydides, "Güçlü olan gücünün yettiğini yapar, güçsüz olan ise durumu kabullenmek zorunda kalarak katlanır." demiştir. Machiavelli ise gücün manipülatif kısmına vurgu yapar. Güç ve hakimiyet realizmin merkezindedir. Genellikle güç bir aktöre yapmayacağı bir şeyi yaptırabilen ya

da yapmayacağı bir şeyi yaptırtan bir yetenektir (Goldstein & Pevehouse, 2017: 85,86,87). Machiavelli prens adlı eserinde ise şöyle bahsetmiştir:

Bir prensliğin meziyetleri konusunda sağlam bir yargıya varmak için güç belirleyici faktördür. Bir prens gerektiğinde savunmaya kendi başına güç yetirebilmelidir aksi halde her defasında başkalarının gücüne bel bağlama gerekliliği hisseder. Bunu somutlaştırmak gerekirse, askerleri kendilerinden çıkartarak ya da kendileri için tutarak yeterli bir ordu kurup ve savaşmak olanağı olanlar, kendilerini savunabilirler ve de savunmalıdırlar. Ötekiler ise tersine varlıklarını sürdürebilmek için başkalarına muhtaç kalırlar (Machiavelli, 1994: 80).

2.2. 20.YY SONRASINDA KLASİK REALİZM

20. yüzyılda uluslararası sistemi değiştirici önemli savaşlar yaşanmıştır. Realizm; dünya savaşlarından soğuk savaşa kadar olan süreçte değişimlere uğrasa da her seferinde evrilip temel özelliklerini koruyarak ısrarla varlığını sürdürmeyi başarmıştır (Sönmezoğlu & Güneş & Keleşoğlu, 2017: 48,49). Bilhassa gerçekçi okulun 1930'ların sonundan 1980'lerin ortalarına kadar disiplinin neredeyse mutlak hâkimi olduğu düşünülmektedir (Aydın, 2004: 33,34). 1930'lu yıllardan sonra, Almanya'da Nasyonal sosyalizmin iktidara gelmesi ve aynı dönemde diğer ülkelerde kaba kuvveti öne çıkaran otoriter akımların güçlenmesiyle yaygın olan siyasal idealizm akımının yerini siyasal gerçeklik almaya başlamıştır. Bir başka deyişle siyasal idealizme bir tepki olarak çağdaş siyasal gerçeklik akımı doğmuştur (Sönmezoğlu & Güneş & Keleşoğlu, 2017: 48,49).

Edward Carr'ın 'Yirmi Yıl Krizi' kitabında ayrıntılıca değinilen tartışmada realistler 1920 ila 1930'larda uluslararası ilişkiler yazınında egemen olan idealist görüşleri, uluslararası politikanın gerçek yapısını ve güç politikasına dayanan temellerini kavrayamadıkları için ütopyacı olmayla, ayrıca aynı jenerasyon içerisinde ikinci büyük savaşın yani 2. Dünya savaşının çıkmasını engelleyememekle suçladılar (Aydın, 2004: 33,34). Soğuk savaş başlangıcından sonra ise son derece güçlü olan Amerika-Sovyet düşmanlığıyla karşılaştığında uyguladığı güç politikası sayesinde bu döneme vurduğu önemli damga, idealizmin yerini realizme bırakmasına neden oldu. ABD yurt dışında realizm, yurt içinde de davranışçılık akımları etkisinde sürdürdü (Knutsen, 2015: 313). Carr, realizmin uygulanmasıyla dünya arenasında çift kutuplu sistemin oluştuğunu savundu. Eğer devlet adamları ekonomik ve askerî açıdan güç sahibi olup bunu uygulamak istediğinde düşmanı

caydırabilmektedir. Bu stratejisi gizli güçler dengesi teorisinin temelleri olmuştur (Roskin & Berry 2015: 48,49).

Carr'a göre politika birbirinden ayrılmayacak şekilde bağlanmış iki elementten oluşur; 'ütopya-gerçeklik' veya 'değerler-güç' tür. Carr, saf realizmi de idealizm de eleştirerek, ahlak ve güç kavramlarını sentezlemiş kendisinden sonraki diğer düşünürleri de etkilemiştir. Yalnız özellikle de 1. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde korkunun yükseldiğini belirmiştir (Viotti & Kauppi, 2014:50). Realistler 1930'lardan itibaren var olan korkunun dünya siyasetinde daha da büyüyerek yaygınlaşması ve karmaşanın da artarak devam etmesine; bu durumda Milletler Cemiyeti'nin etkisiz kalmış olmasına dikkat çekmişlerdir. Bu süreç diktatörlerin çeşitli ülkelerde hızla yönetimi ele geçirmelerine de neden olmuştur (Aydın, 2004: 33,34).

Carr ayrıca siyasal gerçekliğin, olguların dikkate alınarak bunların sebeplerinin ve sonuçlarının analiz edilmesi temeline dayandığını ifade eder. Carr'ın bu formasyonunda Pozitivizm ve Marksizmin de etkileri görülür (Sönmezoğlu & Güneş & Keleşoğlu, 2017:49,50). Gerçekçi görüşü paylaşan Raymond Aron'a göre; dış politika, stratejik ve diplomatik eylemlerden oluşmakta ve de uluslararası ilişkiler de savaşların gölgesi altında oluşmaktadır. Devletlerin çıkarlarını gözetmek için şiddeti meşru görmesinin, devletlerce kabul gören yaklaşım olduğunu ve şiddetin devletin sınırları içinde olduğu gibi tekelleşemeyeceğini belirtir. Daha açıklayıcı bir ifadeyle adaleti kendi elinde tutmak isteyen ve de savaşmak veya savaşmamak kararını vermede mutlak söz sahibi olan siyasal birimler arası ilişkiler aslında uluslararası ilişkilerdir (Griffiths & Roach & Solomon, 2011: 4,5). 1950'li yıllar sonrasında, Aron "gerçek olmayan realizm" olarak adlandırdığı ve dönemin realist düşünürlerinin açıkladıkları fikirlere, yer yer muhalefet ederek bir tutum ortaya koymuştur. Özellikle Morgenhau'u kıyasıya eleştirmiştir (Dursun, 2017: 77,78).

2.2.1. Uluslararası Sistemin Anarşik Çatışmacı Yapısı ve Devletlerin Güvenlik Arayışı

Realist paradigma içinde güç maksimizasyonunun devam etmesi için sürekli kaynak artırımına gidilmesi ve savaşlar, paradigmanın güvenlik için en önemli kabulleri arasındadır. Klasik realizm düşünürleri güvenliği devlet açısından değerlendirmiş ve birey güvenliğini üst değerler için göz ardı etmişlerdir (Çıtak & Şen, 2014: 26,27).

Liberalizm ve gerçekliği sentezleyen John Herzl ise realizmin savlarını kabul etmekle birlikte daha adil ve insani bir dünya düzeninin gerekliliğine dikkat çekmiştir. 1960'lardan sonra daha normatif bir görüş ihtiyacının oluştuğunu kabul etmiş ve güvenlik kavramını ön plana çıkarmıştır (Griffiths & Roach & Solomon, 2011: 23).

Hobbes'e göre realizmde üç temel çatışma nedeni vardır. Bunlar hem güvensizlik, şan ve şeref peşinde koşma hem de rekabettir. Devlet olmadıkça ve de insanları korku halinde tutacak bir güç olmadıkça herkes herkesle savaş halinde olur (Çıtak & Şen, 2014: 30).
Realizmde güvenlik kavramı Hobbes'a göre otoriter süper devletlerin doğuşuyla başlamıştır. Thucylidides'e dayanan bir güvenlik anlayışı kökeni de mevcuttur. Ulusal güvenlik karamı ise ikinci dünya savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) güvenlik sisteminin gelişmesiyle savaş döneminin temel kavramlarından biri olmuştur. Büyük güvenlik düzeni için güçlü istihbarat sağlam endüstriyel ve ekonomik, temel polis ve asker kuvveti meydana gelmiştir. Beka ile ilgili kaygılar güvenlikle meşguliyeti doğurur (Brauch 2015: 169).

Realizm devlet adamını yönlendiren unsurları şu şekilde belirmiştir; prestij, üne kavuşma, kuşku, güvensizlik, korku, güvenlik ikilemi ve çıkar gibi unsurlardır. Realistlere göre özellikle korku ile güvenlik ikilemi devletleri çatışmaya iten en önemli faktörlerdir. (Arı, 2018:116) Realizme göre dünya siyasetinde kalıcı barış mümkün değildir. Küresel siyaset, aksine sonsuz bir çatışmayla tanımlanmaktadır (Heywood 2011: 85).
Carr'a göre güvenliğin devletler açısından düşünüldüğü klasik realizm anlayışında gücün peşinde koşulması sebebiyle oluşacak güç dengesinin oluştuğu veya hegemonik bir gücün yükseldiği dönemler güvenli dönemler olarak kabul görülmektedir (Çıtak & Şen, 2014: 25). Nihai güvenliğe ulaşmak için de en güçlü devlet olmak gerekir. Devletler için bu amaç gerçekleşmesi zor bir amaç olarak görülürse, bölgesel hegemonya için çalışırlar. Eğer her ikisi de mümkün değilse yine askerlerini ve zenginliklerini artırıp güçlerini maksimize etmek nedeniyle birtakım kaynakları ele geçirmek için yine savaşı göze alabilirler (Arı, 2018: 152,153,155).

Bölgesel düzeydeki çatışmalara dışarıdan müdahalenin çeşitli unsurları vardır. Erken ön alma, diplomasi, dış müdahale, barış yerleştirme ve çözüm çabası ve de bölgeyi yeniden yapılandırmadır. Bölgesel çatışma idaresinin analizi bu şekilde sıralanmaktadır (Hettne, 2015: 360). Anarşinin çatışmalara neden olan potansiyel etkisi vardır. Teknoloji, coğrafya ve grup kimliği gibi faktörlerden başka bu devletin engelleri aşacak acımasız ve tehlikeli

araçlar geliştiremeyeceği garanti değildir. Bu belirsizlik çerçevesinde devletler güvende olamazlar ve başka devletin güç artışını her zaman şüphe ile takip etmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla devletler uzun vadede hayatta kalabilmek için kendilerini güçlendirme ve başkalarını ise zayıflatma peşinde koşarlar (Smith & Hadfield & Dunne 2016: 39).

Klasik realistler hem de neorealistlere göre uluslararası ilişkilerin asıl gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır (Arı, 2018: 119). Genel olarak realist akımların güvenlik bağlamındaki diğer önemli görüşü olan güvenlik ikilemi kavramı da şu şekilde izah edilmektedir: Anarşik ortamlarda güvenlik ihtiyacıyla politikalarını hayata geçiren devletlerin, diğer rakipleri tarafından saldırıya uğraması veya yok edilmemesi kaygılarıyla güç maksimizasyonuna ulaşmaya çalışmaları ve bu çabanın sonucunda da diğer aktörlerce bu durumun tehdit olarak algılanmasına neden olarak benzer bir ikileme ve rekabete girilmesiyle oluşan bu kısır döngü durumudur (Çıtak & Şen, 2014: 26).

2.2.2. Hans Morgenthau'ya Göre Klasik Realizm'deki Temel İlkeler

Modern anlamda klasik realizmin en önemli kurucusu Hans Morgenthau olarak kabul edilir. İkinci Dünya Harbi'nden sonra oluşturulan konjonktürde, uluslararası politikanın iktidar açısından tanımlanan ulusal çıkarlara dayanan evrensel ve nesnel kurallarla yönetildiğini savunmaktadır (Düzgün, 2020: 262). Morgenthau, "Uluslararası Politika" adlı eserinde büyük oranda Çin, Hindistan ve antik Yunanın eserlerinden etkilemiş, kaynak olarak sıklıkla Sun Tzu, Thucydides gibi düşünürlerin görüşlerini işaret etmiştir. Bunlar arasında silahlanma yarışı, barış zamanında da savaş hazırlığına devam edilmesi gibi konularında olması askeri güce halen büyük önem atfedildiğini göstermektedir (Çıtak & Şen, 2014: 26,27).

Morgenthau, klasik politik realizmin altı temel ilkesini öne sürmüştür. (1) Politika köklerini insan doğasından alan nesnel kurallarla yönetilir. Realizme göre insan doğası liberallerin ve idealistleri belirttiği kadar iyi değildir. (2) Uluslararası politika, güç bakış açısıyla tanımlanmalıdır (Viotti & Kauppi, 2014: 51). (3) Uluslararası politika, hukuk ve ekonomi gibi alanlardan farklılık gösteren özerk bir alandır. Asıl olan ise devletlerin askeri-politik gücüne bağlı olarak çıkarlarıdır (Düzgün, 2020: 262). (4) Güç ekseninde tanımlanan çıkar tek başına yetersizdir, politik ve kültürel bağlama bağlıdır. (5) Etik ve ahlaki değerlerin uluslararası politika üzerinde etkisi yoktur (Viotti & Kauppi, 2014: 51). (6) Uluslararası politikalara şekil veren başlıca aktörler ulus devletlerdir. Uluslararası

veya uluslarüstü yapılar etkisizdir (Düzgün, 2020: 262). Morgenthau'a göre milli menfaatler, uluslararası politikanın tek rasyonel anahtarı olduğunu savundu. Bir ülkenin milli menfaatleri belliyse kabaca dış politikası da o yöndedir. Amerika'ya iltica eden Morgenthau'ya göre Amerika'nın ne kanuna ne de ahlaka sadece güce ihtiyacı vardı. Dış politikada ahlaki hedeflerin yeri yoktu. Woodrow Wilson ise Morgenthau'nun sözde ahlak dışı yaklaşımını kınıyordu (Roskin & Berry 2015: 51). Lakin, bu gerçekçi akımdan George F. Kennan ve Henry A. Kissenger gibi önemli devlet adamları ve akademisyenleri etkilemiştir (Sönmezoğlu & Güneş & Keleşoğlu, 2017: 50). Morgenthau'ya göre politikanın esası yerel emsalleriyle benzerdir. Hem yerel hem uluslararası politika, bir güç mücadelesidir. Özellikle üstünlük kurma eğilimi bütün toplulukların bir parçasıdır. Morgenthau politik gerçekçilikte, güç mücadelesini önemli bir yere yerleştirmiştir (Viotti & Kauppi, 2014: 51). Realist perspektiften devlet ve küreselleşme ayrı veya karşıt güçler değildir. Aksine devletler küreselleşmeyi yaratmıştır ve küreselleşme devlet çıkarlarına hizmet için vardır. Diğer aktörler devletin izin verdiği ölçüde etki yaratabilirler (Heywood 2011: 153).

Çağdaş Gerçekçi akım düşünürlerine göre uluslararası sistemin temelinde bir düzen ögesinin bulunmamasıyla birlikte politikayla ilgilenenlerin; olması gereken ideal uyumdan daha çok, bütün sevimsizliğiyle mevcut olan güç çatışması analizine yönelmeleri gerekmektedir (Sönmezoğlu & Güneş & Keleşoğlu, 2017: 50).

2.3. TEMEL UNSUR OLAN GÜÇ KAVRAMI

Güç Kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininde üretilen bilgi ve birikimin içinde kullanılan temel kavramlardan biridir. Öyle ki disiplin içinde sözü geçen kimi düşünürler bu savın da ilerisine giderek disiplindeki en önemli kavram olduğunu iddia ederler (Şahin, 2019: 154,155). Realizm, uluslararası ilişkileri güç kavramıyla açıklar (Goldstein & Pevehouse, 2017: 125). Gücü anlatan çeşitli tanımlar yapılmıştır. En genel anlamı ile güç, istenilen hedefe ulaşabilmek için diğerinin davranışları üzerinde etkide bulunma kabiliyetidir. Bütün ülkeler de uluslararası arenada güç ve nüfuslarını artırma hedefindedir. Bu durum güvenlik ve bekanın garanti altına alınması ile orantılıdır. Aynı zamanda hedeflerin pratiğe aktarılmasında güç etkilidir (Yegin, 2017: 13).

Morgenthau, devleti uluslararası politikada öncü bir aktör olarak görmüştür. Devletler arası sistematik ilişkilerde oluşturulan bütün politikalar gibi uluslararası siyaset de güç

elde etmeye dönük bir mücadeledir (Knutsen, 2015: 326).

2.3.1. Gücü Oluşturan Unsurlar

Bir ülkenin gücü; ekonomi, nüfus, doğal kaynaklar, tarihsel miras, ordu ve moral değerler gibi birçok unsurun bütünüdür. Daha çok somut boyuta işaret eden sert gücün kaynakları ise toplum, sermaye, askeri kapasite, doğal kaynaklar ve savaş yeteneğidir. Soyut boyutlu yumuşak güç ise çeşitli değerler, ideoloji, bilim, inançlar ve dinlerdir (Yegin, 2017: 13). Yumuşak güç ve sert güç aynı amaca yönelmektedir. İkisi de ülkelerin isteklerini elde etmelerine yönelik faaliyetlerdir fakat kaynakların somutluğu ve davranış tutumlarına göre değişmektedir. Sert güçte kaynaklar, baskı, ekonomik yardımlar, ödemeler, yaptırımlar veya rüşvet vardır. Davranış spektrumu ise zorlama, emir, koruma, tehdit, caydırma ile ikna etmeye dayanır. Savaş, ittifak veya zorlayıcı diplomasi araçları kullanılır. Yumuşak güçte ise kaynaklar; kurumlar, değerler ve kültür politikalarıdır. Davranış spektrumu ise gündem yaratma, özendirme, cazibe ve yanına çekmedir. Bu iki güç birbirleriyle ilişkilidir ve birbirlerini takviye ederler (Sancak 2016: 83,84).

Güç oluşturan veriler için çeşitli formülasyonlar vardır. Sabit veriler; tarih, coğrafya, nüfus, kültürken potansiyel veriler de teknolojik kapasite, ekonomik kapasite ve de askeri kapasitedir. Bütün bu verilerin toplamı, bir ülkenin uluslararası ilişkilerdeki ağırlığını ve gücünü ortaya koyar (Davutoğlu, 2016: 17).

Gücü oluşturan unsurların arasında milli irade, diplomatik beceri, siyasi liderin etkinliği ve meşruiyet de vardır. Askeri güç en önemlisidir fakat askeri güce mübadil olduğu oranda ekonomi de çok önemlidir. Para en mübadil güç olarak gözükmektedir. Ayrıca güç ilişkiseldir, bir devlet diğerlerine kıyasla güçlü olabilir. Realistler, devletlerin gücünün aratıp artmasından ziyade rakip devletlerin gücünün gerisine düşüp düşülmediğine ya da yeteneklerinin aşılmasına bakmışlardır (Goldstein & Pevehouse, 2017: 85,86,87).

Realizm ve liberalizm gibi pozitivist akımlar ise gücü oluşturan unsurları ele alırken daha çok alan, toprak, ekonomi, nüfus, silah gibi somut veriler çerçevesinde değerlendirirler. Gramscici kuram, post yapısalcılık, feminizm gibi post pozitivist kuramlarsa söylem, bilişsel öğeler, iktidar ilişkileri, algı gibi maddi olmayan faktörleri, gücün öğeleri olarak değerlendirmektedir. İnşacılık gibi orta yola yakın kuramlar ise daha çok maddi ve manevi öğeleri birlikte değerlendirerek güç tanımlaması yapmaktadırlar. İnşacı kuramlar

ise maddi ve manevi öğelerin birbirlerini karşılıklı olarak besledikleri iddiası, güce yaklaşımlarında geçerlidir (Şahin, 2020: 3).

2.3.2. Güç Mücadelesi Ve Strateji

Güç mücadelesinde analiz yaparken üç temel öge belirlenmiştir. Bunlar; kapasite, hedef ve etkidir. Gücün öğe unsurları ve kaynaklar kapasiteyi oluştur. Hedef ise güç uygulayan ile uygulanan arasındaki amaçsal ilişkidir. Etki ise güç yetenekleriyle varılan sonuçtur (Sönmezoğlu, 2014: 271,288,291,292).

Aktörler, bir veya daha fazla aktörle yapılan pazarlıklarda iyi sonuçlar için stratejiyi kullanırlar. Güç yeteneklerinin en belirleyici unsuru ise stratejidir. Karşılıklı etkileşimde aktörler güç yeteneklerine göre pazarlık kabiliyetlerini artırabilirler. Stratejiler, devletlerin güç yeteneklerini kullanma konusunda istekli olduğunda politikalarını şekillendirir. Bir ulusun ve bir liderin iradesini bazen tahmin etmek kolay değildir. Liderler bazen savaşma niyetini açıkça ifade etseler bile blöf yapıyor olabilirler (Goldstein & Pevehouse, 2017: 116). Stratejilerde caydırıcılık önemlidir. Kendisine ya da müttefikine belirli olumsuz davranışı sergilendiğinde o aktörü cezalandırma tehdididir. Caydırıcılık işe yaradığında etkileri görünmezdir ve gerçekleşmemiş saldırılarla ölçülür. Bir devlet bazen başka devlete taleplerine uymasını sağlamak için bilinçli olarak zorlama veya stratejide tırmanma uygulayabilir. Ciddiyeti gücü nispetinde giderek artan yaptırımlara başvurabilir. Tehdidin karşılıklı tırmanması da yine rekabete ve karşılık silahlanma yarışına itebilir (Goldstein & Pevehouse, 2017: 116-119).

Devletler, bazen sınırlı çatışma stratejileri izleyebilirler. Bu tür gerilla savaşlarının devlete çeşitli faydaları vardır. Bu tür savaşlarda ‘’tırmanma’’ tehlikesi kasıtlıdır, siyasal nüfuz sanatını geliştirmiş olan kısıtlı sayıda modern silahlara sahip ülkeler için en uygun stratejidir ve dünya halklarının siyasallaşması ve de uluslararası siyasetin yapısı bu tür girişimlere zemin hazırlamaktadır (Gönlübol, 2014: 385). Ayrıca bir toplumun stratejik zihniyeti; dini, kültürel, psikolojik ve sosyal değerler dünyasını da içine alan tarihi birikimle ve yansıdığı coğrafyanın sahip olduğu bilinciyle toplumun dünya üzerindeki yerini belirlemesinin ürünüdür. Siyasi iradesi olmayan, stratejik zihniyet ve tutarlı planlamaları olamayan ülkelerin güç oluşturması imkansızdır (Davutoğlu, 2016: 29,34).

Campell’e göre belirli olayları, sembolleri, ülkeleri, halkları tehdit olarak niteleyen söylemler, devletlerin milli kimliklerini oluşturma ve devam ettirme stratejilerinin bir parçasıdır. Siyasiler, korkmamız gereken şeyleri ve de kim olmadığımızı belirtirken

aslında kim olduğumuzun da dolaylı olarak tanımını yaparlar (Efegil & Erol, 2012: 62). Morgenthau'ya göre güç kullananlar diğerlerinin eylem ve zihinlerini etkileyerek onları denetim altına alabilirler (Ateş, 2014: 162). Campell'e göre tehdit söylemleri, devletlerin aidiyetlerinin varoluş gereği olan ötekileştirme sürecidir. Weldes'in 'güvenlik altı' olarak nitelediği bu durum, stratejik ve milli çıkarlarında seferber edilmesine fırsat verir. Herhangi bir mesele stratejik ve milli güvenliğe aykırı olarak sunulduğunda, söylemin muhatapları nezdinde aciliyet ve objektivite kazanır. İvedilikle bertaraf edilmesi gereken varoluşsal tehditler sayesinde olağan üstü politikalar oluşturmak ve normal işleyen siyasetin askıya alınması mümkün hale gelir (Efegil & Erol, 2012: 62).

Çoğu klasik realist ve neo realist teorisyenler gücü elinde bulunduranların devleti idare ederken başkalarını etkileme çabaları sırasında rasyonel aktör olarak davrandıklarını varsayar. Bütüncül aktör veya güçlü lider varsayımı ülkelerin çıkarlarına giden yolda rasyonaliteye uygundur (Goldstein & Pevehouse, 2017: 120,121). Morgenthau güç tanımlamasında psikolojik ilişkiyi kullananlar ile bu psikolojik ilişkinin uygulandığı kişiler arası ilişki olarak ifade etmiştir. Bir başka deyişle güç insanların ve insan gruplarının, diğer insan ve insan grupları üzerindeki düşünce ve de eylemlerinin üzerindeki kontrolüdür (Knutsen, 2015: 327). Aktörler arası ilişki ise algı ve farkındalık üzerinden yürür. Öz algı; aktör kendini değerlendirir potansiyellerini görür ve kendine uluslararası ortamda yer tayin etmiş olur. Sonra diğer aktörlerin potansiyellerine göre dış algı olarak onlara bir yer tayin eder. Güç; aktörlerin algılarıyla birebirlerini biçimlendirdikleri konumu ve de mücadele ettikleri olguları belirleyen faktördür (Ateş, 2014: 178) Güç hem araçtır hem de amaçtır. (Ateş, 2014: 196).

Güç, mücadelesinin en somut unsuru savaşlardır. Savaş insanlık tarihinin önemli bir parçası olmuştur. Kimi yorumcular 7000 bin yıllık bilinen insanlık tarihi boyunca, her yüzyılın 87'si savaş halinde, 13 yılı ise görece barış halinde geçmiştir. Son 200 yıldır teknolojik gelişmelerle artarak devam etmiş ve topyekûn bir boyut kazanmıştır (Yılmaz, 2015: 75). Carr'ın atıf yaptığı Leviathan'da Hobbes tüm insanların eşit olması durumunda ortaya çıkan güvensizliğin savaşa neden olduğunu ve bireyin güvensizlikten kurtulmak için rakiplerini ekarte edene dek cebren ve hile ile de olsa olabildiğince çok insanı hakimiyet altına alınması gerektiğini belirtmiştir. Carr yine Leviathan'a atıfla, fetihle yayılım göstermeyenlerin yerlerinde sayarak ve savunmada kalarak güçlerini muhafaza edemeyeceğini de belirtmiştir (Çıtak & Şen, 2014: 30). Klasik realist düşünürlerden

Niebuhr'a göre güç, savaşta devletlerin dayanak noktası olmuştur. Savaş dışında ise prestijdir. Sadece tek başına güce bağlı olmamakla birlikte yine güç sayesinde sahip oldukları üne dayanmaktadır (Knutsen, 2015: 329). Güç uygulanmasında hedef, ulusal çıkarlar gereğidir. Ayrıca güç kullanımı çoğu zaman maliyetlidir ve fayda maliyet analizi yapılmasını gerektirir. İçte ve dışta siyasal fayda kazanılacağı durumda devletler kaybedeceği savaşlara ancak istisnai olarak girebilir. Fakat savaşın somut maliyetiyle somut olmayan siyasal kazanımların çetelesini tutmak kolay değildir. Rasyonel aktör fayda maliyet hesaplamasını doğru yapmalıdır. Savaştaki zafer bile bazen katlanılan maliyetlere değmeyebilir (Goldstein & Pevehouse, 2017: 120,121). Soğuk savaş sonrası göreli sakinlik durumu, 11 Eylül saldırılarıyla geride kaldı. 11 Eylül'den sonra aktörlerin mücadele yöntemi yeni bir boyut kazandı. Örgütlü siyasi şiddet, savaş ile iç savaş sarmalında küresel ve bölgesel yayılımlar gösterdi. Küresel bölgesel aktörler ve diğer devletler, modern çağda iç ve dışta terörle savaş ya da siyasi şiddetle mücadele altında çıkar mücadelelerine giriştiler (Falk, 2015: 89,90).

Devletler, bazen birbirlerini etkilemek için direkt savaş yârine müdahale gibi daha geniş ve kapsamlı etki araçlarını kullanabilirler. Başta askeri olmak üzere, insani, ekonomik, diplomatik müdahaleler çıkarlar gereği uygulamaya sokula bilinir (Sönmezoğlu, 2014: 607).

İki kutuplu sitemin çöküşü sonrasında; iç savaşların ortaya çıkış sıklığında, sürecin uzunluğunda, bu çatışmalarda kullanılan sürecin yoğunluğunda ve de dolayasıyla sebep oldu. Maddi manevi hasarın ve de kısa sürede uluslararası çatışma kazandığı örneklerde ciddi artışlar görülmüştür. Bu durum devletlerin çeşitli saflaşmalar içinde olduğu ve destekledikleri tarafa askeri, diplomatik ve araçlarla doğrudan veya dolaylı pozitif veya negatif anlamda yardımda bulunduklarının da tezahürüdür (Sönmezoğlu, 2014: 620).

Realist yaklaşımda bir veya birden fazla devletin gücünün başka devlet ya da devletler grubu tarafından dengelenmesi güç dengesi olarak belirtilmiştir (Goldstein & Pevehouse, 2017: 88-95). Güç tanımlamasını çıkar ve egemenlik üzerinden okuyan realist okul uluslararası oluşan düzenin reel güç dengeleri üzerinde kurulacağını savunmuştur (Davutoğlu, 2016: 16). Realizmde, bir devletin gücüne başka bir devletin gücüyle karşı konulabileceği için ittifak ve müttefiklik önemli bir unsurdur. Machiavelli; güç, politika, güç dengesi, ittifak ve de karşı ittifak gibi realizmin kavramlarından çalışmalarında bahsetmiştir. Realist yaklaşımda güç yarışı ve devletler arası ittifak uygulamaları, uluslararası siyasetin temel niteliklerindendir (Ateş, 2014: 63).

Realistlere göre devletler için güvenlik ve varlığını sürdürebilme yetisi çok önemlidir. Güvenlik için artırılan askeri eylemler başka ülkenin güvenliğini tehlikeye sokacağı için bu durum güvenlik ikilemi kavramını doğurur. Bu durumda güç dengesi öne çıkar. Güç dengesi kavramı ise realizmde bir veya daha fazla devletin gücünün, başka devlet veya devletler grubu tarafından dengelenmesidir. Böylece bir devlet, bütün bölgeyi ele geçiremez ve karşı dengeleme koalisyonlarıyla bir nebze istikrar sağlanır. Bununla birlikte oluşan istikrar barış anlamına gelmez ve güç ilişkilerini düzenleyen ve tekrar eden savaşlarla süreç devam eder (Goldstein & Pevehouse, 2017: 88-95).

Güç dengesi yapılanmasında stratejik hedefleri kısa ve de anlık taktiklere dönüştürme becerisi gösteren ülkeler önemli derecede atılımlar yapmış olurlar. Güç dengesi yapılanmalarında uzun dönem stratejik tanımlama ile kısa dönem taktikler arasındaki dengeyi sağlayabilmek önemlidir (Davutoğlu, 2016: 32). Gerçekçiler diplomasi, güç dengesi ve ittifakların oluşturulmasını anarşi ortamında düzenin devamını sağlayan en iyi yöntemler olduğunu iddia ederler (Griffiths & Callaghan & Roach, 2013: 97).

İttifak ise bazı amaçları elde etmeye yönelik eylemlerini koordine eden devletler koalisyonudur. İttifaklar çoğunlukla ortak tehditler ve uluslararası güvenlik sorunlarıyla ilişkilidir. İki ülke müttefik fakat aynı zamanda keskin düşman da olabilir. Veya iki ülke çıkarları gereği yer yer ittifaka denk uygulama yaratabilir. Realistler, ittifakların akışkanlığına dikkat çeker. İttifaklar tamamen ulusal çıkarlara göre şekillenir, çıkar değiştikçe ittifaklarda değişebilir. Oluşan güç dengesi, sürecin etkin bir şekilde işlemesine neden olur. Realistler için ezeli ittifaklar ve de ebedi düşmanlar yoktur. Ezeli ve ebedi olan tek şeyin ise çıkarlar olduğunu belirmişlerdir (Goldstein & Pevehouse, 2017: 107-110). Savunma kapasitesi ittifaklar kurularak desteklenmelidir. Bütün devletlerin bu şekilde davrandıkları ortamda taraflar arasında oluşacak güç dengesi yoluyla uluslararası sistemde bir ölçüde istikrar ve barış amacına ulaşılabilinir (Sönmezoğlu & Güneş & Keleşoğlu, 2017: 49).

2.3.3. Gücün Alt Kavramları Ve Bölgesel Güç

Dünyanın en güçlü devletleri ise uluslararası olaylar üzerinde en fazla etkisi olan devletleridir ve büyük güçler olarak belirtilmektedir ve de yarım düzineyi geçmemektedir. BM güvenlik konseyinin beş daimî üyesi örnek verilebilir. Dünya politikası üzerindeki etkileri baz alındığında büyük güçlerden etkisinden daha düşük

seviyede olan güçlere de orta büyüklükteki güçler denilmektedir. Bazıları bölgesel hâkimiyet peşinden koşarken, geneli bölgelerinde dikkate değer etkiye sahiplerdir. Örneğin Brezilya, Pakistan, İtalya, Meksika, İsrail, İran ve Türkiye orta büyüklükteki güçler arasındadır (Goldstein & Pevehouse, 2017: 97,98).

Gücün alt kavramı olan küresel ve bölgesel güç kavramı modern zamanlarda sıklıkla kullanılmaktadır. "Bölgesel güç" kavramı, bölgeselciliğin gitgide önem kazanmasından sonra literatüre girmiştir. Bölgesel gücü ilk Qusterud 1992 yılında 'Regional Great Power' makalesinde bölgesel süper güç olarak kullandı (Şahin, 2019: 161). Bölgesel süper güç, coğrafi olarak belirli bir bölgeye ait, bölgedeki öteki ülkelerin kendisine karşı oluşturduğu, her türlü koalisyona karşı koyabilen ve bölgesel meselelerde önemli ölçüde etkisi olan devlet olarak tanımlanmaktadır (Qusterud & Neunman,1992: 12). Zira güç mücadelesini, devletin sahip olduğu maddi ve soyut kavramlara göre değil, devletin bölgesel politikalar üzerinde aktüel ilişkisi ile etkisiyle bağlantılı olduğunu anlatmıştır. Schirm bölgesel güç tanımını hem ilişkisel hem potansiyel olarak ele almıştır. Bölgesel güçte aktör olmak için bölgesel liderliğini diğer aktörler tarafından tanınması gerekliliğidir. Nolte'a göre ise bölgesel güç olmak için üç kıstas vardır (Şahin, 2019: 162).

Bölgesel ölçekte liderlik iddiası olması, bu iddiayı destekleyecek soyut ya da somut kaynaklara sahip olmak, bölgedeki meseleleri çıkarlarına göre şekillendirmek amacı ile pratiğe dökmek ve de bu yolda büyük ölçüde başarılı olmaktır (Nolte, 2010: 893). Morgenthau'ya göre ulusal gücün unsurları coğrafya, doğal kaynaklar, askeri güç, endüstriyel kapasite, nüfus, ulusal karakter, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliğidir. Morgenthau gücün öğelerini sayarken ilk olarak coğrafya ve kaynaktan bahsetmesiyle jeopolitik yaklaşımın önemini vurgulamıştır (Arı, 2018: 171).

Coğrafyanın bir güç unsuru olarak kullanılması da jeopolitiği oluşturmaktadır. Jeokültürel ve jeopolitik hatlar arasındaki farklılaşmalar jeopolitik çatışma kuşaklarını doğurabilir. Real politik alana giren tarih ve kültür parametreleri iç ve dış güç yapılanmalarını direkt etkilemektedir. Jeopolitik kuşakların birleştiği alanlarla hukuki sınırlar arası farklılaşmanın arttığı bölgeler, olası çatışma potansiyeli taşımaktadır (Davutoğlu, 2016: 16,17).

3. SURİYE'DEKİ GÜÇ MÜCADELESİNDE TARİHSEL SÜREÇ; KAOS VE İÇ SAVAŞA GİDEN YOL

3.1. GÜÇ MÜCADELESİNDE TARİHSEL ARKA PLAN

Hobbes, Mortengau gibi klasik realistlere göre fert olarak bakıldığında doğa halinin güvensizliği ifade etmek için kullanmış, toplum olarak için ise güven ortamını ifade için kullanmıştır. Yani doğa hâlini doğuştan bir edinim, toplum halini ise bir kurallar bütününün birlikte kabulü ve güvenlik ile üst otoriteye boyun eğmek arasında karşılıklı ilişki olarak görmüştür. İnsan ben merkezli, doğuştan kötü ve çıkarlarıyla motive olan bir yapıdadır. Hobbes'a göre saldırganlığın nedenini daha fazla güvenlik talebi ve rekabet ihtiyacıyla açıklamakta ve aktör bu durumda güvenliğini sağlayıp varlığını sürdürmek için mücadeleye girişmek zorundadır. Tarih boyunca savaşlarda ve çatışma ortamlarında birinin güç kullanımını arttırarak, diğer tarafa karşı üstünlük sağlayacağı bir yapı kaçınılmazdır (Balpınar, 2013: 91). Rekabet üstünlük mücadelesi ve güç kullanımı Suriye'de bilinen tarih boyunca sürmüştür.

Suriye, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliğinde bulunmuştur. Yaşayış ila kültürlerde derin yer tutması, yine bu toprakların çeşitli medeniyetlerce arzulanıyor olması oluşan rekabet halini ve çatışma ortamını da diri tutmuştur.
Bölge uygarlıkları uzun yıllar mücadele etmiş ve bu toprakların hakimiyetini elde etmek için uğraşmışlardır. Günümüzde Suriye diye anılan yerleşkenin bilinen ilk yerli toplumları 5000 yıl önce yaşamış olan Aramiler olduğu düşünülmektedir. Lakin bölgede M.Ö 14.yy'dan M.Ö. 4.yy'a hakimiyet kuran Akadlar, Hititler, Asurlar, Babiller arasında el değiştiren bu coğrafya güç mücadelesindeki dinamik yapısını korumuştur. Perslerin ve daha sonra da Makedon kralı büyük İskender'in ordularınca istilaya uğrayan Suriye zaman zaman büyük güçler arasında bölünmüş, paylaşılmış ve yeniden dizayn edilmiştir. Yaklaşık dört asır Roma hakimiyetinde kalan Suriye toprakları sonralarında ise Bizans'ın eyaleti olmuştur (Görsel Dünya Ansiklopedisi,1983: 2629).

Bölgede kurulan büyük imparatorluklar için Suriye'nin tarihsel olarak stratejik önemde olduğu görülmektedir. Mezopotamya'da hem batıdan doğuya hem de doğudan batıya olan seferlerde, bugün Suriye olarak bilinen toprakların sınırlarında bulunan Şam ve Halep sürekli işgale uğramıştır (Peköz,2015: 113). Bizans ve Pers imparatorluklarının

nüfuz mücadelesi arsında kalan Suriye, uzun soluklu savaşlara neden olmuştur. Ortadoğu'da dönemin en önemli iki devleti arsındaki rekabetten tampon bölge olarak yine Şam ve Halep etkilenmiştir.

Mısır ile Mezopotamya toprakları arasında ticari ve askeri hareket yollarının kesişimin de yer alan Suriye bölgedeki güçler için kritik rol oynamaya devam etmiştir. 634'te bölgede yayılan İslamiyet'le Suriye'ye önemli yeniliklerinde geldiği düşünülmektedir. Yeni toplumsal ve din anlayışla birlikte politik bir merkez olmasıyla farklı bir statüye kavuşmuştur.

Emeviler'in başkentinin 661 yılında Şam olması ve Suriye'nin hilafetin merkezinde yer alması bölge için çekim gücü oluşturmuştur. Hilafet merkezinin Şam'a taşınmasıyla ilerleyen zamanlarda egemen gruplar arası rekabet boyut atlayarak Şam Bağdat arasına taşınmıştır. Suriye; 11. yüzyılda Fatımiler, daha sonra Büyük Selçukluların hakimiyetine girmiş fakat haçlı seferleri sebebiyle hakimiyet 1098'e kadar sürebilmiştir (İbas, 2004: 42). Haçlı seferleri, Suriye'de hakimiyetin defaat ile el değiştirmesine neden olmuştur. Tarihsel olarak, din ve mezhep farklılıkları Suriye üzerindeki rekabeti devam edecektir. Suriye topraklarını da bünyesinde barındıran Fatımi halifeliği de yine mezhep farkı din anlayışlarına sahip olan Eyyubilerle rekabete girmiştir. Halifeliği arzulayan Selahattin Eyyubi, Fatımileri yenerek Mısır ve Suriye'de geniş bir devlet kurmuş ve ölümünden sonra devleti topraklarını Memlükler'e bırakarak tarih sahnesinden çekilmiştir. Memlükler, Moğol saldırılarını durdurup ve haçlıları da yendikten sonra Suriye'deki Eyyubilerin eski topraklarını, en büyüğü Şam olmak üzere altı idari parçaya bölmüşlerdir. Memlükler'in ilk döneminde ekonomik parlaklığını koruyan Suriye, 1401 yılında Halep ve Şam kentlerini yakıp yıkan Timur ordularının neden olduğu büyük yıkımdan sonra hızlı bir şekilde gerileme sürecine girmiştir. Anadolu'nun doğusunda 16. yy. başlarında üstünlüğü elde eden Osmanlılar ile Memlükler arasında gerilen ilişkiler, Suriye'yi çok önemli çatışma odağı haline getirmiştir (İbas, 2004: 43).

Şam ve Halep, yine bölgenin iki güçlü devleti Osmanlı ve Memlükler tarafından paylaşılmış her iki beylerbeyinden biri diğer devlette kalmıştı. Mercidabık zaferiyle Şam da direnmeden Osmanlıya geçti (Taş, 2000: 77,79). Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasıyla 403 yıllık hakimiyet sona ermiştir. Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal komutasında İngilizlerin desteklediği Arap ordusu, 1918'de Suriye'yi ele geçirdi ancak 1920 San Remo Konferansı'nda itilaf devletleri Filistin'in İngilizlere Suriye ve

Lübnan'ın ayrı olarak Fransız manda yönetimine verilmesini kararlaştırmışlardır. Suriye 1920 yılından 1946'ya kadar Fransa yönetiminde kalmıştır. Bu süreçte Suriye devletinin şekillenmesinde önemli adımlar atılmış olmakla birlikte kronik sorunların da baş göstermesinde bu 26 yıllık sürecin derin etkisinin olduğu düşünülmektedir (İbas, 2004: 44).

Fransızlar Suriye'de etnik ve dini azınlığı destekleyerek Arap milliyetçiliğini azaltmak ve konumlarını güçlendirmek için bir dizi çalıma içerisine girmişlerdir. Bu çerçevede merkezde Sünni, kuzeyde Alevi ve güneyde Dürzi devleti kurulması hedeflenmiştir. Geri kalan kısım ise etnik ve dini olarak otonom bölgelere ayrılmak istenmiştir. Ekonomide ve politikada destek gören azınlıklar Fransızların kurduğu 'Özel Doğu Akdeniz Birlikleri' adlı orduda görev almalarıdır. Bu durum başta Nusayrilerin olmak üzere diğer dini grupların ve azınlıkların önemli mevkilere gelmesine ve siyasi krizlerin oluşmasına zemin hazırlanmıştır. Tek bir mezhebe dayalı otoriter rejimin temelleri atılmıştır (Boran,2013: 149).

3.2. BAAS HAREKETİ VE MUHALİF OLUŞUMLARIN REKABETİ

Arap coğrafyasında bağımsızlık mücadelelerinden sonraki zaman diliminde hiçbir Arap ülkesi Suriye kadar dalgalı ve çalkantılı dönemlerden geçmemiştir (Şen, 2010: 314). Dünya savaşları ve Ortadoğu'nun parçalı yapılanmasından sonra Suriye'de yeni oluşan zeminde kendine yer edinmeye çalışmıştır.

1946'da Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından 1958'e kadar olan süreçte Suriye Arap Cumhuriyeti sık sık darbelere maruz kalmıştır. Ülkede yaşanan iç karışıklıklarla birlikte İngiltere, CIA veya Sovyetler gibi küresel aktörlerin desteklediği kısa ömürlü, askeri kökenli yönetimlerin güç mücadelesine sahne olmuştur (Boran, 2013: 154,155). Cumhuriyet, çeşitli sorunları aşabilmek için başka bir bölgesel güç olan Mısır ile birleşme kararı almıştır. 1961'de bu birliktelik çözülene kadar ülkenin yani adı Birleşik Arap Cumhuriyeti olmuştur (Güçtürk, 2014: 21). Kısa zamanda bu birliktelik istikrarsız bir hal almış ve ilerleyen zamanda 1961 Askeri Darbesi'yle bu birliktelik sona ermiştir. Baas hareketi için bu vaka dikkat çekici dönüm noktası olmuştur. 1961 darbesinin yönetimindeki başarısızlıklar, kontrolsüz ayrışmanın etkileri ve belirsiz siyasi atmosfer Baas hareketini yönetime taşımıştır (Şen, 2010: 314). Arap Sosyalist Partisi (Baas) partisi, Suriye yönetim sahasında daha görünür hale gelmeden önce de Suriye'de var

olagelmiştir. Kuruluşu daha eskiye dayanan bu siyasi örgütlenme zamanla Suriye'de siyasetin belirleyici unsurlarından en önemlisi olmuştur. 20. yüzyılın ortalarından itibaren orta doğu ve Arap coğrafyasında kendini hissettirmeye başlayan, Mişel Eflak ve Salah Bihtar'ın kurduğu ve ebedi misyonu tek Arap ulusu düşüncesiyle oluşturulan hareket, Fransızların Suriye'yi terk ettiği 1946 da resmi bir siyasi parti haline dönüştü (Şen, 2010: 118,119). Seküler olmakla birlikte; Sosyalizm ve Arap milliyetçiliğini savunan bu parti, 1963 darbesiyle Suriye'de iktidar olmuştur (Ulutaş ve Bölme, 2012: 40). Ortadoğu'da son yüzyılda yayılan en önemli fikir akımlarından olan Baas hareketi Suriye ile kalmayıp diğer Arap ülkelerinde de yayılım göstermiştir.

1967 yılındaki İsrail yenilgisiyle başlayan travmatik süreç, gelişen Arap milliyetçiliğine darbe vurarak İslamcı ve muhalif kesimleri canlandırmıştır (Çubukçu,2012: 68). Yine İsrail'in 1967 yılında Suriye'yi yenmesinin bir diğer etkisi ise Mısır ve Suriye coğrafyasındaki radikal sosyalist hükümetleri gözden düşürmüştür. Darbeyle başa gelen yönetimdeki Baasçı Salah Cedid ve de onun sivil hükümetteki temsilcisi Attasi itibar kaybederken yine Baas hareketinden Savunma Bakanı ve de hava kuvvetleri komutanı Hafız Esed güçlenerek çıkmıştır (Boran, 2013: 156,157).

Suriye muhalefetinin iki etkili unsuru İslamcılar ve Kürtlerdir. Baas rejiminin yerleşmesinden sonra seküler yönetim konusunda en kararlı Arap ülkesi Suriye olmuştur (Aras & Toktaş, 2008: 37). Suriye'de İslami hareketin en önemli ve köklü temsilcisi İhvan'dır. İhvan-ı Müslim'inin diğer adıyla "Müslüman kardeşlerin" Suriye'deki örgütlenmesini tamamlaması 1940'lı yıllara dayanır. 1963-1964 yılında Baasla ilk kez karşı karşıya gelerek Müslüman kardeşler liderini sürgün etti ve sonraki yıl ihvan kaynaklı yirmi dokuz günlük hama ayaklanması yaşanmasına neden oldu. Bu ayaklanma örgütün benimsediği barışçıl eylemlerden çıkıp cihat hareketine kayması ve kollara ayrılmasına neden oldu.1970'li yıllardan sonra ilk kez Nusayri devlet başkanının seçilmesiyle de ayrışan Sünni İslami muhalefet hareketleri ortak hedefe odaklandı (Çubukçu,2012: 154). Suriye'deki diğer köklü muhalefet arasında sayılacak partiler arasında Kürt partileri de vardı. Büyük çoğunluk 1957 senesinde kurulan benzer ideoloji ve isimlerden oluşan Kürt partileri 1970 yıllarda 3 kanala ayrılmıştır. Bu tarihe kadar şiddet olaylarına çok bulaşmamış Kürt siyaseti 1970 yılında farklı kollara ayrılarak kabuk değiştirdi. Türkiye, İran'a kıyasla daha az Kürt nüfuz barındırsa da bu ülkedeki siyasi ideolojilerden Suriye muhalefeti de etkilenmiştir (Ulutaş & Bölme, 2012: 89).

3.3. ESAD AİLESİ DÖNEMİNİN EKONOMİK, SOSYOLOJİK, SİYASİ POLİTİKALARI VE İÇ SAVAŞA SÜRÜKLENEN YOLDA İÇ- DIŞ ETMENLERİN ANALİZİ

3.3.1. Hafız Esad ve Hama Katliamı

Baas hareketi içindeki güç mücadelesini kazanıp parti içi kontrolü sağlayan Esad; 1970 yılında iktidara gelmiş (Boran, 2013: 157), 2000 yılına kadar Arap milliyetçiliği ve Sovyetlerden esinlenerek ülkeyi yönetmiştir. Nispeten ılımlı ve pragmatist bir lider olan Esad, ordu ve istihbarat kurumlarını iktidarın hamisi ve koruyucusu olarak kullanmıştır (Ulutaş & Bölme, 2012: 8).

Esad iktidarının ilk yıllarında ekonomide liberalleşme hareketlerine girişmiş ve olumlu sonuçlar almıştır. Bunun yanında tam anlamıyla serbest bir özel sektörün oluşmasına izin vermemiştir. Rejimin yeni elitleri ile ittifak içine girmiş, akraba kayırmacılığı ve himaye bağlarının oluşturduğu yeni bir sistem inşa etmiştir. Bağımsızlıktan bu yana darbe ve istikrarsızlıkla boğuşan ülke artık Hafız Esad'la istikrar ortamı karakterize edilmiştir (Gürson, 2010: 89).

Suriye halkı, kısmen ekonomik hamlelerin sonucu ve kısmen istikrarın faydalı etkisini olumlu karşılamış ve bununla birlikte ülke siyasetine de katılımdan yoksun bırakılmıştır. Hafız Esad, rejim güçlerine paralel Şebbiha denilen silahlı yapılar kurmuş ve ülkede meşru olmayan karanlık ilişkiler ağı kurmuştur (Ulutaş & Bölme, 2012: 8). Düzeltme hareketiyle Suriye Baas'ını dizayn etmiş ve ülkenin ilk Nusayri kökenli devlet başkanı olmuştur (Boran, 2013: 156,157). Suriye'nin parçalı etnik yapısında, toplumda ve devlet kademelerinde Fransa mandasından beri yükselişte olan Nusayriler, Hafız Esad'la yeni bir boyut kazanmıştır.

Esad Sünni çoğunluktan gelebilecek tepkileri azaltmak için Nusayri azınlığa dayalı devlet yapısına gitmediğini ve de ulusal lider olduğunu ifade etmek için partideki ordudaki elit kademeye pek çok Sünni Müslüman dahil seküler kesimi de dahil etmişti (Boran, 2013: 157). Esad rejimi katılımcı demokrasiden uzak durmuş, muhalif sesleri kısmak için farklı yollara başvurmuştur. 1970'lerin ortalarına kadar radikalleşen İslami hareketler için rejim şiddetten uzak durmuştur. Müslüman Kardeşler'in 1982 yılına kadar ki direnişi İslami ayaklanma olarak bilinmektedir (Aras & Toktaş, 2008: 38). Bu tarihlerde Hafız Esad'a

suikast teşebbüsü, Şam'daki bombalı saldırı, Halep'teki okulda öldürülen Nusayri okulundaki 83 öğrenci ve çeşitli yerlerdeki hakimiyeti ele geçiren silahlı hareketleri de öne sürerek 6 bin Müslüman kardeşler üyesi tutuklandı, 15 üst düzey yönetici idam edildi. İçeride ve dışarıda güç mücadelesinde İslami muhalefet üyeleri saf dışı bırakıldı. Olaylar Hama'da başlayan genel ayaklanma ile doruğa çıktı (Boran, 2013: 158). Rejim ayaklanmayı 1982 senesinde Hama'da binlerce kişiyi katlederek kanlı bir şekilde bastırdı. Hama'nın dörtte üçünü yok ettiği ve 60 binden fazla insanı öldürdüğü söylenmiştir (Aras & Toktaş, 2008: 38). Saldırı sonrası 800 bin kadar insan mülteci konumuna düşmüştür. Müslüman kardeşler hareketi yasaklanmış ülke içi siyasi faaliyetleri yasaklanmıştır (Boran, 2013: 159). Hama katliamı muhalefet için travmaya neden olmuş ve sonraki yaşanacak olayların tarihsel belleğinde derin yer tutmuştur.

Hama katliamı Nusayrileri dayanışma içine sokarak kutuplaştırıp güçlendirirken Hafız Esad'ı ülkede rakipsiz konuma getirmiştir (Boran, 2013: 159). Suriye'deki yönetim, İslami çevreler ve de Müslüman kardeşlere sert tavrını 1990'na kadar sürdürmüştür. (Aras & Toktaş, 2008: 38).

Hafız Esad rejime tehdit oluşturabilecek muhalefetteki Müslüman Kardeşlerin etkisini azaltmak için silahlı mücadelenin yanı sıra dindar Sünni kesimle ilişkisini geliştirmeye çalışmıştır. Sünni Arap ve Kürtler üzerinde etkisi bulunan Şam ve Halep ulemasının desteklerini alacak şekilde Şeyh Ahmed Kuffaro ve Şeyh Ramazan el- Buti gibi isimleri ön plana çıkarmıştır (Ulutaş & Bölme, 2012: 8). Hafız Esad'ın toplum mühendisliği bununla kalmamış Alevi toplumu da ilgilendiren ve bölgesel aktörlerinde rol aldığı bir dizi önemli kararlar almıştır.

Hafız Esad yönetimi alevi topluluğu İran'ı İslamileştirme çabasında bulunmuştur. Yüzlerce Alevi'yi Şiilik eğitimi almak için İran'a göndermiştir. Eyal Zisser'e göre din ve inanç üzerinden toplumsal politika güdülmüştür (Aras & Toktaş, 2008: 38). Esad yönetimin, Nusayriliği Şiilikle bağdaştırması İran gibi bölgesel aktörlerin İslam devrimi sonrası politikalarıyla bağdaşmaktadır. Diğer yandan yüzlerce yıllık inanışların sosyolojik ve politik hamlelerle değiştirilme çabası Ortadoğu'daki kutuplaşmaların bir tezahürü olduğu da düşünülmektedir.

Hafız Esad yönetimi politikalarında Mısır ve İran'ın yanında bir başka bölgesel aktör olan İsrail'in de önemli etkisi olmuştur. Yönetime geldiği ilk günden beri Bilhassa İsrail karşıtlığını kullanarak parti programı şekillendirmiş ve topluma karşı anti Siyonist

söylemini diri tutmuştur. Hafız Esad, ilk kongresinde İsrail'e karşı tüm kaynakların seferber edildiğini söylemiştir (Okur & Salık, 2016: 375).

Mücadelenin ekonomik beşerî etkinin yanında toplumsal etkisi de yadsınılamaz. İsrail'e karşı inatçı tavrı Baas rejimini içte ve dışta güçlendirdi (Safitürk, 2015: 104). Hem Mısır ve hem Suriye liderleri, 1973'te topluma karşı; İsrail'e savaş açmanın, eylemsizliğin neden olacağı politik sonuçlardan daha az tehlikeli olacağı kanaatine varmışlardır (Okur & Salık, 2016: 375). Suriye toplumunda İsrail ile ilgili söylem ve hareketlerin etkisi büyük olmuştur. Bunun yanında Suriye'nin neredeyse bütün bölgesel politikalarını Arap İsrail meseleleri ve bunların süper güçler ile ilişkileri oluşturmuştur. Hafız Esad dönemi dış politikalarının şekillenmesinde en önemli etken İsrail'dir. İsrail ile devamlı mücadele, yeni toplumsal kimliğin şekillenmesinde önemli motifler oluşturmuştur (Gürson, 2010: 91,93).
Hafız Esad yönetiminin 1980 yılında Irak-İran savaşında İran'ı desteklemesi Ortadoğu'da tecrit edilmesine yol açmıştır. Körfez ülkelerinin 1970'ler boyunca Şam yönetimine aktardıkları cömert mali yardımları kesmiştir (Okur & Salık, 2016: 378). Esad'ın İran yanlısı bu tutumunun Suriye ekonomisine olumsuz etkileri olduğu düşünülmektedir.Soğuk savaş sonrası, Ortadoğu'daki değişim rüzgarları Suriye'yi de etkilemiş 1990 ile 2000 yılları arası baba Esad, konjonktür gereği İsrail'le barış görüşmelerine katılmıştır (Okur & Salık, 2016: 383).

Suriye'yi 1970 yılından 2000 yılına kadar 30 yıl aralıksız yöneten Baba Esad, Suriye tarihinde bir rekor kırmış ve Suriye'ye yeni bir kişilik kazandırmıştır. Baas Partisi içinde çekişmeler, Sünni çoğunluğu denetim altında tutmak, Müslüman Kardeşlerle rekabet ve İsrail'le güç mücadelesi şeklinde geçen iktidarıyla (Şen, 2010: 309). Oğlu Beşar Esad'a 'yumuşak geçiş' ve eskiye nispeten istikrarlı bir ülke bırakmıştır (Boran, 2013:160).

3.3.2. Beşar Esad Dönemi ve İstikrarsız Politikalar

10 Temmuz 2000 yılında yapılan referandum yüzde 97,29 oy oranıyla devlet başkanı olan Esad babasının politikalarını sürdüreceğini lakin bu politikaların yeni yüzyıla uydurulması gerektiğini belirmiştir (Şen, 2010: 310). Milenyum sonrası uygulanan, Suriye iç ve dış politikalarında baba Esad dönemi etkilerinin sürmesi ile zamanla krize sürüklenen yoldaki aktörlerin değişmesine rağmen sorunların kronikleşmesi dikkat çekici diğer bir nokta olmuştur. Bütün bunların yanı sıra oğul Esad'ın devlet başkanlığına

gelmesiyle demokrasi ve reform vurgusu beklenti içinde olan aydınları ümitlendirmiştir (Aras & Toktaş, 2008: 42). Bu süreçte aydın kesimin öncüsü olduğu sivil toplum canlanmış, Suriye muhalefeti nefes almış ve rüşvetle mücadele bağlamında birkaç üst düzey yönetici görevden alınmıştır. 'Şam şehrinin Baharı' olarak adlandıran bu dönemde hapisteki siyasi tutuklular da serbest bırakıldı (Boran, 2013: 160). Suriye meclisi 28 Mart 2001'de 40 sene sonra ilk kez özel bankaların kurulmasına ve yabancıların hisse sahibi olmasına izin vermiştir (Şen, 2010:311). Bunun yanı sıra Rejim, ekonomik kaynakların denetimini elinde bulundurmak için 'infitah'(liberalleşme) sürecini hep temkinli ve gözetim altında gerçekleştirmiştir. (Baczko & Dorronsoro & Quesnay, 2018: 42).

1996 senesinde kullanılmaya başlanan yalnız üst düzey yöneticilerin kullanmasına müsaade edilen internet Beşar Esad tarafından serbest bırakıldı hatta yaygınlaştırılması için çalışmalar yapıldı (Boran, 2013: 160). Esad yönetimi siyasi alanlardaki reformları ağırdan alırken ekonomi alanında ise hızla dünyaya açılma hedefindeydi (Öztürk & Sevinç, 2014: 20).
2001 yılında Esad, humusun seçkin Sünni ailelerinden olan Esma Esad'la evlenmiş ve modern görüntüsüyle birlikte Nusayri bir aileden olmayışını büyük çoğunluğu Sünni olan Suriye halkı için bir bakımdan reklam aracı olarak kullanmıştır (Ulutaş & Bölme, 2012: 12). Batılı veya bölgedeki Sünni çoğunluğa sahip ülkelere bundan sonraki ziyaretlerinde de Esma Esad ile birlikte görüntü vermesi bu bağlamda düşünülebilir.

Hem içeride hem dışarıda, Nusayri kesim ve Esad'ın akrabalarının yönetimin çeşitli kademelerini neredeyse bütünüyle kapladığı eleştirileri bilinmekteydi. Esad ilk yıllarda batıda eğitim almış birtakım arkadaşlarını çeşitli vazifelere getirse de zamanla bürokrasideki çoğunluğu akrabalarından ve Nusayri ailelerinden seçmiştir. Diğer ifadeyle hem gücünü konsolide etmiş hem de rejime bekçilik yapacak kadroları yine babası gibi yönetime sokmuştur (Ulutaş & Bölme, 2012: 12). Suriye rejiminin diğer bir ilginç özelliği ise kendi ülkesindeki İslami örgütlenmelerde son derece seçici ve hassas davranırken, Ortadoğu'daki İslami oluşumların yöneticilerinin Suriye'yi ziyaret etmesi ve onlarla olumlu ilişkiler kurmasıdır. Sudan'daki İslami hareketin lideri Hasan Turabi, Hizbullah'ın lideri Hasan Nasrallah, Ürdün İslami hareket cephesi, Hareket-al Mukaveme el İslamiye (Hamas) lideri Şeyh Ahmet Yasin, yöneticisi İkbal Farhan bunlardan bazılarıdır. Tunus ve de Cezayir'den olmak üzere birçok ülkeden İslami hareketlerin Sünni ile Şii liderleri Şam'ı ziyaret etmesi veya ev sahipliğinde barınması fakat Suriye

içinde rejimin İslami gurupları sınırlaması ve Müslüman kardeşlerle irtibat kurmaya idama varan cezalarla cezalandırması, dikkat çekicidir (Aras & Toktaş, 2008: 40). Müslüman kardeşlerin Filistin'deki bağlantısı Hamas'ın da içinde bulunduğu örgütlerin tepe noktalarının Suriye'de barınmasını dışarıda bu örgütlerin çoğunun düşman olarak görülen İsrail'e karşı mücadele vermesi ve bu guruplar sayesinde Filistin ve Lübnan'a genişleyemiyor olması bu tezatlıklara açıklama olarak getirilebilir (Aras & Toktaş, 2008: 40).

Suriye'nin kuzeyindeki bir futbol karşılaşması sonucu 2004'te meydana gelen Kürt ayaklanmasında, Irak'ta yaşanılan benzeri durumun Suriye'de de yaşanmasından çekinilmiştir (Şen, 2010: 311). Maç sırasında Saddam Hüseyin lehine atılan sloganlara karşın Kürtler de Amerika lehine sloganlar atmıştır. Güvenlik güçleri Kürt kalabalığa ateş etmesi sonucu ölümler olmuştur ve karşı tarafta tepki olarak devlet araçları tahıl ambarlarını yakmıştır. Kamışlı'da başlayan şiddet Halep, Haseke, Amuda ve Şam'daki Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelere sıçramıştır. Onlarca kişi ölmüş binlerce kişi tutuklanmıştır. Kürt sorunun patlamaya hazır bomba olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır (Aras & Toktaş, 2008: 41). Suriye Kürt muhalefetini dahada marjinalliğe ittiren bu vaka, Iraktaki Halepçe katliamını hafızalara getirmiştir.

2005 yılına kadar süren reform hamleleri Şam bildirgesinden sonra tersine dönmüş rejimin baskısı artmış ve reform beklentileri kaybolmaya başlamıştır. Esad'a olan algı değişmeye başlamıştır. 2006 yılında BM tarafından hazırlanan 'Mehlis' raporunda Lübnan başbakanı Refik Hariri suikastında Suriyeli yöneticilerin parmağının olduğu ifade edilmiştir. Bu tarihten önce kısmen yumuşamakta olan ABD ve batı ülkeleri ile olan ilişkiler tekrar bozulmuştur (Ulutaş & Bölme, 2012: 13). Haririnin Lübnan'da Suriye karşıtı olan en güçlü siyasi lider olması ve suikasta uğraması dış baskıları artırmıştır. Suriye'de ülkenin gündemini güvenlik kaygıları alması reform ve demokratikleşme yönündeki gelişmeyi baltalamıştır (Boran, 2013: 160). Ayrıca yine uluslararası kamuoyunun artan baskıları Suriye ordusunun Lübnan'dan geri çekilmesine neden olmuş ve Lübnan'daki 'askeri yol' boyunca sırf kaçakçılığa bağlı olarak elde edilen yıllık 750 milyon dolar gelirden Suriye mahrum kalmıştır (Baczko & Dorronsoro & Quesnay, 2018: 41). Suikast ve sonrasında Suriye askerlerinin geri çekilmesine giden süreç Suriye iç ve dış politikasında derin etkiler bırakmıştır. Bu suikastla konumu zayıflayan Esad İsrail'le yeniden masaya oturmaya soğuk davranmış lakin diğer İran ve Türkiye gibi bölgesel aktörlerle iyi geçinme yoluna gitmiştir.

Lübnan tecrübesiyle İran Suriye ve Hizbullah arasındaki üçlü iş birliği artış göstermiştir (Okur & Salık, 2016: 384). İran ve Suriye iş birliği ortak güvenliği temel alan 2006 yılındaki anlaşmalar ile resmi boyuta geçmiştir (Safitürk, 2015: 93). İran Suriye arasında artarak devam eden yakınlaşma İran'ın bir dizi karmaşık nedenlerden dolayı İran devriminden beri bölgede rekabet haline giren Suudi Arabistan'ı da tedirgin etmiştir. İttifaklar arası akışkanlıkların olduğu diğer bir diğer vaka ise Müslüman kardeşlerin Filistin kolu olan Hamasın karargahını Suriye'den Katar'a taşımasıdır (Çubukçu,2012: 200). Ayrıca Suriye'nin geleceğinin tartışıldığı bu karmaşık dönemde Bush yönetimi, Suriye ve İran'la temasa geçerek Ortadoğu'nun yeniden yapılanma sürecinde çatışma veya uzlaşma yolunu seçmesini dikte etmiştir (Şen, 2010: 311). Mevcut yönetimlerin Lübnan, İsrail, Irak'ta uyguladığı politikalar çatışmacı rekabetin hangi noktaya geldiğini göstermektedir.

2007'de tekrar yapılan referandumla ikinci kez cumhurbaşkanlığını onaylatan Esad, (Ulutaş & Bölme, 2012: 13). güvenlik devleti imajı çizerek Kürt ve İslamcı muhalefet unsurlarıyla mücadele etmiştir. İsrail'i ise karşıtı olduğu İran'ın başını çektiği Şii bloğuna yakınlaşmayla dengeleme yolunu tercih etmiştir. Baba Esad ve oğul Esad dönemi iç ve dış politikaların birikmiş yansımaları 2011 yılında başlayan ve daha sonra Arap Baharı olarak adlandırılacak bir dizi olaylar silsilesinin de zeminini hazırlamıştır.

3.4. ARAP BAHARI VE SONRASI SURİYE'DEKİ OLUŞAN OTORİTE BOŞLUĞU

Rekabeti çatışmaya götüren süreç insanın kaybetme korkusu, güvensizlik duygusu ve diğerlerinden üstün olma uğraşısı ile yakından ilişkilidir. Bu duygular insanı daha fazla edinim sağlamaya, güvenliğini devamlı kılmak için mücadele etmeye ve de ötekileştirdiği diğer insanlara karşı tavır almaya yönlendirmektedir. Sonuç olarak rekabetin kaotik ortamı içinde ahlaki doğrular ve yanlışlar göz ardı edilir hâle gelmektedir. Bir otoritenin yoksunluğu veya düzenleme kabiliyetindeki zaaf, ortamı doğa hâli ile tanımlı çerçeve içinde tutmaktadır. Hobbes'e göre, doğa hâli kaotik ortamla ilişkilendirilirken, bu ortamı düzenleyecek bir otoritenin yokluğu da şart olarak tanımlanmaktadır (Balpınar, 2013: 93). Modern Ortadoğu'yu derinden sarsan, kaotik ortama sürükleyen kritik dönüm noktaları olmuştur. Bunların en önemlileri 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlının dağılışı sonrası oluşan

Arap ulus devletlerinin oluşumu, İsrail'in kuruluş süreci, İran İslam devrimi, bölgeyi topyekûn tesiri altına alan ve en az diğerleri kadar önemli olup yakın zamanda gerçekleşmiş olan Arap Baharı sürecini sayabiliriz. Bu sürecin nasıl isimlendirildiği de başlı başına sorun teşkil etmekle birlikte 'Arap Devrimleri', 'Arap İsyanları' ve 'Arap Uyanışı' gibi birçok kavram, siyasallaşarak literatüre girmiştir. Yaygın olanının 'Arap Baharı' kavramı olduğu bilinmektedir. 'Arap Spring' İngilizceden direk Türkçeye 'Arap İlkbaharı' olarak çevrilse de Türkçe literatüre bahar olarak geçmiştir (Kor,2014: 7).

Arap Baharı vaka olarak ele alındığında biri içsel biri dışsal olmak üzere iki veçhesi vardır. Biri Arap Baharı'nın oluşmasında içsel dinamiklerden kaynaklanan değişim arzusudur. Diğeri ise hegemonik güçlerin, bölgenin kendi dinamiklerini, küreselleşme mantığına adapte ederek, kendi güvenlik ihtiyaçları ve ekonomik çıkarları kapsamında yeniden dizayn etme çabasıdır (Çomak & Sancaktar, 2014: 515). Her hâlükârda ortaya çıkan yeni durum bölgesel ve küresel aktörlerin uzun yıllar süren derin rekabeti ve yerel aktörlerin iç mücadelelerinin alacağı seyirle şekillenip son yüz yıllık tarihinde önemli bir dönüm noktası olacaktır.

Sovyet bloğunun çökmesinin üzerinden yirmi yıla yakın zaman geçmesine rağmen Ortadoğu'nun genç ve dinamik toplumu, soğuk savaş düzenin zihniyeti ve idare yapısıyla daha fazla yönetilemeyeceğinin alarmını vermekteydi. Lakin 2010 senesinde Tunus'ta seyyar satıcının kendisini ateşe vermesiyle başlayan vakanın bölgesel sistemi derinden sarsacak, küresel sistemi de etkileyecek olaylar silsilesini başlatması tahmin edilmesi güç bir durum olmuştur. Domino etkisi, 42 yıllık Libya liderini, 33 yıllık Yemen hükümetini, 30 yıllık Mısır'ın Hüsnü Mübarek ve 23 yıllık Tunus yönetimini birbiri ardına devirdi (Kor,2014: 8).

Ortadoğu'nun tarihsel temellerinde yer alan dini, mezhepsel ve etnik fay hatlarını hareket ettiren ve yeni güç hesaplaşmalarına yol açan durumun (Eravcı, 2018: 7), siyasi ve ekonomik nedenleri göze çarpmaktadır. Refahın paylaşılmaması, iktidara yakın kişilerin liyakatsiz olması ve zenginliklerin aynı güç odaklarına dağıtılması, işsizlik, yolsuzluk, rüşvetin artışı, gelir adaletsizliği, Arap coğrafyasında yükselen muhalefeti katlamalı biçimde artırmıştır. Diğer çarpıcı noktalardan birisi de küreselleşme ile başta internet, cep telefonu, televizyon gibi teknolojik iletişim araçlarının ucuzlayıp yaygınlaşması Ortadoğu'da başlayan hareketlerin kitlesel niteliğe kavuşup genişlemesinde önemli rol oynamıştır.

Arap devletlerinin yönetimleri genelde yeni duruma uyum sağlama stratejileri üretme yerine, kapalı toplumlar üzerinde mutlak egemenliğin devamından yana tutum almışlardır. Toplumun hak ve özgürlük talepleri sadece sosyal medyada etkisini göstermekle kalmayıp protesto gösterileriyle 'fe'l-yaskut ennizam' 'yıkılsın bu düzen' çağrılarıyla meydanlarda sloganlaşmıştır (Çubukçu,2012: 67-69).

2011 senesi devrimler ve isyanlar dönemiydi; değişik siyasal ve toplumsal kesimler benzer be ortak hedeflere kitlenerek statükoya meydan okudu, otoriter rejimler ya birer birer düştü ya da büyük darbelerle izole edilerek çok daha büyük mücadeleyi gerektiren geçiş dönemine girildi. Rejim ve muhalifler arası çekişme Suriye Libya Yemen gibi ülkelerde dramatik süreçlere yol açtı. Müslüman Kardeşler menşeili hareketlerin bölge çapında yükselişe geçip iktidar alternatifi olarak zuhur etmesi İslamcı ve devrimci güçlerin şiddetle mevcut statükolar tarafından bastırılması ve karşı dalgaların statükoyu koruma veya geri getirme çabaları Arap Baharı'nı dönemsel muhasebesinde öne çıkmaktadır. Diğer yandan yüz yıl evvel dışardan dayatmalarla kurulan bölgesel düzenin devam etmeyeceği ve Arap Baharıyla bölgesel ve küresel aktörlerin mücadeleleri ve de yerel aktörlerin iradeleriyle küresel sistemin dönüşümünü etkileyecek bir dönüm notası olmaktadır (Kor,2014: 8-11).

Küresel aktörlerin güvenlik ihtiyaçları ve ekonomik çıkarlarıyla bölgeyi şekillendirme arzuları Büyük Ortadoğu Planı (BOP) ile Arap Baharı arasındaki doğabilecek ilişkileri düşündürmektedir. BOP 'un kurumsal alt yapısını Brzezinski, İslami uyanışı ABD çıkarlarını tehdit eden bir gelişme olarak ele alması ve Fukuyama'nın Tarihin sonu tezinde İslam dünyasının batı dünyasını tehdit eden yeni kutup olarak ortaya çıkmasını konu edinmesi ve de Huntington'nun 1990'lı yılların ortalarından sonra ki dönemde İslam dünyasının medeniyetler çatışmasının temelinde yer alacağını iddia etmesi gibi yaklaşımlar Amerikan küresel politikasına özellikle Cumhuriyetçi parti politikalarına temel olmuştur. Arap Baharı sonrası "Radikal Köktenci İslam", "Siyasi İslam", "Ilımlı İslam" gibi kavramlar sık sık duyulmuştur. BOP projesiyle Batı dünyası ile uyumlu yönetimlerin desteklenmesi, stratejik enerji kaynaklarının ile enerji yollarının kontrolü ve İsrail'in bölgesel yalnızlığının sona ermesi gibi amaçları vardır (Çomak & Sancaktar, 2014: 511-513).

Küresel aktörlerin Ortadoğu'yu yeniden dizayn etme çabasında Suriye ile Lübnan'ın stratejik enerji yollarında yer alması ve İsrail ile çatışmacı komşuluğu genişletilmiş Ortadoğu planının bir parçası olabileceğini düşündürtmektedir. Nitekim Arap Baharı

süreci söz konusu ülkelerde müşterek ve sancılı olmuştur. İsrail'in yakın komşuları tüm Arap devletleri Mağrip'deki veya körfez bölgesindeki (Erdeğer, 2019 The Independentturkish), devletlerden kabilelerden bile daha fazla, iç çatışmalar nedeniyle parçalanmaktadır. Lübnan'ın etnik dini parçalı yapısı, Arap Baharı sonrası Suriye'nin benzer sürece girmesi, Irak'ın 11 Eylül sonrası parçalı ve kaotik yapısı, Mısır'ın Arap Baharıyla devrim ve karşıdevrimle süregelen istikrarsız yapısı ve hala toparlanamaması, Ortadoğu planı dahilinde dışsal veçhenin de etkin olduğunu düşündürmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında İran, Irak ve Suriye üzerine yapılacak askeri zorlamalarda, bu ülkelerin komşusu olan Türkiye'den yararlanmak istemesi de (Günal, 2004: 162), Ortadoğu'daki bölgesel aktörlerinin arasındaki ilişkiyi dizayn tayin etme hakkını küresel aktörler kendinde görebilmektedir.

Aslında Arap Baharı'nın gidişatı birçok ülkede farklı olmuştur, BOP planının aksine Libya Yemen Suriye ve ırakta radikalleşme temayülünün önüne geçilememiştir. Yeni terör metotları sınırları aşarak dünyanın birçok nokrasını etkilemiştir. Bil hassa Suriye'de büyük ümit ve beklentilerle Baharı'nın başlamasının yanında ağır maliyetlerle ilerlemesi Suriye'de çözümsüzlüğün farklı boyutlara evrilmesine neden olmuştur (Kor,2014: 8-12). 2011 yılının mart ayında Dera'da bir grup gencin duvarlara sloganlar yazması ile başlayan ilk protesto gösterilerinin akabinde Suriye'de rejim karşıtı 15 çocuğun göz altına alınmasıyla başlamış olan olaylar silsilesinin hızla protestodan, krize sonrada iç savaşa yol açacağı Arap Baharı (Güçtürk, 2014: 29), kimi anlayışa göre zamanla Suriye'de kışa dönmüştür.

Suriye'de rejim değişikliği çabasının Mısır, Tunus, Yemen veya Libya'daki gibi başarılı olamamasının nedenleri arsında birtakım nedenler vardır. Gösterilerin birbirinden göreli kopukluğu, Tunus'taki Burgiba Caddesi veya Mısırdaki Tahrir Meydanı gibi tarihsel ve sembolik önemi olan yerler doldurulamadı. Hama veya Humus'da meydanlar on binlerce gösterici tarafından işgal edilse de kısa süre içinde ordu ya da Şebbiha milisleri tarafından boşaltıldı (Amar & Prashad, 2014: 292,293). Muhaliflerin birbirinden bağımsız, organize olamayan, lidersiz, programsız protestoları daha önce ülkede muhalefet tecrübesi yaşamayan hareketlerin bocalamasına neden oldu. Gösterilerine orantısız müdahale eden rejim güçlerinin protesto eylemleriyle devrileceğine yönelik inanç zayıfladı. Ayrıca Lübnan'dan sızan silahlar bir kısım muhaliflerin eline geçince ayaklanma farlı bir boyuta taşınış oldu. Çatışmalar karşısında son derece güçsüz kalan muhalifler arası bağlantı ordu

tarafından kesildi. Ayrıca rejim sadece muhaliflerin silahlı unsurlarına değil sivilleri de hedef almaya başladı (Çubukçu,2012: 204).

Suriye hükümeti eylemlerde camilerin ve dini kelime haznesinin kullanılmasını öne sürerek eylemcileri radikal selefiler ya da Müslüman kardeşler üyeleri olmakla suçladı. Hatta Esad 2012 ocak ayında yaptığı konuşmada Müslüman kardeşleri ABD'deki 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristlerle özdeşleştirmeye çalıştı (Amar & Prashad, 2014: 297).

Muhaliflerin silahlandırılması Suriye'nin dostları toplantılarında, Suriyeli muhaliflerin artık silahlandırılması gerektiği sık sık gündeme getiriliyordu. Bölgedeki aktör ülkelerden Katar, Suudi Arabistan gibi ülkelerin silahlandırdığı ve bu silahların Irak, Türkiye veya Lübnan sınırından geçirildiği yaygın kanaatti. Suriyeli muhaliflerin dış unsurlarca silahlandırıldığı artık saklanamayan bir gerçek olmuştur (Çubukçu,2012: 205). Rejimin yıkılmamasının nedenlerinden biride uluslararası ve bölgesel arenada hala Rusya Çin ve İran gibi Suriye rejimini destekleyen ve silahlandırmaya devam eden müttefikleri vardı (Amar & Prashad, 2014: 314). Küresel ve bölgesel aktörlerinde müdahil olduğu Suriye krizinde insan hakları izleme örgütü 2014 verileriyle iç savaş olarak tanımlanmış ve 130 bin kişini üzerinde ölüm olduğu belirtmiştir (Güçtürk, 2014: 39). Bu çatışmalarda trajik şekilde şiddet ve intikam mantığı, rejim ve muhaliflerinde savunduğu ulusun toplumsal dokusu ve de değerlerini korumak adına dahada tahrip ederek zemin kazanmıştır. Toplumdaki fay hatları derinleşiyor, kutuplaşma ve parçalanma tarafların müttefiklerince bilinçli ya da bilinçsiz desteklenerek büyütülüyordu (Amar & Prashad, 2014: 314). Bir tarafta seküler ile İslamcılar mücadelesi diğer tarafta İran ve Suudi Arabistan menşeli mezhepsel kışkırtmalar devam ederken öte taraftan mikro-etnik dini mezhebi kabilevi bölgesel yapılanmalar güçlü damarlar olarak ortaya çıkmaya başladı (Kor,2014: 8-13).

Radikal damarların güçlenmesi ve kontrolsüz dış yardımlar ülkedeki terör guruplarını beslemiş ve Suriye'yi önlenemez biçimde terör ithal ve ihraç eden bir ülkeye dönüşmüştür. Bölgede açılan yeni kanlı sayfada taraflar çıkarları gereği yeni pozisyonlar alarak güç mücadelesinde kendilerine göre tutum takınmışlardır.

3.5. ARAP BAHARI'NIN ARAÇSALLAŞMASI VE MEDYA SAVAŞLARI

Medyanın politik gündemde yönlendirici rol üstlendiği bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın çeşitli araçları da kullanarak toplumsal hareketleri yönlendirmesi

medyanın siyasete yönelik etkileyici rolünü bir kez daha tartışmaya açmıştır. Etik açıdan sorunlu durumun rekabetçi ülke siyaseti üzerine kurulmuş olması ve toplumsal olaylar nezdinde varlığını daha da güçlendirerek hissettiren medya-siyaset ilişkisini olağan kılarak yansıtması göze çarpmaktadır (Çetin, 2019: 229).

İsyanların bölgeye daha iyi bir yaşam ve demokrasi getireceğini belirten yorumcu, gazeteci ve yazarların olayları "Arap Baharı" biçiminde tanımlamaktadırlar. Fakat durum beklenen Baharın aksine yıkıcı ve çok uzun bir kışa dönmüştür (Aktaş, 2018: 201). Sonuç olarak rekabetin kaotik ortamı içinde ahlaki doğrular ve yanlışlar göz ardı edilir hâle gelmektedir (Balpınar, 2013: 93). Bu çatışmalarda şiddet ve intikam mantığı, rejim ve muhaliflerinde kendileri açısından savunduğu ulusun toplumsal dokusu ve de değerlerini korumak adına dahada tahrip ederek zemin kazanmıştır.

Toplumdaki fay hatları derinleşiyor kutuplaşma ve parçalanma tarafların müttefiklerince bilinçli ya da bilinçsiz desteklenerek büyütülüyordu (Amar & Prashad, 2014: 314). Arap Ayaklanmalarının yayılmasına medya ve sosyal medyanın payı büyük olmuştur. İç savaşa bakıldığında yine dış güçlerin olaylarda ciddi rol oynadığı görülmektedir. Arap Ayaklanmaları, teknoloji ve iletişim araçlarının toplumsal değişim veya muhalefet üzerindeki etkisini yeniden gündeme getirdi. Sosyal medya; olayların uluslararası medyalara duyurulmasında da büyük rol oynarken, bölgesel ve uluslararası medya da protestolar ile ayaklanmaların etkin bir şekilde yürümesinde önemli rol oynadı (Aktaş, 2018: 207).
Medya kitlelere kendine göre gerçeklik yani belirli çerçevelerle örülmüş içerikleri kendince inşa etmektedir. Etiketleme ve daha çok düşman söylemi ile şekillenmektedir. Kimlikler üzerine tahakküm kurmaktadır. Popülist söylemlerin mevcudiyetinde karşıtlıklar ve ötekiler yoğun olarak yayınlanmaktadır. Popülist söylemler, kutuplaştırma stratejisi olarak da görülebilecek popülist siyasetini toplumun çoğunluğunu kapsayacak ölçüde genişletirse yaymaktadır (Görgülü, 2020: 140,142).

İran'ın İsrail'e karşı, İran'ı İslam dünyasında gayri meşrulaştırmaya ve ötekileştirme yönelik çok katmanlı ve sistematik şekilde algı operasyonları düzenlemektedir. İsrail'in medya ve sosyal medya unsurlarını propaganda malzemesi haline getirmesinde çeşitli çıkarları mevcuttur. Suriye'de sürdürülebilir kaosa zemin hazırlamak, askeri ve maddi kaynakların kamuoyunda önü kesilmesi ve dini mezhepsel etnik ayrılıkçı hiziplerin desteklenmesidir (Koldaş, 2017: 8,24).

İran'ın İsrail'e sert söylemleri de iç konsolidasyon ve doğruları örtme çabasına dayandığı gözlemlenmektedir. İran'ın bu coğrafyada söylem-eylem çelişkisi göze çarpmaktadır (Mercan 2021: 1,4). Campell'e göre karşılıklı tehdit söylemleri, devletlerin aidiyetlerinin varoluş gereği olan ötekileştirme sürecinde önemlidir.

İsrail propaganda savaşında gerek Şii gerek Sünni dünyada sözü dinlenen figürlerle birlikte çalışarak İran'a karşı Suriye'de ortak bir algı oluşturma çabasına giriştiği iddia edilmiştir. İsrail iletişim bakanı Ayub Kara'nın, Yahudileri öldürmeyi kınayan Suudi Arabistan destekli baş müftüyü ve müftüleri İsrail'e davet etmiştir. İsrail yine medya unsurlarınca İran'ın bölgedeki örtülü operasyonlarını, nükleer faaliyetlerini ve şiddet odaklı raporları medya kanalları aracılığıyla İran'ı şeytanlaştırma amacı gütmüştür. İran'ın illegal unsurlarını iletişim faaliyetleriyle dünya ve Müslüman kamuoyunda medyayı kullanarak şişirmiştir. İsrail, etik açıdan sorunlu biçimde İran'ı bölgede itibarsızlaştırma gayretine girmiştir (Koldaş, 2017: 25).

İsrail yanlısı örgütler medyayı, danışma komitelerini ve kamuoyunu biçimlendirmek için önemli çalışmalarda bulunmuşlardır. İsrail bu bağlamda uluslararası medyadan destek alarak lobi faaliyetlerindeki başarılarını da bu alana taşımıştır. Küresel medya organları açısından tek yanlı yayınlar yapılması medyanın toplum mühendisliğine aracılık etmektedir (Walt ve Mearsheimer, 2014: 40,41). Morgenthau'ya göre güç kullananlar diğerlerinin eylem ve zihinlerini etkileyerek onları denetim altına alabilmektedirler (Ateş, 2014: 162).

3.6. İÇ SAVAŞ VE BM'NİN ETKİSİZ GİRİŞİMLERİ

Milletler Cemiyeti'nin 1945 yılında II. Dünya Savaşı'nı da engelleyememesi üzerine; savaşları önlemek, dünya barışını desteklemek, insan haklarını korumak maksadıyla uluslarüstü bir örgüt olarak Birleşmiş Milletler 'in (BM) kurulmasına karara verildi. BM anlaşmasına göre üye olan devletler başka devletlere zorla güç kullanma yoluna gidemezler. Siyasi olarak BM'nin çok demokratik bir örgüt gibi hareket etmediği açıktır. Birleşmiş Milletlerin müstakil askeri gücü de yoktur. BM'nin İngiltere, Fransa, ABD, Çin ve Rusya'dan oluşan beş daimî üyesi vardır. BMGK'da veto yetkisi olan bu ülkelerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir (Şahoğlu, 2023: 3-4).

Birleşmiş Milletler, Dünya'da barışın ve de güvenliğin sağlanmasına katkı sağlamak,

savaşların yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulmuş ve bu bağlamda yetkilendirilmiş, 193 devletin üyeli, uluslar üstü bir örgüttür. BM Güvenlik Konseyi İnsani Müdahale Doktrini ’ne göre herhangi bir devletin ülkesinde soykırım, zorunlu göç, iç savaş vb. çok vahim düzeyde insanî felâketler olduğu durumlarda, Güvenlik Konseyi’nin sorunu çözmek için gerekirse askerî müdahale kararı alabileceği hükmü bulunmasına karşın; Suriye iç savaşı ve daha önce yaşanan küresel krizleri önlemedeki başarısızlıkları, şu an için alternatifi bulunmayan BM sistemini sorgulanır hale getirmiştir (Ağır & Aksu, 2017: 45).

BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun da Genel Kurul toplantısında yaptığı konuşmada bu gerçeğe dikkati çekerek, "Suriye'de BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) harekete geçmemesi hem insani acılara hem de Güvenlik Konseyi ile BM sisteminin güvenilirliğine zarar vermiştir" ifadesini kullanmıştı. BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinden ABD, İngiltere ve Fransa ile Çin ve Rusya arasındaki görüş ayrılığı bu konuda ilerleme sağlanamamasının en önemli nedeni oldu. (Dünya gündemi, 2015).
Suriye’de yaşanan insan hakkı ihlalleri ve BM sisteminin yaşanan dramlara müdahale edememesi, yirminci yüzyılın sonlarında hayli popüler olan başta idealizm olmak üzere çeşitli uluslararası ilişkiler teorilerinin önemini yitirdiğini göstermektedir. Herhangi bir yerde soykırım, zorunlu göç, iç savaş, askerî darbe ya da açlık tehlikesi gibi çok vahim düzeyde insan hakları ihlâlleri ya da insanî felâketler olduğu takdirde Güvenlik Konseyi’nin sorunu çözmek için gerekirse askerî müdahale kararı alabilmesi gerekmektedir (Ağır & Aksu, 2017: 50). Örneğin; İnsan Hakları Konseyi 2018’ de 1967 yılındaki İsrail’in müdahalesiyle başlayan, günümüze gelen süreçte, İsrail tarafından insan haklarını çiğneyen tutumları sebebiyle bölgede barınan Suriyeli vatandaşların acı çektiğini belirterek karar tasarısı sundu. İsrail’in Suriye’nin güneyinde kalan Golan gibi bölgeleri kendi idari kontrol bölgesi altına alma fikrini zorla kabul ettirme girişimi, Güvenlik Konseyi tarafından 1981 yılı ve sonrasındaki İsrail’in attığı adımların geri çekilmesi istenildi. Fakat sahada uygulanması olmadı (Koç, 2019:78).

Cenevre Bildirisi'ndeki geçiş hükümeti kurulması konusunda varılan mutabakatın sahaya yansımaması ve BMGK'daki, bölünmüşlük nedeniyle çabalarının başarısız olduğunu belirten Annan, 2 Ağustos 2012'de istifasını açıklayarak sisteme eleştiriler getirdi. Sorunun çözülme çabası devam etti fakat konferans için verilen tarihler sürekli olarak ertelendi. Ağustos ayında Şam yakınlarında kimyasal silah saldırısı oldu. Cenevre'de

yaklaşık on beş gün boyunca süregelen müzakerelerde Esed'in görevi bırakması tartışmaları sonuçsuz kalınca, Konferans yine çözümsüz bir şekilde sona erdi. İbrahimi, 14 Mayıs 2014 yılında BM Genel Merkezi'nde düzenlediği basın toplantısı ile Suriye halkına yardım edemediği için üzgün olduğunu belirterek istifasını duyurdu (Dünya gündemi, 2015). BM'nin başarısız girimleri ve istifalar silsilesi devam etmiş oldu.

Suriye'deki şiddet sarmalının son bulmasına yönelik çabalar, uluslararası kamuoyunun bölünmüşlüğü ve Güvenlik Konseyi'nin sergilemiş olduğu başarısızlık nedeniyle sonuçsuz kalmaktadır. Vicdanın yok olmasına, hukuk ve ahlaki kuralların çiğnenip yüz binlerce insanın ölmesine, yaralanmasına, evlerini terk etmesine neden olan iç savaş bütün şiddetiyle sürmekte ve de Suriyelilerin yaşamış olduğu acılar katlanarak devam etmektedir. BM, Suriye'de, Yemen'de ve Libya'da yüz binlerce insanın hayatını kurtaracak etkiyi gösteremeyerek mağduriyetleri önleyememiştir. BM yapılanması bu normları uygulatabilecek iradeden yoksundur. Asıl güç olan devletler çıkarlarını maksimize edebilmek için Suriye'de hiçbir moral değerini dikkate almamaktadırlar (Ağır & Aksu, 2017: 53).

4. BÖLGESEL AKTÖRLERİN SURİYE'DEKİ GÜÇ MÜCADELESİ

Gücün alt kavramı olan "bölgesel güç" kavramı ise bölgeselciliğin gitgide önem kazanmasından sonra literatüre girdi. Bölgesel gücü ilk Qusterud 1992 yılında 'Regional Great Power' makalesinde bölgesel süper güç olarak kullandı. (Şahin, 2019: 161). Bölgesel süper güç, coğrafi olarak belirli bir bölgeye ait, bölgedeki öteki ülkelerin kendisine karşı oluşturduğu, her türlü koalisyona karşı koyabilen ve bölgesel meselelerde önemli ölçüde etkisi olan devlet olarak tanımlanmaktadır (Qusterud & Neunman,1992: 12). Zira güç mücadelesini, devletin sahip olduğu maddi ve soyut kavramlara göre değil, devletin bölgesel politikalar üzerinde aktüel ilişkisi ve etkisiyle bağlantılı olduğunu anlatmıştır.

Schirm, bölgesel güç tanımını hem ilişkisel hem potansiyel olarak ele almıştır. Bölgesel güçte aktör olmak için bölgesel liderliğini diğer aktörler tarafından tanınması gerekliliği, Ortadoğu gibi kaotik ve çatışma unsuru yüksek yerlerde geçerli kıstas değildir. Nolte'a göre ise bölgesel güç olmak için üç kıstas vardır (Şahin, 2019: 162).

Bölgesel ölçekte liderlik iddiası olması, bu iddiayı destekleyecek soyut ya da somut kaynaklara sahip olmak, bölgedeki meseleleri çıkarlarına göre şekillendirmek amacı ile pratiğe dökmek ve bu yolda büyük ölçüde başarılı olmaktır (Nolte, 2010: 893). Söz konusu kıstasların büyük bölümüne uyan Ortadoğu'da beş ülke vardır. Bunlar İsrail, İran, Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan'dır (Şahin, 2019: 161). Bu ülkelerin bölgesel güç şeklinde nitelendirilmelerinde jeopolitik konumunda belirleyici etkisi vardır. Jeopolitik kavramı; coğrafi ve politik faktörler, bu faktörlerin etkileşimi ve birlikte analiz edilmesi yine uluslararası ilişkiler disiplininden gelmektedir. "Jeopolitik" coğrafya ve politika kavramlarının iç içe geçmiş türevleri olarak ele alınmasına karşın (Akçay & Ertosun & Akpınar, 2013: 21), coğrafi avantaj ve etkili politika unsurlarının birleşmesi ile bölgede jeopolitik anlamda güçlü ülkelerin olması, bu ülkelerin de bütünüyle bölgesel güç olduğu anlamına gelmemektedir.

Bölgesel güç, jeopolitik konum kavramlarına, söz konusu Ortadoğu olduğunda yeni bir başlık daha eklemek gerekir buda dini jeopolitiktir. "Dini jeopolitik" dini referanslardan hareketle bir coğrafi bölgeye yönelik geliştirilen politik yaklaşımdır. Ortadoğu'yu bir coğrafya olarak diğerlerinden ayıran özelliği kendine has derinlik ve coğrafi kültürel

değerleridir. Üç semavi dinin peygamberinin buradan çıkmış ve mukaddes hatıraları buralarda yaşamış olmaları Musevi, Hristiyan ve de İslam kültür medeniyetlerinin iç içe geçmiş olması bu bölgeyi özel kılar. Her mücadelenin kaynağını din faktörüyle açıklayamasak da dini jeopolitiğin bilhassa Ortadoğu'da göz ardı edildiği her analiz eksik kalacaktır (Akçay & Ertosun & Akpınar, 2013: 22,23).

"Dini jeopolitik" sadece ülkeleri, bölgesel aktörleri etkilemez küresel aktörlerin tutum ve tepkilerini de etkiler. Mesela Katolik dünyanın aksine, Ortodoks dünyanın tek din lideri yoktur. Ortadoğu da pek çok kadim kilise ve toplumları üzerinde patriklerin hak iddia etmesi başlı başına dini jeopolitiği içinde barındıran bir rekabet alanıdır. Mesela Patrik Kiril'in, dini konular yanı sıra bölgedeki politik konularda da görüş beyan etmesi ve bu konuların devlet politikalarıyla paralellik göstermesi örnek verilebilir. Patrik tarafından deklare edilen 'Ortodoks Kilisesi Sosyal Anlayışının Temellerinde' açıkladığı doktrin, Rusya'nın küresel aktör konumuna yükseltilmesi bağlamında önemli bir pozisyon üstlendiğini açıklamaktadır (Dualı, 2014: 18,19). Diğer yandan bir diğer küresel güç ABD 11 Eylül sonrası 'terörle savaş' söyleminin din ve jeopolitikle ilişkilendirilmesi manidardır. Nitekim dönemin ABD başkanı Bush'un ağzından çıkan ve belki de bilinç altını yansıtan 'haçlı seferleri' nitelemesi 11 Eylül sonrası ABD jeopolitik yaklaşımında dini referansı da bu noktada örnek olabilir. (Akçay & Ertosun & Akpınar, 2013: 23).

Küresel güçlerin Ortadoğu nazarında din jeopolitiği önemli bir noktayken bizzat Ortadoğu coğrafyasında yer alan bölgesel güçlerinde din jeopolitiğinden uzak kaldığı düşünülemez. Mesela Bölgesel güç olan Suudi Arabistan'ının bölgesel liderlik anlayışında "İslam" ağırlıklı bir yere sahiptir. Mekke ve Medine'ye sahip olmasıyla birlikte bu şehirlerin hadimi olarak görmesi ve bunu İslam ülkelerine liderlik olarak sunması dini jeopolitiğe önemli bir örnektir (Şahin, 2019: 166). Yine İran, İslam devrimi sonrası Irak, Bahreyn, Suudi Arabistan ve Suriye gibi önce yakın coğrafi komşularına İslami devrimi ihraç etme çabası bu minvalde değerlendirilebilir (Yegin, 2017: 17). Ortadoğu'da dini, ekonomik, etnik ve politik kutuplaşmalar belirli dengeler üzerinden gitmektedir. Suudi Arabistan, Türkiye, İran, İsrail pek çok alanda çıkar ilişkisi bağlamında güç mücadelesine girişmiş ve kriz sahalarında ve çatışma ortamlarında kıyasıya rekabete girmiş bulunmaktadırlar.

Klasik realistlere göre doğa halinin toplumsal yansıması, güvenlik ile üst otoriteye rıza göstermek arasında karşılıklı bir ilişki olarak görmüştür. İnsan, ben merkezli, doğuştan

kötü ve çıkarlarıyla motive olan bir yapıdadır. Saldırganlığın nedeni ise daha fazla güvenlik talep etmesi ve rekabete girişerek daha da saldırganlaşması olarak açıklamakta ve aktör böylece güvenliğini sağlamak, varlığını devam ettirmek için mücadeleye girişmek durumundadır. Savaşlarda ve çatışma ortamlarında birinin güç kullanımını arttırarak, diğerine baskın gelmesi kaçınılmazdır (Balpınar, 2013: 91).

Bölgesel güçlerin Ortadoğu'daki tarihten günümüze rekabet ettiği Suriye coğrafyası Arap Baharı sonrası çatışma ortamı en trajik olanlarındandır. Suriye'nin jeostratejik konumu ve eşsiz ehemmiyeti bölgedeki aktörleri çatışmaya bölgeyi de iç savaşa sürüklemiştir. Arap Baharı olaylarının başlangıcını çok yakın zamanda ve aynı coğrafyada cereyan eden Akdeniz havzası keşifleri ve sonuçları birlikte analiz edilmesi sağlıklı olacaktır.

2011 yılında İsrail ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında yapılan anlaşmayla yapılan aramalarda Akdeniz havzasında yeni doğal gaz bulguları elde edilmekle birlikte bölgenin enerji haritası yeniden şekillenmektedir. Orta Doğu'da yaşanan Arap Baharı ile birlikte geniş çaplı halk hareketlerinin ardından batı ülkeleri Libya ya müdahale etmiş, Mısır'da türbülansa girerek siyasi istikrarsızlıklar yaşamış, Suriye'de yıllar sürecek iç savaş başlamış, Türkiye Yunanistan GKRY arasındaki egemenlik mücadelesi kızışmış ve İsrail'in Gazze üzerinde artarak devam eden baskıları, bölgesel jeopolitik dengenin tekrar değişmesine ve bu coğrafyada yeni bir jeopolitik duyarlılığın oluşmasına yol açmıştır. Suriye "Arap Baharı" olayları yaşanana kadar sınırlı da olsa Levant'ta petrol ve gaz üreten tek ülke idi, lakin sonrasında enerji sektörü iç savaştan ciddi şekilde zarar görmüştür (Harunoğulları, 2020: 456,473).
Suriye'nin başta petrol ve doğalgaz rezervlerinde orta düzeyde enerji kaynaklarına sahip olduğu düşünülmekteydi. Kendisine uzun süre yetebilecek miktarda doğalgaz rezervlerine de sahipti. Lakin Akdeniz havzası dikkate alındığında bölgede ciddi enerji yataklarının varlığı ön görülmektedir. Akdeniz havzasında artan keşifler enerji dengelerini sarsacak bir potansiyeli barındırabilir. Bir milyar dolar değerinde bölgesel boru hattı kurulması için Mısır Lübnan Suriye üçlüsü anlaşma imzalamıştır. Petrol boru hatları pek çok olasılıkta Suriye üzerinden geçmesi ön görülmüştür. Projenin önemli ayağı ise yine Suriye üzerinden Türkiye'ye de hat açılmasıydı (Peköz, 2015: 116).

Realist çerçevede devletlerin temel amacı hayatta kalmaktır. Rasyonel aktörler olarak Güvenliği sağlamanın yolu göreceli gücü arttırmaktır. Bu nedenle devletler mutlak üstünlükler yerine rakipleri için göreli kazanımların peşindedirler. Ancak bu davranış

bölgedeki diğer devletler için güvenlik ikilemine ve rekabete neden olmaktadır (Güntay, 2020: 493,498).

4.1. TÜRKİYE'NİN SURİYE'DE YUMUŞAK GÜÇTEN SERT GÜCE DEĞİŞEN POLİTİKALARI

Türkiye ve Suriye 911 metrekarelik ortak sınırları paylaşan iki komşu devlettir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye bağımsız cumhuriyet haline gelirken, Suriye Fransız mandası denetimine geçmiştir. Geçmişten bugüne zikzaklı seyreden ilişkilerin sebepleri tarihsel boyutta incelendiğinde üç önemli olay göze çarpmıştır; Sınır aşan sular meselesi, Hatay meselesi, terör sorunu. Türkiye'nin Misakı Milli sınırları içinde yer alan fakat dönemin zorlu şartları gereği Suriye'ye verilmiş; 1939 tarihinde Fransa ve Türkiye'nin yaptığı anlaşmalarla Hatay, referandum ile Türkiye sınırlarına eklenmiştir. Hatay'ın statüsü ise Suriye tarafından kabullenilmemiş ve de illegal bir antlaşma olarak ifade edilmiş, haritalarında Suriye sınırları dahilinde gösterilmeye devam etmiştir (Eskioğlu, 2019: 70).

Türkiye'nin 1980'li yıllarda Atatürk Barajlarını ve Karakaya'yı inşa etmesi ve de Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) başlaması ilişkilerin dahada gerilmesine neden olmuştur. Bu dönemlerde Suriye'yle kısmen antlaşmalar yapılmaya çalışılsa da, kendi topraklarına akan su miktarlarının azalması gerekçesiyle ilişkilerin daha gergin bir hal almasına sebep olmuştur. Su sorunları ve terörizm sorunları aynı dönemlere rastlamıştır. Arap Baharı öncesi bu iki sorun paralel şekilde ilerlemiştir (Korgun, 2020: 58). Türkiye'de 80 sonrası Suriye kaynaklı terör faaliyetlerinde artış görülmesi Türkiye-Suriye ilişkilerinde ciddi krize neden olmuştur. İki ülke arasında giderek dozu artan bu kriz Türkiye'yi 1998 yılında neredeyse savaş ilan etme raddesine kadar getirmiştir (Eravcı, 2018: 170). Irak ve Suriye su sorunu karşısında Türkiye'ye karşın terör kozunu kullanmıştır. Suriye'nin kendi topraklarında (Kürdistan İşçi Partisi) PKK terör örgütünün yerleşmesine, PKK terör örgütü başı Abdullah Öcalan'a yer tahsis etmesi ve korunması bu iki ülkenin arasında çıkmaza sebep olmuştur. Türkiye yine bu dönemde Suriye'yle diplomasiyi sürdürmüş Güvenlik Protokolü ile iki ülkenin terörizmle birlikte hareket etmesi için kararlar almıştır. Suriye ile yaşanan bu kriz 1998 yılında Adana Güvenlik Antlaşması'yla iki ülke arasındaki ilişkilerde yumuşama gözlenmiştir (Korgun, 2020: 59).

Arap Baharı gelişmeleri yaşanmaya başladığında Türkiye'nin izlediği ilk etaptaki temkinlilik hali, yerini demokratik taleplere karşı olunmaması gerektiği söylemi ile açıklamış aynı şekilde bölgedeki dönüşümün yanında olduğunu belirtmiştir (Karagül, 2017: 281). Suriye meselesinin, Türkiye'nin İran'la ilişkilerinde de zaman zaman kırılmalar ile telafisi güçleşen ve gerginlikler yaratığı gözlenen bir başka gerçektir (Karagül, 2017: 282).

Arap İsyanlarının Suriye'ye sıçraması ile ilişkilerin tekrar olumsuz bir sürece girdiği gözlemlenmiştir. Türkiye bu dönemde Suriye politikasını değiştirmiş, her iki ülke arasında uzunca bir süre çatışmalı döneme girilmiştir. Bu sürecin Türkiye'ye güvenlik ve maddi alanda olumsuz sonuçlar doğurmasına neden olmuş ve günümüze kadar gelen bir belirsizliğin devam etmesine sebep olmuştur (Korgun, 2020: 65).

Rejim muhaliflerin Türkiye'de düzenledikleri bir dizi konferanslar sonrası 2011 tarihinde Suriye ulusal konseyinin kuruluşunu ilan etti. Kısa zamanda uluslararası kamuoyunun büyük çoğunluğu ve devletler tarafından halkın temsilcisi olarak muhatap alındı (Orhan, 2021: 64).

Arap ayaklanmaları, sürecinin başlarına kadar yumuşak güç vurgusuyla bölgede ilham kaynağı olarak görülmüş ve Katar'la kapsamlı ilişkilerini geliştirerek sürdürmüştür. Türkiye'nin bölgede artan güvenlik kaygılarıyla etkili aktör olarak bölgede merkezi rol arama çabalarında sadece yumuşak güç unsurlarıyla yetinmeyip bölgesel meydan okumalar karşısında ittifakları güçlendirerek sahip oldukları araçları kullanmaktan çekinmemiştir (Yetim, 2021: 26). Türkiye rejime karşı ilk olarak birleşmiş milletlerin öncülüğünde operasyon arayışına girdi (Peköz, 2015: 130). Türkiye bu çabaların sonuçsuz kalmasından sonra Suriye'ye doğrudan müdahalede bulunan aktörler arasına girdi. 2016 yılında Irak ve Şam İslam Devleti (DAEŞ)'e karşı Fırat kalkanı operasyonunu başlattı (Orhan, 2021: 67). Bu çabalar da başarısız olunca Suriye'nin dostları ve Arap Birliği ile ortak bir Suriye politikasını tesis etmeye çalıştı (Peköz, 2015: 130).

Türkiye 2017 yılında bu sefer çözüm arayışlarını Türkiye Rusya ve İran garantörlüğünde Astana süreci ile başlattı. Türkiye muhaliflerin garantörü olurken İran ve Rusya Esad rejiminin garantörlüğünü üstlendi. Kalıcı ateşkes sağlanması çatışmaların sonlanması toprak bütünlüğünün korunması ve terörle mücadele gibi temel prensipler üzerine inşa edilmiştir. Türkiye'nin ikinci doğrudan müdahalesi ise 2018 yılında YPG'ye karşı zeytin dalı harekatıyla oldu. Bir sene sonra ise yine YPG kontrolündeki bölgeye Zeytin Dalı

harekâtını başlattı. 2020 sonlarında ise İdlip bölgesindeki gerilim ve Rusya Suriye rejiminin karşı hamlelilerine karşı Barış Kalkanı harekâtını başlattı. Bu askeri operasyonlarla yeni bir dengeye oturdu (Orhan, 2021: 65,67).

Türkiye ve Suriye ilişkilerinde başka iç ve dış faktörlerin yanında temelde bölgesel ve küresel güç politikaları etkili olmuş ve de bunlar dönem dönem farlılık göstermiştir. Bu durumda uluslararası güç politikalarında değişikliklerde tarihsel faktörlerinde tesirli olduğu ortadadır. Türkiye ve Suriye devletleri arasındaki dış ve iç saiklerle baş gösteren ayrışma siyasi ve toplumsal yabancılaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu durum siyasi ekonomik ve stratejik sonuçlar doğurmaya devam etmektedir (Eravcı, 2018: 171).

4.2. SUUDİ ARABİSTAN'IN MEZHEPÇİ POLİTİKALARI VE ÇIKAR EKSENİNDE DEĞİŞEN STATÜKOCULUK

II. Dünya Savaşı sonrası bölgesel meselelere karşı politika gütmeye başlayan Suudi yönetimin temel dış politikası statükoculuk üzerine inşa edilmiştir. Suudi Arabistan Ortadoğu'da oluşan statükonun korunmasının kendi ulusal güvenlik politikaları ekseninde değerlendirmiş ve bu çerçeve içinde dış politika öncelik ve hedeflerini belirlemiştir (Akdoğan, 2015: 23).

Nasır'ın Suudi yönetimine yönelik tehditleri ideolojik propagandayla sınırlı kalmamıştır. Abdül Nasır, Suriye ile 1958 tarihinde Birleşik Arap Cumhuriyeti ilan ederek bölgedeki siyasi haritayı olduğu gibi değiştirmiştir, Yemen'de 1962 yılındaki devrim sonrası Mısır askerleri konuşlandırarak Suudi muhalifi cumhuriyeti savunan rejimi, askeri alanda desteklemiş, belli aralıklarla Mısır Hava Kuvvetleri güneydeki Suudi köylerini bombalamak suretiyle Suud rejimini tehdit etmiştir. Suudi rejimi Nasır karşısında askeri hareket başlatmak yerine ABD ile ilişkileri sıkılaştırma yolunu tercih etmiştir (Acar, 2018: 149).

Riyad yönetimi geleneksel dış politikasının bu yakınlaşma temelini atmıştır (Akdoğan, 2015: 23). 1979 yılındaki İran Devriminden sonra devrimi ihracı politikası güden ve revizyonist amaçlarını net şekilde söylemekten kaçınmayan İran, Suud yönetimi için, bölgesel güçlerden kaynaklanan ikinci ve de en uzun süreli tehdit olmuştur Suriye'nin, Suudi Arabistan ile sınırı olmasa bile hem doğu Akdeniz'deki konumu itibarı ile hem de Filistin ve Lübnan siyasetindeki etkisi nedeniyle İran ile Suudi yönetimi arasındaki rekabetin başka bir alanı haline gelmiştir (Acar, 2018: 149-159).

Arap Bahar'ının bölgeye getirdiği belirsizlik ortamı Suudi Arabistan'ın bu bağlamda işleyen dış siyasetinde köklü bir değişime giderek yeni politikalar belirlemiştir. Suriye'de Beşar Esad yönetimi karşıtı silahlı unsurların askeri, ekonomik ve diplomatik olarak destekçileri değerlendirildiğinde Suudi Arabistan başı çekenler arasındadır. Arap İsyanları sürecinde Suudi Arabistan; Mısır, Tunus, Yemen ve de Bahreyn'de rejim karşıtı ayaklanmaların karşısında statüko yanlısı pozisyon alırken, Suriye'deyse göstericilere destek vererek anti-statükocu bir tavır göstermiştir. Böylece Riyad yönetiminin bu dış politika ile geleneksel çizgisinden önemli bir kopmaya işaret etmektedir (Akdoğan, 2015: 23).

Suudiler tarihsel olarak seküler Baas'çılığa karşı çıkmaktadırlar (Akçay ve Ertosun ve Akpınar, 2013: 47) İbn Suud rejiminin asıl hedefi Suriye'de kendisi ile birlikte hareket edebilecek ılımlı Sünni hükümet kurulmasını sağlayarak Suriye'yi İran'ın etki alanından uzaklaştırmaktır. Eğer Suriye'yi İran etkilemesinden kurtarmayı başaramazsa, hiç olmazsa Suriye'de yaşanan iç savaşın İran'a maliyetini artırarak bu ülkeyi yıpratmak ve de İran'ın bir süre Körfez bölgesinden uzaklaşmasını sağlamaya çalışmaktır (Acar, 2018: 159).

Riyad yönetimi de, bölgede etkinliğini artırmak için teröre karşı 2015'de İslam ordusu kurmuştur. İttifaka Irak, İran ve Suriye dışında 39 ülke destek vermiştir. Askeri yapısı kesinleşmeyen bu ittifak zaman zaman Suriye konusunda kararlar almayı planlamışlardır (Akçay ve Ertosun ve Akpınar, 2013: 47).

Suudi güvenliği açısından diğer bir tehdit kaynağı ise bölgedeki rakibi İran'ın, Arap İsyanları süreciyle bölgede yaratılan kargaşa ve otorite boşluğu ortamından da faydalanarak bölge genelinde etkili güç olarak ortaya çıkarak, yine bölgedeki savaş ve de barış kararlarına etki edecek pozisyona ulaşmasıdır (Acar, 2018: 154).

Suudi Arabistan Arap birliği ve Birleşmiş milletler nezdinde görüşmeler yaparak Suriye'de muhaliflere destek olmuştur. Ayrıca Esad rejimini zayıflatmak için muhaliflere mali yardımda ve silah desteğinde bulunmuştur. Suudiler tarihsel olarak seküler Baasçılığa karşı çıkmışlardır. Arap Baharından önceki yıllarda genel olarak olumsuz seyreden ilişkiler 2008 ile Arap Baharı'nın başlarına kadar kısmen iyi seyretmiş ve sonrasında Arap Baharıyla iki ülke ilişkilerinin en kötü olduğu duruma gelmişlerdir. Suudi Arabistan komşusu yemenle olan çatışmalara odaklanmış komşusuna odaklanmayı tercih etmiştir. Bu durumda Suriye'deki krize alandaki grupları desteklemek suretiyle dahil olmak durumunda kalmıştır (Akçay ve Ertosun ve Akpınar, 2013: 47).

Suudi Arabistan batısında Mısır ve Tunus'ta yaşanılan devrimler ve Müslüman Kardeşler'in bu ülkelerde iktidar olmasının rejimin güvenliğine tehdit olarak görmektedir. Doğusundaysa İran, Suriye, Irak ve Hizbullah nedenli Şii eksenini kendi ulusal güvenliğine tehdit olarak algılamaktadır.

Yönetimin meşruiyetini sorgulayan çeşitli gruplar vardır. Suudi rejimi bu süreçte aktif tedbirler almadığında Müslüman Kardeşler ya da Şii grupların nüfuzunu artırdığı tehlikeli durumlardan kuşkulanmaktadır. Bu sebeple yönetim, monarşinin güvenliğini tehlikeye atacak değişim dalgasını Suriye'de yine kendine yakın İslami örgütler üzerinden kendi lehine kontrol altına alma siyaseti gütmüştür (Akdoğan, 2015: 24).

Suudi Arabistan'ın Suriye'deki durumla ilgilenmesinin bir diğer önemli nedeni ise DAEŞ'tir. En fazla DAEŞ yanlısı Twitter kullanıcısı yine bu ülkede mevcuttur. Suud yönetimi örgüt şüphesiyle yüzlerce kişi tutuklamıştır. Suriye savaşına katılan militanların geri Suudi Arabistan'a dönme ihtimali terörü de kendi topraklarına taşıma ihtimalini de güçlendirmiştir. Bütün bunlarla birlikte selefi Vahhabi çizgisine yakın muhalif grupların desteklemesi Katar ve Türkiye destekli Müslüman kardeşleri reddetmesi muhalifler arası kırılmalara yol açmaktadır (Baczko & Dorronsoro & Quesnay, 2018: 185). Ayrıca sahada diğer rekabet unsuru olan Mısır ile Suudi Arabistan arasında Arap dünyası liderliği çekişmeleri de süregelmektedir (Akçay ve Ertosun ve Akpınar, 2013: 47).

Bölgesel güç oyunları Suriye'deki Sünniler ile Şiiler arasındaki kırılmayı artırmaktadır. Bu tarz bölgesel rekabet Suriye sahasında dahada belirleyici olmuştur. Bölgesel ittifaklar, yerel aktörlerin cemaatsel kutuplaşması git gide aynı çizgide buluşmuşlardır. Gerçekten de Suudi Arabistan'ın Esad yönetimi karşıtı adımları ve İran'ın Esad yanlısı tutumu mezhepsel aidiyet eksenli kutuplaşmış siyasal alanının kurulmasını sağlamlaştırmıştır (Baczko & Dorronsoro & Quesnay, 2018: 185).

Neticede, Suudi Arabistan'ın Arap İsyanları sürecinde Suriye siyasetini belirleyen ana dinamiklerin mezhepsel dayanışmayla birlikte, Suudi yönetiminin kendisinin ulusal güvenlik stratejisinin ve de bölgesel hedef önceliklerinin öne çıktığı görülmektedir. Ama süreçte Riyad yönetiminin Nusayri Baas yönetimini zayıflatma ve de İran'ı Suriye'de dengeleme siyaseti çerçevesinde mezhepsel dayanışmasını dış politikada araç olarak devreye soktuğu çıkarımı yapılabilir. Böylece Suriye krizinin mezhep çatışmasından ziyade Suudi Arabistan ve İran arasındaki güç mücadelesinin önemli bir yansıması olarak analiz edilmesi gerektiğini göstermektedir (Akdoğan, 2015: 25).

4.3. STRATEJİK İTTİFAKTAN AYRILIĞA MISIR SURİYE İLİŞKİLERİ

Mısır ve Suriye ilişkileri dünya savaşlarından günümüze kadar olan zamanda çeşitli merhalelerden geçmiştir. Pan-Arabizm, Arap İsrail savaşları ve Arap Baharı sonrası takınılan tutum olarak sıralanabilir. Suriye ve Mısır'ı yakınlaştıran Arap birliği düşüncesi ile Suriyeli seçkinlerinin bu birlikteliğin Nasır liderliğinde gerçekleşebilme olasılığının bulunmasıyla ilintiliydi. Ekonomisi kötü giden, bölgede İsrail, Irak ve Türkiye ile de arası açık olan Suriye içinde bulunduğu durumu aşmak için Mısır ile birlikte giriştiği PanArabizmin düşüncesinin hayata geçirilmesine olanak sağlamıştır (Şahin ve Cavlak, 2018: 166). Mısır ve Suriye bunun sonucunda birleşme kararı almıştır. 1961'de bir bu birliktelik çözülene kadar ülkenin yani adı Birleşik Arap Cumhuriyeti olmuştur (Güçtürk, 2014: 21). Kendine has para birimi, bayrağı ve milli marşı olan Birleşik Arap Cumhuriyeti yönetiminde ilerleyen zamanda zuhur eden Nasır'ın merkezîleştirişi politikaları, Suriyelileri de yönetimden tasfiye etme çabası iki taraf arasında rahatsızlıkların artarak büyümesine neden oldu 1971 yılını Eylül ayına kadar adını korumaya devam edecek olan Birleşik Arap Cumhuriyeti, başarılı olmayan bir birleşme girişimi olarak kalmıştır (Şahin ve Cavlak, 2018: 166).

1948 yılından İsrail'in kurulmasıyla Suriye-Mısır ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında ortak güvenlik kaygıları ve ortak çıkaralar neticesinde bu iki ülke yeniden birbirlerine yaklaşmıştır. 1967 yılındaki başarısızlıkların intikamının alınmak istenmesi ile 1973 yılının nisan ayında Mısır'a gelen Suriye devlet başkanı Hafız Esed ile Enver Sedat birlikte İsrail'e karşı savaş kararı almıştır. Mısırla Suriye arasında ortak savaş stratejisi kurulmuştur. İki ülke arasındaki stratejik ortaklık ile 22 Ekim 1973 ye kadar ve iki tarafta savaşta önemli kazanımlar elde ettiler. İsrail ordusu Süveyş kanalının batı yakasına geçmesiyle ve de kuzeyde Şama 50 kilometre kalması ile Mısır ve Suriye ateşkes talep etmiştir (Köprülü, 1990: 170-172).

Arap Baharı rüzgârı her iki ülkede de etkili olmuştur. Mısır iktidar değişikliğiyle, stabil Suriye politikalarında değişikliğe gitmiştir. Mursi'nin Kahire'de düzenlediği Suriye'ye destek konferansında yaptığı konuşmada, Suriye rejimini sertçe eleştirerek, Kahire'deki Suriye büyükelçiliğinin kapatılması ve Mısır'ın geri çekilmesi de dahil olmak üzere, rejimle ilişkileri kesme kararı almıştır. Müslüman kardeşlerin Mısır'da iktidara gelmesi ve Şam Maslahatgüzarının BM Güvenlik Konseyi'ne Suriye üzerinde uçuşa yasak bölge uygulaması çağrısında bulunması iki ülke ilişkilerini hiç olmadığı kadar germiştir.

Müslüman Kardeşler yönetim döneminin Suriye muhalefetine açık bir destek oluşturmasıyla, Katar ve Türkiye ekseniyle ile birlikte hareket etmiştir (Marsa, Muhammed, Asad, Shaaban, 2017: 36-41).

2015 tarihinde, Sisi'nin iktidar da olduğu Suriye muhalefet koalisyonunun eski başkanı Mısır'ı ziyaret etmiş, Mısır yönetimi ile görüşmüş, iki taraf vizyonlarını birleştirmeye yönelik çabalar üzerinde durmuşlardır. Mısır muhalifler için Kahire konferansının düzenlenmesi hazırlıkları kapsamında muhaliflerle görüşmeler gerçekleştirmiş konferansa ev sahipliği yapmıştır. Mısır Parlamentosu Türkiye'nin 9 Ekim 2019'da başlattığı Barış Pınarı Harekatı'na karşı Türkiye'yi eleştirmiş ve Suriye rejimini açıkça desteklemiştir (Hilmi, 2023: 10).

Mısır'ın Sisi döneminde Suriye krizine ilişkin tutumu, Mısır ve Arap ülkelerinin çıkarlarını tehdit eden bir tehlike durumu dışında, ülkelerin iç işlerine müdahale edilmemesine dayanan politika izlediğini savunmuştur. Mısır'ın Suriye krizine yönelik tutumu, tam bir "belirsizlik" durumuydu. Mısır'ın tutumu, Sisi döneminin başında Suriye rejimine desteğini açıkça beyan etmemişti (Marsa, Muhammed, Asad, Shaaban, 2017: 36-41).

4.4. BÖLGESEL GÜÇLERİN SURİYE'DEKİ ÖRGÜTLERE YAKLAŞIMI VE VEKÂLET SAVAŞLARI

Vekâlet savaşları, Arap Baharı'nın sonrası özellikle Suriye özelinde sıkça kullanılan tabir olmakla birlikte kökü çok eskiye doğru giden ve kavramsal düzeyde ise Soğuk Savaş döneminde tartışılan kavramdır. Towle ise çoğu zaman bu durumu ittifak ilişkisinden kaynaklandığını belirmiştir. Süper güçlerin konuşlandığı bu ülkeler için ittifak ilişkisi, ilgili ülkelerin işgalle karşılaşması durumunda yardım almanın iyi bir garantisiydi. (Kurt, 2019: 309).

Fiilen çatışma içerisinde yer almayan devletin veya devletlerin, çatışmanın içerisinde bulunan bir aktörü, söz konusu aktörün kazanması durumunda elde edilecek çıkarlardan faydalanabilmek için destek vermesi suretiyle yapılan savaşa 'vekâlet savaşı' denilmektedir. Vekâlet savaşlarının iki aktörü mevcuttur; asil ve de vekil aktör. Vekâlet savaşının asil olan aktörü genelde büyük devlet veya devletlerdir ve fiili olarak çatışma içerisinde bulunan tarafa askeri malzeme, silah, gıda ve istihbarat yardımları yapmaktadır. Vekil aktörse asilden aldığı yardımlarla fiili olarak savaşan taraftır. Vekil

aktör devlet olabileceği gibi, bir terör örgütü ya da bir gerilla gücü de olabilmektedir (Karasoy, 2022: 51).

Realistler yüksek politika ve düşük politika şeklinde bazı sistematik ayrımlar yaptılar. Askeri ve güvenlik konularını yüksek siyaset olarak adlandırdılar. Çünkü bu güç, çıkar ve ulusal güvenlik gibi alanlara daha fazla önem verilmesini savundular. Diğer sosyal, ekonomik ve kültürel konular düşük politika olarak adlandırılmaktadır. Vekalet savaşları real-politik ekolün önem verdiği unsurlar arasındadır. İç savaşın içindeki ülkelerde yaşanan anlaşmazlıkların çatışmaya dönüştüğü durumlarda; kendi yerel aktörlerin yanına diğer ulus devletlerinde eklenerek yaşanan çatışmalarda pozisyon almalarıdır. Ulus devletlerin sürece dahil olması baskın güvenlik rekabeti mantığına dayanmaktadır (Güntay, 2020: 493,498).

Arap isyanları sonrasında iktidar mücadelelerinin çatışan bir vekalet savaşına dönmesine sebep olan belirleyici unsur ise siyasi otoritelerin çökmesi ve de yerel aktörlerin uluslararası güçlerle birlikte yakaladıkları iş birliği fırsatlarıdır. Suriye, Yemen, Libya'da isyanlar dolayısıyla yöneticilerin iktidardan çekilmesi, öldürülmesi veya otoritelerini kaybetmeleri sebebiyle oluşan güç boşluğunun hızlı şekilde doldurulamamış olması başka bir iktidar mücadelesine neden olmuştur. Siyasi iktidarın devrildiği yerde güç boşluğu oluşması ve birçok uluslararası ve de bölgesel aktörün bu ülkelerdeki iktidar mücadelesindeki güç boşluklarından faydalanarak sürece dahil olmasıdır (Kurt, 2019: 312).

Günümüzde askeri stratejilerin taktiklerin, silah sistemleri melezlik barındırır. Bazen akıllı mühimmatlara karşı yeraltı mağaraları kullanılabilir. Bazen de hasım ülke lideri psikolojik savaş açarak propaganda silahını kullanabilir. Çatışmaların çoğunda hasa tarafları istismar eden asimetrik savaş kullanılabilir. Böylece düzenli ya da düzenli olmayan konvensiyonel veya olmayan karmaşık durumlar ortaya çıkar. Bu durum hibrit savaş olarak adlandırılır. Hibrit ilk olarak 2005 yılında İsrail de Lübnan Hizbullah'ının askeri ve siyasi stratejisini isimlendirmede kullanılmıştır. Hibrit savaşta iletişim metotları da rekabette önem arz eder (Bademci, 2017: 41,44,45).

Arap Baharı sıcak çatışmaya dönüşmesi bu bölgede yeni bir döneme geçildiğinin emaresi olmuştur. Devrimsel süreçlerin çatışmalara ve iç savaşa dönüşmesi olası bir senaryo olarak kabul edilir. Hatta dış aktörlerden iç savaşın tarafları yardım da alabilir. Ancak vekalet savaşlarında bu ilişki yardımlaşmayı aşmaktadır. Vekil ile dış aktör arasında karşılıklı çıkar söz konusuyken, dış aktöre bağımlı şekilde ortak amaçlar için savaşır

durumdadır. Suriye'de İran ile Hizbullah ve diğer Şii milisler arasındaki ilişki; ABD'nin Demokratik Birlik Partisi (PYD) ile kurduğu iş birliği, Türkiye'yle bazı muhalif grupların beraber hareket etmesi, vekâlet savaşlarında devlet altı unsurların devletlerle ilişkilere açık örnekleridir (Kurt, 2019: 312). Bu bağlamda Suriye'de 2015 yılında küçük ve büyük ölçekte yaklaşık 1000 örgüt vardır. Çeşitli kaynaklarda 100 ile 120 bin arasında vekalet savaşçısı bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu rakamın %20'si ise uluslararası unsurlardan oluştuğu düşünülmektedir (Bademci, 2017: 211).

Suriye krizinde etkinlik kazanmak isteyen bölgesel güçler birebir krize müdahil oldu. İran ve Lübnan Hizbullah'ı rejim yanlısı savaşçılara destek verirken Türkiye, Suudi Arabistan, Katar gibi bölgesel aktörler muhalif savaşçıların yanında pozisyon aldı. Ayrıca bölgesel aktörlerde kendi aralarında bölgesel mücadele içindeydiler. Türkiye ve katar ekseni belli bir tarafın yanında yer alırken Suudi Arabistan ve diğer körfez ülkeleri ise kendi destekleri altındaki muhalif grubun baskın olması noktasında çaba içerisinde oldular (Karataş ve Karataş, 2016: 2013).

4.4.1. Özgür Suriye Ordusu ve Bölünen Muhalefet

Suriye'deki muhalif cephede yer alan Suriye ulusal konseyi Esad'ın kanlı şekilde gösterileri bastırmasının ardından çatı konsey olama girişimleriyle kurulmuştur. Konseyin il toplantısı Türkiye'de yapılmış ve güvenli bölge uçuşsa yasak bölge gibi dünya kamuoyuna çağrıları olmuştur. Konseyi Mısırdaki bazı siyasi patiler tanımıştır. Aynı zamanda Suudi Arabistan katar yüksek düzeyde temaslar kurmuştur. Türkiye'nin ise rejime karşı bu yapıya lojistik destek verdiği bilinmektedir. Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) kurulmasıyla bu yapı arasında geçişkenlikler olmuştur. İki yapı koordinasyonu geliştirme ve sıkılaştırma kararı almıştır (Ulutaş & Bölme, 2012: 50,51).

ÖSO'da Türkiye'nin özel bir yeri vardır. Suriye'den kaçan askerler tarafından Türkiye'de kurulduğu ve ana karargahının bir süre Hatay olduğu belirtilmiştir. (Boran, 2013: 164)
Suriye'de yaşanılan Arap Baharı'nın henüz başlarında ise ayrılıkçı otuz komutandan oluşan ÖSO adında muhalif savaşçıların biraya gelmesiyle askeri konsey kurulmuştur. (Öztürk ve Sevinç, 2014:54) Rejim muhalifi bu silahlı grup İslami çizgide varlığını sürdürdüğü iddia edilmektedir.15 bine ulaşan asker sayısı olduğu düşünülen bu grup Suriye rejimi saflarında savaşan İranlı askerleri esir aldığını açıklamıştır (Ulutaş & Bölme, 2012: 85,86).

Katar ve Türkiye destekli olduğu düşünülen gruplar Doha ve İstanbul'da toplan 'SUK' ve (SMDK) adı altında toplantılar yaptı. Suudi ve katar heyetleri de Arap aşiretleri yanına çekmek için maddi destekte bulunmuşlardır (Varlı, 2019: 317,32 2).

Suriye'de muhalefet her geçen gün ÖSO'nun başını çektiği askeri ayaklanmayla daha çok özdeşleşti. Silahlı gruplara doğrudan finansman ve silah tedariği katar ve Suudi Arabistan kaynak sağlanmaktadır. ÖSO içinde ise sonradan bölünmeler gerçekleşti yeni silahlı gruplar çeşitli Sünni grup ve devletlerin destekleriyle ayrılıklar yaşanmıştır (Amar ve Prashad, 2014: 314,315).

El kaide ve işid gibi radikal örgütlerin güç kazanmasıyla ÖSO'ya silah yardımları bu örgütlerin eline geçme ihtimaline karşı dramatik bir biçimde azalmıştır. Bu yapıların mevzi kazanmasıyla ÖSO ya uluslararası destek azalmış ve sahadaki etki alanı daralmıştır (Dağ, 2016: 123).

4.4.2. Yükselen radikalizm el-Nusra ve DAEŞ

Radikal yapılanmalar devlet otoritesinin zayıfladığı veya olmadığı durumlarda faaliyet gösterip zemin bulurlar. Bu işid içinde geçerlidir. Bu örgütün kökeni Iraktaki ABD işgali sonrası ortaya çıkan Irak el-Kaidesi'dir (Ertosun ve Akpınar ve Altundeğer, 2015: 103). 2011 yılında kurulan ve sonraki yılda silahlı yapısına kavuşan el-Nusra örgütü Irak, Türkiye, Çeçenistan, Libya, Tunus gibi ülkelerden gelen selefi milislerin katılımıyla da güçlendi. Suriye ordusuna ağır kayıplar verdiren bu örgüt aynı zamanda Türkiye'nin de terör listesinde yer almaktadır. El- Kaide ve kendisi gibi radikal Sünni selefi Aharur şam hareketiyle yakın ve geçişken ilişkileri mevcuttur (Öztürk ve Sevinç 2014: 61). El-Nusra, el-Kaide ile bağını gevşek tutmaktadır. Rejime muhalif unsurları bünyesine katmada ya da diğer muhaliflerle olan iş birliğinde daha esnek davranmaktadır. Nusra ve DAEŞ(İŞİD) ideolojik olarak Vehhabi-Selefi bir örgüttür (Uzun ve Yaşar ve Erdem, 2016: 1083,1085). El-Kaide lideri Suriye'de de İslam devleti kurma çağrısıyla Ebu Bekir el-Bağdadi tarafından kurulan Irak-Şam İslam devleti 8 Nisanda el-Nusra cephesi ile birleştiklerini açıkladı. Fakat Nusra cephesi el-Kaide bağlantısını sürdürdüğünü bildirmiştir. Bu durumda el-Nusra hareketi el-Kaide ve DAEŞ arasında bölünmüştür (Boran, 2013: 166,167).

Türkiye'nin coğrafi konumu, DAEŞ'in faaliyet alanlarına yakınlığı, DAEŞ (İŞİD)'in Türkiye'yi de zaman zaman hedef seçmesi ve de eylemlerde bulunması yanında

Türkiye'nin sınır güvenliğini de sağlama ihtiyacı" olarak sıralanabilir. Türkiye, DAEŞ ile mücadelesine 'önleyici müdahale politikası' uygulamaktadır. Örgüt ile savunmacı realist ekolün askeri, ekonomik ve siyasal alanlarda ki güç unsurlarını kullandığı etkili mücadelesi sonucunda ve DAEŞ ile mücadele için kurulan uluslararası koalisyonu hem askeri hem ekonomik açıdan destelemiştir. Türkiye bu kapsamda Zeytin Dalı Operasyonu'nu icra etmiştir (Karakaya, 2020: 93). İsrail Esad karşıtı politikaları gereği istihbarat uydularıyla Nusra ve el-Kaide gibi gruplara istihbarı bilgileri verdiği iddia edilmektedir (Mahalli, 2014: 211).

İran'ın Suriye ve Irak siyasetinde IŞİD ile mücadelesi önemli unsurdur. İran, Arap Baharı sonrası Suriye üzerindeki nüfusunu ve sağladığı ittifakı devam ettirebilmek için Beşşar Esad'ın görevde kalması için istikrarlı bir politika izlemiştir. DAEŞ'in baş düşmanlardan biri olarak Şiileri hedef alan 'tekfirci' siyasetinin hedefinde İran da mevcuttur. İran tandanslı Afganlı milislerin oluşturduğu Fatimiyyun Tugayı ve yine İran destekli Ebu Fadıl el-Abbas Tugayı, IŞİD ile mücadelede yer almaktadır (Karakaya, 2020: 96). İran'ın bölgede aratan etkisi hem İsrail hem Suudi Arabistan tarafından kaygıyla izlenmektedir. Bu ortak endişe Tel Aviv Riyad hattını birbirlerine yakınlaştırmıştır. Suudi monarşisinin desteklediği grupların denklemdeki etkisi git gide azalmıştır (Varlı, 2019: 315).

IŞİD'in Suriye'de elli bine yakın savaşçısı olduğu düşünülmektedir. (Bademci, 2017: 213). Suudi Arabistan topraklarını da IŞİD'in kendi ilan ettiği halifelik topraklarının sınırları içerisinde gösterilmektedir. Suudi Arabistan'ın da bu durum tehdit algılamasına neden olmaktadır. Suudi Arabistan 2014 tarihinde IŞİD'e karşı kurulan uluslararası koalisyona girmiştir (Karakaya, 2020: 96).

4.4.3. Kuzey Suriye'deki Güç Boşluğu ve PYD

1998'de Türkiye'nin Suriye'ye karşı mukabele bulunma hakkının olduğunu ilan etmesi sonrası, İran ve Mısır'ın arabuluculuğunda Türkiye ile Suriye arasında "Adana Protokolü" imzalanmış, akabinde Öcalan Suriye'den sınır dışı edilmiştir (Köylü, 2018: 76). PYD, Abdullah Öcalan'ın talimatıyla 17 Ekim 2003 tarihinde PKK 8.Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda kurulmuştur. 2011'de Suriye'de iç savaşın başlamasıyla beraber ortaya çıkan güç boşluğunu en iyi bir şekilde değerlendirmiş ve Suriye'nin kuzeyinde Rojava olarak adlandırılan bölgede kendi yönetim projesini hayata geçirebilmek için faaliyetlerde bulunmuştur (Korgun, 2021: 3).

Suriye'deki Arap İsyanları ile oluşan otorite boşluğu, başta PYD olmak üzere, birçok devlet altı unsura/örgüte aktör olabilme şansını verdi. Fakat bu sefer de bahsi geçen aktörler de kendi aralarında güç mücadelesine girerek kapsamlı yine kendi aralarında hâkimiyet mücadelelerinde bulundular. Hâkimiyet mücadeleleri zaman zaman savaş boyutuna çıktı. Suriye'deki iç savaşın çok erken 'Vekâlet Savaşına' dönüşmüş olması vekil grupları da ülkelerin çıkarları gereği karşı saflara itmiştir. Bu ortamda ise PYD, ön plana çıkmıştır. Esad da bu rekabet ortamında PYD'yi rakiplerine/düşmanlarına kaptırmamak için gayret göstermiştir (İşyar, 2017: 41,42).

PYD ile ÖSO arasındaki Rasulayn Savaşı 2012 yılında, örgütün özgüven kazanmasında etkili olarak, bölgede aktörleşmesinde önemli adımlarından biri olmuştur. İç Savaş sürecinde Suriye ordusu ile PYD arasında yer yer Kamışlı ve çevresinde gerginlikler yaşanmıştır. PYD, El-Nusra ile de yer yer yine çatışmalara girmiştir. DAEŞ tehdidi ise PYD-YPG için zamanla tehditten fırsata dönüşmüştür (Demir, 2023: 168).
PYD, aktör olma yolunda bu krizleri fırsata çevirmeye çalışmıştır. Fakat Beşar Esad, savaşta bu denli direnç gösteremeyip, iç savaşın başlarında devrilseydi; PYD muhtemel ki Suriye'de bu kadar güç toplayarak ön plana çıkamayabilirdi. Fakat diğer taraftan PYD, Suriye rejiminin gözünde öncelikle aktör olarak kabul edilmiştir. Buna sebep olacak unsurlar arasında, rejim ile PYD, (El Nusra, DAEŞ, El Kaide), İhvan-ı Müslimin, Özgür Suriye Ordusu gibi örgütlere karşı olarak gelişen 'ortak müşterek düşmanlık hisleri' gösterilebilmektedir (İşyar, 2017: 40,49,50).

Suriye, Irak, İran ve Türkiye'yi kapsamakta olan dört parçalı bölücü ayrılıkçı devletleşme hayalinin hayata geçirilmesi amacı, PYD ve PKK arasındaki en sağlam ideolojik bağlılıktır. Bölge ülkelerini bu durumun tehdit etmesinin yanında, örgütün dünya kamuoyunda DEAŞ'e karşı savaştığı tezini sıklıkla işleyerek PYD'nin siyasi bir aktör gibi algılanması bölge ülkelerini endişe sevk etmektedir (Çalışkan, 2020: 83,84).

YPG militanlarının kahir ekseriyeti yani yarısından fazlası Türkiye kökenlidir. Özellikle 7 Haziran seçimleri sonrasında Güneydoğu sınır ilçelerinde baş gösteren özerlik iddiaları ve sonrasında çıkan hendek olaylarında silahlı eylemcilerin YPG ve PYD'li teröristlerin Suriye Türkiye sınırı altına açtıkları tünellerle geçiş yaparak eylemlerde bulunması, Suriye'deki bu örgütler ile PKK ile arasında organik bağının ne kadar güçlü olduğunu yansıtmaktadır. Aslında Türkiye`de eylem yapmış olan PKK KCK`ya bağlı bir terörist, HPG`li, eğer eylemlerini İran`da yapmaktaysa PJAK`lı veya Suriye`de yapmakta ise

YPG`li olarak kendini kamufle ederek tanımlamaktadır (Köylü, 2018: 78).

Suudların peşmerge ve PYD ile ilişkileri belirsiz olan konular arasındadır. Bir taraftan YPG'yi terörist olarak gören Türkiye varken diğer taraftan müttefiki ABD ve rakibi İran'ın PYD ile ilişkileri süregelmektedir. Bu tabloda Suudların YPG'ye karşı tutumu net değildir (Aydın, 2016: 44). Öcalan Ortadoğu'nun kırılma noktalarını kendine göre şöyle açıklamıştır: Birinci kırılma noktası: "İsrail'in kurulmasıdır." İkinci kırılma noktası: 'ikinci büyük kırılma, Kürdistan-Arap-Acem üçgeninde ortaya çıkan çatışmalı Kürt milliyetçiliğidir.' Bu milliyetçiliği, bölgede Arap, İran ve Türk'e karşı savaştıracaklardır şeklinde ifade etmiştir. Türkiye kara sınırlarında şerit şeklinde oluşturulan bu yapı ile tehditlerle karşılaşabileceğini fark etmiştir. Her şeyden önce, Türkiye olası durumda artık plan dahilinde Ortadoğu ülkeleriyle ancak PYD üzerinden irtibat kurmak zorunda kalacaktı. Diğer yandan ise, İsrail bölgede çok daha rahat hareket edebilme kabiliyetine ulaşacaktı. (İşyar, 2017: 55).

Türkiye açısından PYD'nin bölgedeki kazanımlarının bir ulusal güvenlik sorununa dönüşmesi, Türkiye'nin çatışma sürecinin başlarında izlediği dolaylı askeri müdahale yöntemi yerine, doğrudan çatışma sahasına girerek müdahalede bulunmasına neden olmuştur. Bu durumda, Türkiye'nin, Suriye çatışma sahasında PYD/YPG ve DAEŞ'e karşı, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı gibi askeri operasyonlar düzenleyerek, sınır güvenliğini muhafaza etmeye çalıştığı görülmektedir (Yılmaz, 2022: 36).

4.4.4. Rejim Yanlısı Dış Kaynaklı Örgütler; Haşdi Şabi ve Hizbullah

Hizbullah ise örgütlenmelerine önceki yıllarda Lübnan'da doğarak başlamış sonraları Suriye'de mevzilendiğine dair ya da Suriyeli Arap isyanlarının başlamasından sonra 2011 yılından itibaren faaliyet gösterdiğine dair iddialar bulunsa da, örgüt resmen çatışma sahasındaki varlığını 30 Nisan 2013 tarihinde kabul etmiştir. Hizbullah'ın Suriye iç savaşına dahil olmasıyla direniş ekseninin omurgası olarak görülen Suriye rejiminin ayakta kalmasında önemli rol oynamıştır. Hizbullah, iç savaşın ilk dönemlerinde danışmanlık misyonuyla hareket ederken, bu tarihten itibaren Hizbullah'ın Suriye çatışmasında rolü basamak atlayarak Suriye ordusunun yanında aktif bir şekilde çatışmalara katılmıştır (Yılmaz, 2022: 36).

Hafız Esad döneminde kurulan Şebbiha'nın, Suriye'de gösterilen başlamasıyla birlikte muhalefete karşı savaşan sivil paramiliter güçler olarak ortaya çıkmışlardır. Genellikle

Nusayri ailelere mensup bu milisler polis ve ordu güçlerinin dışında onlara destek amaçlı hareket eden düzenli örgütsel yapısı olmayan rejim yanlısı silahlı gruptur (Ulutaş & Bölme, 2012: 45). Temelde Türkiye Katar destekli eski subayların ordudan ayrılarak şemsiye örgüt ÖSO'yu kuran grubun temel amaçlarından biri İran ve rejim destekli Şebbiha milisleri ve rejim askerlerine karşı Başta Humus ve İdlip olmak üzere silahlı muhalefeti Suriye'nin büyük şehirlerinde etkin kılmaktı (Amar ve Prashad, 2014: 311,312).

Suriye'deki iç savaşın Suriye rejimi ve Hizbullah arasındaki güç ilişkisini altüst etmiştir. Artık rejim varlığını sürdürebilmek için Hizbullah'a bağımlıdır. Hasan Nasrallah Suriye'ye müdahaleyi İsrail'e karşı mücadelenin devamı şeklinde meşrulaştırmaktadır (Baczko & Dorronsoro & Quesnay, 2018: 182). Rejim yanında çatışmalara doğrudan Hizbullah unsurlarının dâhil olmasıyla çatışmalarda operasyonun planlanması ve yürütülmesini sağlayarak rejim unsurlarına doğrudan askeri destek sağlamıştır. Diğer taraftan, Hizbullah'ın çatışma sahasına dahil olması ile disiplin, askeri yetenek ve liderlik sıkıntısı yaşamakta olan Suriye rejimine bağlı güçlerin operasyon yeteneği artmıştır. Hizbullah unsurlarının çatışma sürecine müdahil olmasının bölgesel etkisi de bulunmaktadır. Bu bağlamda, Hizbullah'ın çatışma cephelerinde aktif olarak rol üstlenmesi, İsrail'in de çatışma sürecine dahil olmasını ve de Lübnan ile İsrail arasında sorunların büyüyerek devam etmesine neden olmuştur (Yılmaz, 2022: 36).

İsrail Suriye iç savaşının ardından İran'ın Suriye'ye giderek daha fazla müdahil olmasına uzun müddet göz yummuş, Suriye rejimini destekleyen Lübnan Hizbullah'ının gücünün önemli kısmını burada kırılması dolayısıyla Tahran'ında Suriye bataklığına saplanmasını umut etmiştir (Varlı, 2019: 315). Suriye dışından Şii toplulukların çatışmaya katılımları, ilk aşamada İran ve vekil gücü Lübnanlı Hizbullah tarafından mezhepsel motivasyonu teşvik eden söylemlerin internet aracılığıyla geniş kitlelere yayılmasıyla sağlanmıştır. Suriye'deki çatışmada İran destekli milis gruplara katılımın teşvik edilmesinde mezhepsel motivasyonun yanı sıra, ekonomik motivasyon da önemli bir yer tutmaktadır. Suriye ordusunun düzenli birliklerine takviye kuvvet olarak örgütlenen paramiliter yerel güçlerin tümünün İran ile ortak bir mezhepsel kimliğe sahip olmamasına rağmen doğrudan Tahran yönetimi tarafından finanse edilmeleri, bu unsurların mezhepsel kaygıların yanı sıra ekonomik teşviklerle de motive olduğunu göstermektedir (Okalan ve İşyar, 2023: 19).

Bölgedeki Hizbullah gibi İsrail karşıtı güçlerin Suriye İran ve gibi aktörler ile güçlü ulus-

aşırı ilişkiler kurması ve bu aktörlerin zamanla söylemlerini ve eylemlerini rakiplerine karşı sertleştirmiş veya yumuşatmıştır (Yetim, 2016: 83). 2014 yılı itibariyle yaklaşık 4,000 ile 5,000 civarındaki Hizbullah militanının Esad rejimine destek vermek üzere Suriye'de bulunduğu ifade edilirken, bu rakamın 2017 yılı itibariyle yaklaşık 8,000'e ulaştığı belirtilmiştir. İran'ın desteğiyle sahaya sevk edilen Şii milis grupların başlangıçtaki işlevi, rejimin düzenli kuvvetlerindeki insan gücü eksikliğinin telafi edilmesi olmuştur. 2018 yılında güneydeki Ürdün ve İsrail sınırlarına yakın bölgelerde kontrolün sağlanmasında kilit rol oynamışlardır (Okalan ve İşyar, 2023: 27,28). Muhalif Cihatçı kaynaklara göre İran'ın Suriye'de savaşa dahil olduğu günden beri Zeynebiyyun ve Fatimiyyun tugayları altında pek çok İran yanlısı militanın öldürüldüğü sayının on binlere dayandığı bildirilmektedir (Varlı, 2019: 312).

5. ARAP BAHARI EKSENİNDE SURİYE'DEKİ İRAN- İSRAİL REKABETİNİN ANALİZİ

5.1. İRAN'IN ARTAN BÖLGESEL ETKİ KAPASİTESİ

Bölgesel güç olarak sınıflandırılacak ülkelerin temelde iktisadi ve siyasi yapısını şekillendirmek için bölgesel liderlik iddiasının bulunması gerekmektedir. Realist perspektifte ise eğer bir devlet bölgesel dinamikleri kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme amacına sahip değilse bölgesel güç olarak sınıflandırmayı gerektirecek niteliklere sahip değildir (Şahin, 2019: 164). Günümüzde İran kendisini bölgesel büyük güç olarak görmekte ve kendisini dünyadan bu şekilde tanımasını istemektedir (Çomak & Sancaktar, 2014: 204). İranlı liderlerin bölgesel hatta küresel olarak İran'ın yeri konusunda net düşünceleri mevcuttur. Şah Pehlevi, İran'ın bölgesel güç olduğunu belirtirken bu minvalde pers imparatorluğunu canlandırmaktan bahsetmiştir. İran dini lideri Humeyni ise İslam'ın gerçek savunucusu olarak bölgesel liderlik konumuna getirmeyi ve bu gayeyi pekiştirmeyi hedeflemektedir (Şahin, 2019: 165).

İran'ın öne çıkan sert güç unsurları coğrafi konumu, enerji havzalarının merkezinde yer alması, askeri stratejileri ve silah sanayisidir. İran dış politikasının en önemli kaynağının sahip olduğu yer altı kaynakları ve bu bağlamda coğrafi konumu iken bazlarına göre İran'ın sosyal çevresi, kültürel kaynakları ve tarihi daha çok öne çıkar. İran'ın jeostratejik önemini İran'ın sahip olduğu sahiller ve uluslararası ulaşım yolları ve de iki büyük enerji havzasında yer alması artırmaktadır. Enerji transferindeki vazgeçilemez konumu da buna eklendiğinde İran'ın jeopolitik önemi artarak katlanmaktadır. Petrol ve doğalgaz gibi imkânlara sahip olan devletler bölgesel olaylarda daha çok etkili olmaktadır (Yegin, 2016: 9,10).

İran'ın çıkarlarına ve varlığına tehdit olarak algıladığı ülkelere karşı askeri stratejisini etkin şekilde belirlediği ve kendisine uygulanan ambargolara rağmen tratejiye yönelik kabiliyet ve imkanlarına sahip olduğu söylenebilir (Dumlupınar, 2017:96). İran ambargolara rağmen sert güç kapsamında geniş bir silah portföyü oluşmuştur. Sürat tekneleri, Karadan denize denizden karaya füzeler, uzun menzilli insansız hava araçları, kara ve denizde hareket edebilen araçlar, suya iniş yapabilen uçan botlar, söz konusu sert güç doktrinin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bu silahların çoğu asimetrik savaşa özel silahlardır (Yegin, 2017: 39).

İran'ın askeri gücünü analiz ederken silahlı birimlerinin de incelenmesi gerekir. İran İslam Cumhuriyeti'nin askeri güvenlik yapısı diğer devletlerin yapılanmalarına göre fazlasıyla karmaşıktır (İpek & Özçelik, 2023: 1283). Devrim Muhafızları, Besic ve Kudüs Tugayları ordusu gibi birimlere bölünmüştür. Füze sistemlerinin yönetiminin de Devrim Muhafızları'nın kontrolündedir. İran, kendi sınırları ötesindeki nüfuzunu artırma nedeniyle örgütlediği veya destek verdiği Hizbullah, direniş grupları ya da Şii silahlı vekil gruplara dayanmaktadır. İran'ın vekâlet savaşında Suriye'de İsrail'e karşı önemli bir rol üstlenebileceklerdir. İran konvansiyonel ve ileride nükleer başlıklara roket ve füze gücüne sahip olabilecek kapasitesi mevcuttur (Yegin, 2016: 16,18).

İran; eski bir medeniyeti temsil etmesi ve söz konusu medeniyetin tarihsel süreçte geniş bir coğrafyayı etkisi altına almış olmasından dolayı kültürel, 1979'da ülkede bir devrim gerçekleştirdiği için ideolojik yumuşak güç unsurlarına yaslanmaktadır. İslam Devrimi olarak adlandırılmasıyla kültürel devrim ihracında belirtilen şey devrime ait ideallerin, hedeflerin, öğretilerin ve de söylemlerin dünya halklarına açıklanarak yaygınlaştırılmasıdır. İran kendisine has olan özellikleri ile bariz yumuşak güç unsurlarına sahip ülkelerden biridir (Yegin, 2015: 17). İran dış politikası analizinde jeostratejinin yanında realist ve normatif parametrelerden de yararlanılmaktadır (Aslan,2021: 52). Özellikle bölgesel bağlamda ele alındığında Ortadoğu'da birçok unsuru potansiyel olarak bünyesine katması İran'ın elini güçlendirmektedir. İslami ideoloji, kadim Fars medeniyeti ve Şiilik İran'ın yumuşak güç enstrümanları olarak belirginleşmiştir. Diğer taraftan Siyonist İsrail'e karşıtlık bölge halklarına oldukça çekici gelen ve benimsenen söylem ve de iddialar İran'ın yumuşak güç unsurları arasında sayılabilir (Yegin, 2015: 17). İran dış politikası bazı faktöre bağlı olarak görünümünü değiştirmekte, mezhepsel ve dini söylemleriyle güvenlik ve stratejik çıkarları örtüştüğünde, Şiilik oyuna müdahil olmaktadır (Konukçu, 2018: 84).

Bu eksende asimetrik savaş stratejisine konvansiyonel savaşlardan daha çok odaklanması taktiklerini bu alana kanalize etmesi ve sırtını büyük oranda vekâlet savaşlarına vermesi İran savunma stratejisinin kendine özgün özellikleri arsındadır. Asimetrik savaş stratejisinin konvansiyonel savaş gücü yerine geçmesinin vekalet savaşlarına atfettiği önemde büyük payının olması yadsınamaz niteliktedir. Her halükârda İran bölgesel önemli bir güçtür (Yegin, 2016: 22,23).

5.2. İRAN'IN ARAP BAHARI TUTUMU VE SURİYE'YE DOĞRUDAN MÜDAHALESİ

Arap Baharı dalgası Suriye'yi vurmadan önce çoğunlukla İran'ın tepkisi diplomasi yaparak bazı tavsiyelerde bulunmakla sınırlıydı. İran'ın dış politikası bu süreci genelde İslami uyanış olarak tanımlıyor ve kendisini de bu uyanışın ilham kaynağı olarak sunuyordu (Çomak & Sancaktar, 2014: 212). Mısır ve Bahreyn'deki gösterileri yönetimlere memnuniyetsizliğin dışa vurumu olarak gördüğünü ve gösterileri meşru olarak gördüğünü belirten İran, krizin Suriye'ye sıçramasıyla tavrını tümüyle değiştirmek durumunda kaldı. Suriye'deki gelişen olayları yabancı güçlerin kışkırtması olarak nitelendirmiştir. Çünkü müttefiki olan Esad rejimi yıkıldığında yerine İsrail yanlısı yönetimin geleceğini ön gören İran kendi ulusal bütünlüğünün de tehdit altına gireceğini düşünmektedir (Sayın, 2020: 220,221). Günümüzde İran bütün uluslararası toplantılarda Suriye'nin yanında yer almakta ve tezlerini savunmaktadır. İran'a göre bütün davetsiz gelen yabancı güçlerin Suriye'den çekilmesi gerekmektedir (Çomak & Sancaktar, 2014: 213). İran Suriye'deki iç savaş şiddetlendikçe ülkeye askeri ve mali desteğini artırmıştır. 2011 yılının sonlarında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmasıyla Suriye'nin ithal mallar üzerinde yaşadığı sorunu İran üzerinden çözmeye çalışmıştır. Bunların dışında Arap Baharı başlarında İran Suriye'ye ham petrol ve doğalgaz yardımında bulunmuştur. Tahran gıda ve ilaç yardımlarının yanı sıra Suriye'nin ekonomik krizde olması nedeniyle 2013 yılında 4 milyar dolar 2015 yılında bir milyar dolarlık kredilerle destek olmuştur. Krize çözüm bulmak adına yapılan barış örtüşmelerini asla desteklememiş her platformda rejimi savunmuştur. Suriye'nin dostları gibi platformları ise bölgesel ve küresel güçlerin İsrail'in çıkarlarına hizmet etme girişimi olarak nitelendirmiştir (Taşken, 2016: 36).

Esad rejiminin düşmesi İsrail'in güçlenmesi anlamına geldiğini düşünmesi nedeniyle İran, karşı devrim safhasına geçmiştir. 30 yıllık müttefikinin uluslararası komploya kurban gittiğini savunmuştur. Olaylara realizmin güç dengesi perspektifinden bakıldığında, İran'ın uluslararası alanda rakibi olan devletler olayları bahane ederek sadece Esad yönetimini baskılamayı değil aynı zamanda İran'ın Suriye'deki çıkarlarını da sonlandırmak için ayaklanmayı bir fırsat penceresi olarak gördüklerini düşünmüştür. İran'ın savunmasında ki diğer amaç ise Suriye'nin bölgede giderek yalnızlaşmasına engel

olmaktır (Çakıroğlu, 2018: 104). Suriye'ye İran'ın verdiği ekonomik desteğin maddi karşılığı tam olarak tahmin edilememektedir. Brahimi'nin yerine BM ve Arap Birliği'nin Suriye Özel Temsilcisi olarak göreve başlamış olan Staffan de Mistura İran'ın Suriye rejimini destek olmak için senede ortalama 6 milyar dolar harcadığını öne sürmüştür. Bazı analizlere göre ise Suriye savaşında Esad'ı destek olmanın İran'a toplam maliyeti Şii milisler için yapılan harcamalar ile birlikte yıllık 15-20 milyar dolar civarındadır (Sinkaya, 2015: 147).

İran Arap Baharı'nın çatışmaya dönüşmesinden iki yıl sonra önemli bir hamle yaparak Suriye'ye direk asker gönderme karı almıştır. O zaman kadar 100.000 civarında can alan iç savaşta İran 4000 kişilik İran devrim subaylarından ilk grubun gönderilmesine onay verdi. The İndependent gazetesine göre İran İsrail'e karşı Golan tepelerinde yeni bir cephe açma niyetine istinaden bu kararı almıştı (Fısk & Cockburn & Sengupta 2015: 506). 2015 yılında İran ulusal güvenli ve komitesi başkanı yaptığı açıklamada Yüzlerce İran askerinin peyderpey savaşmak için Suriye'ye girdiğini Halep'in kuzeyine İran'ın üst kurduğunu ve buraya bin kadar asker naklettiğini ve de Suriye'nin talep etmesi durumunda bu sayıların artırılacağını Şam'daki basın toplantısında belirmiştir (Çomak & Sancaktar &Yıldırım 2016: 487).

İran Suriye'ye hacılar olarak adlandırılan askeri danışmanlarda göndermiştir. Ayrıca İran Suriye rejim ordusunun en güçlü bileşenlerinden olan Cumhuriyet Muhafızları ve Dördüncü Tümen ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır (Alabdullah, 2021: 34). İran Ordusu Kara kuvvetleri komutanı Ahmet Rıza Pursdan İŞİD'e karşı Suriye askerine eğitim desteği sunmak için Suriye'ye askeri unsurların gittiğini açıklamıştır (Çomak & Sancaktar &Yıldırım 2016: 487). İran'ın direkt orduya bağlı askeri üstler ve unsurların yanı sıra Suriye'deki diğer silahlı sert güç unsurlarını şu şekilde ayırabiliriz. Ulusal savunma kuvvetleri ve yerel savunma kuvvetleri milisleri, yabancı ve yerel Şii milisler, Özel güvenlik şirketleri şeklinde sıralanabilir. İran'ın karmaşık ve kapsamlı askeri silahlı desteğinde Kudüs gücü ve devrim muhafızları bulunduğu gibi çeşitli destek tugayları da kurmuş ve finansmanını sağlamıştır. (Alabdullah, 2021: 34,35). Muhaliflerin hareketlerini takip etmek için gerekli teknik altyapının kurulmasında da İran yardımcı olmuştur (Sinkaya, 2015: 142). İran Suriye'ye kurduğu askeri üstlerle birlikte askeri gözlem noktalarını da faaliyete geçirmiştir. İran'ın askeri üstleri İsrail tarafından çeşitli zamanlarda bombalanmıştır. İran Suriye toplumuna nüfuz edebilmek için statü ve güç sahibi kişilerle ilişkilerini pekiştirmiştir. İran, Arap isyanlarının iç savaşa dönüşmesinden bu yana kadar Esad yönetiminin bölgedeki en büyük silah sağlayıcısı olmuştur. Suriye'ye

havan topu, roket, füze, hafif ağır silahlar, patlayıcı, mühimmat ve de insansız hava araçları sağlamaktadır (Alabdullah, 2021: 32,37).

5.3. İRAN'IN VEKALET SAVAŞLARINDAKİ POZİSYONU

İran'ın stratejik kültüründe vekalet savaşları önemli yer kaplar savaşların ağır faturasıyla karşı karşıya kalan İran hızlı sonuç almanın aksine sahada başka gruplara vekâlet vermeyi ve sabırla uzun vadede kazanmayı amaçladığını dile getirmektedir. Sahada birbirlerinden farlı gruplar üzerinden savaşı yürütmesi sayesinde dışarıya direkt savaşmıyor görüntüsü verilmektedir. Ortadoğu'daki çeşitli Şii ve Sünni gruplarının İran'ın desteklenmesi asimetrik savaş stratejisinde dayalı bölgedeki en önemli aktör konumuna yükselmiştir (Avcı, 2021: 642).

İran yasal statü kazanmaları ve hava saldırıların korunmaları için kendisine bağlı milisleri Suriye rejiminin ordusuna entegre etmeye çalışmıştır. Bu sayede İsrail hava kuvvetleri tarafından doğrudan tehdit algısından kurtulmayı hedeflemişlerdir (Alabdullah, 2021:36). Son dönemde kurulan Haşdi Şaabi gibi Şii örgütler veya Lübnan'da Hizbullah, Irak'ta Bedir Tugayı, Filistin'de bazı direniş yapılanmaları, Suriye'de yine Ulusal Savunma Güçleri ve de Yemen, Pakistan ve Afganistan'daki Şii örgüt yapılanmalarının İran tarafından eğitimi, desteklenmesi, takviye edilmesi ve de yönlendirilmesi İran'ın Kudüs Gücü tarafından icra edilmektedir. Ayrıca, faaliyetleri arasında İsrail hedef unsurlarına karşı uluslararası çapta suikast ve bombalı infilak eylemleri de mevcut bulunmaktadır (Avcı, 2021:646).

Hizbullah Suriye'de İran için çok kullanışlı ve de önemli stratejik ortaktır. Suriye Hizbullah için İran yardımların transfer edildiği önemli koridor işlevini görmektedir. Karşılık çıkar ilişkisinin oluşması İran ve Hizbullah'ı Suriye'de İsrail'e karşı önemli vekil ve müttefik konumuna getirmiştir (Çomak, Sancaktar, 2014:361). Kudüs tugayları vekalet savaşları için Suriye'de şehirlerin savunmasını Hizbullah'a vermesinin diğer önemli nedeni ise İsrail'le Hizbullah'ın savaşında bu örgütün tecrübe kazanmasıdır (Yegin, 2017: 138).

İran Suriye'de ise Afgan kökenli Fatimiyyun ve de çoğunlukla Pakistan kökenli Zeynebiyyun Tugaylarına maaşlar vererek faydalanmışlardır. Bu finansman, Devrim muhafızları ya da Hizbullah tarafından desteklenmektedir. İran Şiilerin Suriye'deki kutsal saydıkları yerleri korumak içinde sayıları 4 bin ila 8 bin arası değişen yerel şii milislerden de faydalanmıştır (Alabdullah, 2021: 34,35).

Görüldüğü üzere İran aktif bölgesel faaliyetler yürütmekte ve rakiplerine karşı nüfuz alanını korumak ve genişletmek için elindeki tüm imkanlardan faydalanmaya çalışmaktadır. Nüfuz etmedeki kaynakları hem şii dünyası iken hem de İran merkezli kurulmuş imparatorlukların kapsadığı kültürel coğrafyadır. İran ile ideolojik, mezhebi ya da organik bağı olan yapılar veya şahıslar kendi ülkelerindeki problemleri bırakıp İran'ın isteği doğrultusunda İran'ın rakiplerine karşı Suriye'de savaşmaktadırlar (Yegin, 2017: 148).

5.4. İRAN İLE SURİYE'NİN BÖLGESEL İTTİFAKI VE SURİYE'DEKİ ÇIKARLARI

Hama katliamından sonra Esed rejimi, bütün muhalif sesleri sert yöntemlerle bastırma yolunu seçmiştir. Hafız Esed, bu tarihten sonra ülkeyi jandarma devletine döüştürerek geniş istihbarat ağı kurmuştur. 1979 yılındaki İran devriminden sonra iki ülkenin dostluk bağları yıllar içinde boutunu artırarak bölge siyasetinin denkleminin kurucu unsurlarından olmuştur. Böylece Suriye'nin, Filistin topraklarını koruma amaçlı İsrail karşıtlığı üzerine bir söylem geliştirerek, Arap Milliyetçiliği tezini de öne sürüp, bölge liderliğine varan hedefini gerçekleştirmeye yönelik uygulamaya alınan bir politika olmuştur (Polat & Kaya, 2022: 25). İran Suriye arasında yakınlaşma sonraki zamanlarda artarak devam edecektir (Çubukçu,2012: 200). İran'ın, Suriye'deki gösterilerin başlaması sonrası olaylara kayıtsız kalmasının sebeplerinden biri, emperyalizm ve Siyonizm karşıtlığıyla İran-Suriye bölgesel ittifakının temelini oluşturarak ortak düşmanlara karşı verilen mücadele olmuştur. İran için Suriye'deki halk hareketlerine destek vermesi, bölgedeki tek müttefik devlet olaran Suriye'yi kaybetmesi anlamına geliyordu ki bu riski göze almaya cesaret edememiştir. İran, Suriye'de yönetimin düşmesinin İsrail'e yarayacağını iddia ederek İsrail karşıtı her oluşumun içinde yeralmayı bekası açısından elzem görmüştür (Polat & Kaya, 2022: 28,29).

İran'ın Suriye'deki mevcut düzenin devam etmesinden yana olması bölgedeki başka çıkar politikalarının da nedeni olmuştur. Kendi topraklarında boğuştuğu Kürt sorunun benzer şekilde Suriye'de de olması ve Suriye'de dış müdahalelerden etkilenen Kürtlerin kendi topraklarındaki Kürtleri de etkilemesi İran'ın bir diğer endişe kaynağıdır. Mevcut statükonun devamı İran'ın üniter yapısı için faydasına olacaktır (Varlı, 2019: 313).
İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Muhammed Rıza Rahimi ile Suriye Petrol Bakanı olan

Sufyan Alav'in yaptıkları görüşme sonrasında İran Cumhurbaşkanı Yardımcısının, "Suriye ve İran'ın ayrılamaz iki müttefik olduğunu, İran'ın dost ülke ve Müslüman komşu ülke olduğunu ve de Suriye'yi hiçbir zaman yalnız bırakmayacağını" iafede ederek iki ülkenin işbirliği ve ittifakının önemini vurgulamıştır (Polat & Kaya, 2022: 37).

İran'dan gelen açıklamalarda, Batılı ülkeler ve bölgesel rakiplerinin Suriye'ye müdahalesini önleme gayesiyle kendilerinin Suriye'de aktif bir rol alması için 'bölgesel çözüm' söylemini öne çıkmıştır. İranlı yetkililer Suriye'de barış ve istikrar için bölge ülkeleri arasında iş birliği olmasının önemine dikkat çekmiştir. ABD ve İsrail ve batılı ülkelerle birlikte İran'ın bölgesel rakipleri olarak görülen Suudi Arabistan ve Türkiye başta olmak üzere Körfez diğer körfez ülkelerinin de Suriye muhalefetine aktif olarak destek vermesi, İran'ı çıkarları gereği Suriye'de Esad'ı desteklemesine neden olmuştur (Sinkaya, 2015: 135).
İran, bölge politikalarına nüfus edebilmek amacıyla Körfez'de güvenebileceği müttefiklere ihtiyaç duymuştur, burası İran için dünyaya açılan bir penceredir. Arap Birliği'ni dağıtarak ve bölgede üstünlüğü ele geçirmek isteyen İran'ın yöntiminin hedeflerinden bir de kendi rejimini ihraç etmek istemesi İran ile Suriye ittifakında analiz edilmesi gereken unsurlar arasındadır.Stratejik olan enerji transferi de İran'ın, bölge siyasetini belirleyen bir konuma taşınması, yüksek çıkarları için mühim bir etkendir. Körfez hakimiyeti tek başına belirleyici olmamakta ve İran'ın Levant'a doğru açılmasını sağlayacak diğer ortaklıklar İranın son derece faydasına olacaktır. İran ve Suriye ortak çıkarlar birliği, bölge stratejisinde her ikisi içinde söz sahibi olma ayrıcalığı olarakyansıyacaktır (Polat & Kaya, 2022: 37).

İsrail'in komşuları arasında Suriye'nin barış yapmayı reddeden son ülke olması ve de İsrail'in Golan tepelerinde ki işgalinin devam etmesi sebebiyle Tahran, Şam yönetimini direniş cephesindeki en mühim ortağı olarak görmeye başlamıştır (Sinkaya, 2015: 135). İranın Şii doktrinler üzerine kurduğu İslam Cumhuriyeti'nin, Sosyalist seküler kökenli Baas rejimi ile Suriyede işbirliği yapması, normal koşullarda mümkün olmayan bir hadisedir. Lakin çıkar ve hedeflerin aynı istikamette birleşmesi iki ülkeyi daha da yakınlaştırarak, birlikteliği günümüze kadar getirmiştir (Polat & Kaya, 2022: 37).

İran Şam yönetimini koruma gayretini ve Suriye'ye verdiği önemi göstermesi bakımından ödediği bedeli göz önünde bulundurmak gerek. Muhalif cihatçı kaynaklara göre on binlerce olduğu öne sürülse de İran'ın Suriye'deki kayıp sayıları tam olarak

bilinmemektedir. Bağımsız kaynaklara göre İran 1200 askerini Suriye iç savaşında rejimi desteklemek için kaybetmiştir. İran'ın bu bedeli ödemesinde derin çıkarlarının olmadığını düşünmek reel pencerede gerçekçi görünmemektedir. Ayrıca İran'ın Arap Baharı sonrası Ortadoğu'daki vekil gruplarına sağladığı harcamaların 20 milyar doları aştığı düşünülmektedir (Varlı, 2019: 312,313). İran kaynaklarında ise sırf Esad'ın politik ömrünü uzatmak için sadece dört senede 50 milyar dolar harcamıştır (Sandıklı & Semin & Ünal, 2015: 22).

Suriye ile ittifak ilişkisi devrim sonrası artarak devam etmiştir. Şam ve Tahran yönetimlerinin ortak tehdit alanları bu ilişkinin devamlı olmasını sağlamıştır. İsrail' e karşı Filistin direnişi Lübnan'da yine İsrail'e karşı Hizbullah'ın desteklenmesi her iki tarafında çıkarları gereği elzemdir. İsrail ve onu destekleyen konumda olan ABD'nin Suriye ve İran yönetimlerini eş zamanlı olarak hedef alan politikaları Şam ile Tahran arasındaki ittifak ilişkisini sağlamlaştırmıştır. Suriye jeostratejik olarak İran'ın İsrail'e karşı direniş cephesi olarak oluşturduğu politikanın köprüsü konumundadır. İran yönetimi nitekim Suriye'yi kendi stratejik derinlikleri olarak tanımlamaktadırlar (Eravcı, 2018: 182).

5.5. POLİTİK, KÜLTÜREL BAĞLAMDA; İDEOLOJİK VE MEZHEPSEL YAKINLAŞMA

İran, bölgesel güç dengesini Suriye'de korumak amacıyla Esad yönetiminin yıkılmasına engel olmak için "sert güç" unsurlarını devreye sokmuştur. Bunları devreye sokarken Suriye'de kendisine yakın mezhepsel aidiyet bağlarını kullanmış ve de böylece açık, örtülü faaliyetleri alanda yürütmesini kolaylaştırmıştır. Suriye'de sahada belirleyici ve etkin Şii milis yapılar, Devrim Muhafızları Ordusunca sevk ve idare edilirken 'Şiilerin ve Şiilik açısından kutsal mekânların korunması' maksatlı bu milisleri motive edebilmiştir (Karaoğlu, 2021: 169). İran ve Suriye ilişkilerinde mezhep faktörünün ortaya çıkardığı dinamiklerden biri yine Suriye topraklarında bulunan Şiilerin kutsal mekanlarıdır. Hz. Ali'nin kızı olan Hz. Zeynep'in Şam'da mevcut türbesi ülkedeki en büyük Şiilik için çekim noktası olarak kutsallaşmış kültürel bir mekandır ve de İran'dan çok sayıda ziyaretçi burada ibadet etmek için gelmektedir (Arıkan, 2012: 27).

Nusayriler olarak adlandırılan Arap alevi/şiileri, merkezi otoriteye bağlı olarak hareket ederler. Nusayriler sayıca az olmalarına rağmen ülkede kolayca sınıf atlamışlar ve sosyal,

ekonomik ve askeri olarak Suriye'nin dominant gücü haline gelmişlerdir (Erdoğan, 2015: 40). İran'ın mezhepsel faaliyetler yürüterek bölgesel hakimiyet kurma çabaları bölge ve komşu ülkeleri endişeye sevk etmektedir. Çünkü kendi içindeki Şii azınlıkların yine kendi ülkeleri içinde sosyal, kültürel ve siyasi haklar talep etmeleri bu ülkelerdeki endişeyi daha da artırmaktadır (Sayın, 2020: 209).

Suriye rejiminin Alevi/Nusayri kimliği ön plana çıkmasının Şii İran'ın muhalefete karşı Esad'ı rejimini desteklemesinin nedenlerinden biri olarak ortak Alevi/Şii kimliğine dayanan çıkar birliği ve mezhepsel dayanışma olduğu gözlemlenmektedir. İran'ın Şii Hilali politikası, İsrail'e karşı direniş cephesi politikası, mezhebi üstünlük sağlama niyetli ittifakların devam etmesi politikası bu bağlamda değerlendirilebilinir. Fakat İran, Suriye'ye vermiş olduğu desteğin sadece dini değil stratejik ve ideolojik nedenlere yaslandığını dile getirmektedir. İdeolojik olarak ise İran'ın en büyük iki düşmanı küresel olarak ABD bölgesel olaraksa İsrail'dir (Arıkan, 2012: 28).

Arap Baharı Şiiler ve Sünniler arasındaki ayrılığı derinleştirmiştir. Suriyeli Nusayriler muhalefet içinde yer almamışlardır. Arap Baharı'nın iç savaşa dönüşmesindeki nedenlerden biri bölgedeki sosyolojik yapının bu ayrışmayı destekleyici nitelikte olması hem de komşu ve çevre devletlerin bu savaşı uluslar arasılaştırmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bölgedeki etnik ayrışma PYD tarafından Suriye'ye de sirayet etmiş ve başka toplumsal ayrışma dinamiğini tetiklemiştir (Çomak, Sancaktar, 2014: 520,521).
İsrail ve Batıya karşıtlık, Fars siyaset kültürü, jeopolitika ve reel politika gibi faktörlerin yanında ideoloji özellikle de Şia çok etkili olmuştur ve olmaktadır. Bilhassa İran İslam Cumhuriyeti rejiminin kökeninde ve karar alma süreçlerinde Şia'nın büyük etkisi mevcuttur. İran dış politikasında Şiiliğin etkileri Mehdilik anlayışına kurgulandığı görülmektedir. Diğer taraftan bu anlayış ekseninde İran dışındaki Şii topluluklarla da özel ilişkiler kurarak İmamiyye Şia 'lığını yaymak istemekte ve de dış politika hedeflerine ulaşmak istemektedir. Bu analiz bize Şiiliğin sadece bir dış politika aracından daha öte bir mevkide olduğunu ispatlamaktadır (Karaoğlu, 2021: 210).

Arap Baharı sonrası İran bölgede hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını idrak etmiştir. Önceleri çıkarlarına göre hitap ettiği tabana İslami vahdet kavramını kullanan İran sonrasında ise Şiilik vurgusunu ön plana çıkarmıştır. Ortadoğu'nun şekillenmesinde maksimum etki ve çıkar çabası için İran'ın tüm güç unsurlarını sonuna kadar kullanmakta

geri durmaması neden olmaktadır (Yegin, 2017: 146).

5.6. İSRAİL'İN BÖLGESEL KONUMUNU KORUMA VE GÜÇLENDİRME ÇABASI

Bölge ülkelerinin oluşturduğu politikalar küresel güçlerin izlediği stratejilere paralel olarak değişirken, her ülke kendine özgü bir takım bölgesel çıkarlarını uygulamaya koymaktadır (Peköz,2015: 126). İsrail'in bölgesel güç olup olmadığı tartışma konusudur. Kimi analistlere göre küresel güç iken kimi analistlere göre ise bölgesel güç olması bile zordur. İsrail'in bölgesel güç kabul edilebilmesi için tıpkı rakipleri gibi avantajları ve dezavantajları vardır. Dezavantajlarında birincisi bölgesel liderlik iddiasıdır. İsrail'in bölgede İran Mısır Suudi Arabistan ve Türkiye'ye kıyasla birçok grup kimliği açısından öteki olarak kabul edilmektedir. Ortadoğu'da İsrail'e atfedilen negatif kimlik mevcuttur. Ayrıca İsrail nüfus açısından bölgesel rakiplerine göre oldukça zayıf kalmaktadır (Şahin 2019: 164,165,168).

İsrail bölgedeki yalnızlığını küresel güçlere yakınlaşarak aşma çabasındadır. Nüfuz problemini ise ülkeye dışardan sağladığı göçlerle çözme yoluna gitmiştir. Bütün bunların yanında İsrail insan problemini gelişmiş teknoloji ve robotik yöntemlerle aza indirmeyi hedeflemiştir. Demografik yetersizliği telafi etmek nedeniyle askere girişlerde yaş sınırını düşürmüş ve de cinsiyet ayrımını kaldırmıştır. Askeri nüfusundaki yetersizliğe bu şekilde önlem almayı düşünmüştür (Yadak, 2015: 166).

İsrail'in küresel rekabet kabiliyeti diğer bölge ülkelerine göre kıyasla daha yüksektir. Ekonomik olarak bölgede kişi başına düşen gelir en yüksek ülkeler arasındadır. Ortadoğu'da en modern ekipmanlara sahip askeri gücü mevcut bulunmaktadır. İsrail'in mevcut stratejik konumu da hesaba katıldığında bölgesel meselleri tek başına şekillendiremediği gibi önemli ölçüde etkileme kabiliyetine de sahip olduğunu ve de önemli bir bölgesel güç olduğunu değerlendirebiliriz (Şahin, 2019: 168,169,170,176).

İsrail'in sert güç unsurlarından en önemlisi askeri yapısıdır. Bölgede saldırgan realist stratejiyi uygulamaktadır. Bu stratejinin ana şartı "saldırı, en iyi savunmadır" taktiğidir. Yani savunma için savaş mantığına yaslanmaktadır. İsrail sınırlarında ve kendi topraklarında, saldırma potansiyeli olan ülkenin askeri operasyonunu durdurabilecek yeterli stratejik derinliğe sahip değildir. Bu durum düşman devletin toprağını alıp işgal

ederek, İsrail'e gerekli olan tampon bölgeyi kendi güvenliği için elde etmesi anlamına gelmektedir (Efegil, 2013: 58).

İsrail Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün raporuna istinaden aktif askeri personel sayısı 170 bin civarındayken, yarım milyona yakın yedek askeri çağırabileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca askeri bütçesi ise 2022'de 23,4 milyar dolar olan ülkenin, dünyanın en gelişmiş, katmanlı ve kâr getirisi olan askeri endüstriyel yapılanmalarına sahip olduğu belirtiliyor. İsrail'in dış teknoloji yardımı ve yerli üretilen savunma sanayi endüstrisiyle, Davut'un Sapanı, Arrow, Demir Kubbe gibi savunma sistemlerinin yanında, gelişmiş teknolojiye sahip hava kuvvetlerine, insansız silahlı ya da silahsız hava araçlarına ve de çeşitli menzillere ulaşan füzelere sahip olmuştur. Ayrıca İsrail'in resmi olarak kabul veya ret etmese de nükleer silahlara sahip olduğu düşünülmektedir (Sputnik, 2023).

İsrail'de halkın refah ve yaşam koşulları, bölge ülkeleriyle kıyas edildiğinde, net biçimde daha iyi durumdadır. Sulama teknolojileri ve yoğun tarım yöntemlerinin başarı ile uygulanmasıyla, İsrail'in tarım sanayi üretimi iç talebi karşıladığı gibi aynı ihracat gelirlerini de ülkeye sağlamaktadır. Bunun yanında ABD'nin de yardımlarıyla İsrail, sürekli gelişen sanayi altyapısına da sahiptir. İsrail'in mevcut olduğu teknolojik ve ekonomik güç unsurlarıyla rakiplerine karşı avantaj sağlamıştır. Mısır ve İran gibi ülkelerin aksine, rekabetçi, pazar eğilimli ve gelişen ekonomik inovatif sistemi uygulamıştır (Efegil, 2013: 54).

İsrail'in çoğu kabiliyeti diğer bölge ülkelerine göre kıyasla daha yüksek olsa da (Şahin, 2019: 168) İsrail, kendi coğrafyasını, istikrarsızlığın hâkim olduğu bölge olarak algılamaktadır. İsrailli yöneticilere göre, İsrail, bölgedeki büyük devletlerin çeşitli tehditlerine maruz kalan küçük bir devlettir. Bu nedenle uluslararası ve bölgesel sistemlerdeki radikal değişimlerden etkilemektedir. Arap isyanları da bölgede radikal değişiklik dalgalarını tetikleyerek İsrail'de etkilemiştir. (Efegil, 2013: 56).

5.7. İSRAİLİN ARAP BAHARI TUTUMU VE SURİYE'YE DOĞRUDAN MÜDAHALESİ

Arap Baharı ile bölgedeki kısıtlı sayıdaki müttefiklerini de kaybetme korkusu yaşamaya başlayan İsrail, yaşanan olayları yakından takibe almıştır. Arap Baharı'nın İsrail için üç

boyutu vardır; ilk olarak komşu ülkelerde kendisine düşman grupların iktidara gelmesi, Filistinlilerin şiddet eylemlerini daha da fazlalaştırması ihtimali ve bunların ötesinde Arap Baharı'nda zuhur eden felsefi düşüncenin İsrail'e ve de kendi içindeki Arap vatandaşlarına da sıçraması olasılığıdır (Özden, 2021: 5660). İsrail'in Arap Baharı'na bakışı ülke bazında değişikler göstermiştir. İsrail için karmaşık bir duruma dönüşmüştür (Koldaş, 2017: 6) İsrail için Mısır stratejik derecede önemlidir ve Mübarek yönetiminin, ülkede bulunan köklü ve güçlü İslamcı örgütlerden olan Müslüman Kardeşleri baskılamasından memnun olmaktadır. Fakat Mısır'da rejiminin değişmesi ve ardından Müslüman Kardeşlerin iktidara gelmesi, İsrail'in bölgede yeni güvenlik endişesi duymasına neden olmuştur (Özden, 2021: 5659).

Suriye'de iç savaşa dönüşen kriz Arap Baharı'nın başlarında İsrail söylem düzeyinde Suriye rejimine karşı tutum almıştır. 2011 yılının haziran ayında İsrail savunma bakanı Barak, Esad'ın Suriye halkı nezdinde meşrutiyetini yitirdiğini savundu. Esad'ın yönetimi bırakmak durumunda kalacağını ve bu durumun İran'ı zayıflatacağını savunmuştur (Dursunoğlu, 2012: 522,524).

Suriye'de olayların baş gösterdiği andan son dönemlere kadar Suriye'de çelişkilerle dolu politikalar gütmüştür. İsrail Suriye'de yaşanan gelişmeleri endişeyle takip etmiştir. DAEŞ'in mevcudiyeti, rejim muhalefet eden grupların bazı alanlarda kontrolü ele geçirmesi ve de İran, Hizbullah'ın burada yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmayarak eklemlenmesi İsrail'in dikkatini bu bölgeye vermesine neden olmuştur. İsrail her ne kadar Esad rejimi ile anlaşamıyor olsa da onun yönetimde kalması ihtimalinin, düşmesi dahilinde ülkede oluşacak olan belirsizlikten daha iyi olabileceğini düşünmüştür (Özden, 2021: 5676). Diğer taraftan kâğıt üzerinde Suriye ile savaşta olan ve diyalog kanalları kapalı olan İsrail her ne kadar çatışmalara müdahil olmadığını öne sürse de Suriye'deki olaylarında dışında kalmadı. Bazen radikal İslamcıları destekledi bezen istihbarat ve lojistik sağladı bazen de bizzat Suriye kentlerini bombaladı (Varlı, 2019: 323).

İsrail, Arap Baharı'nın Suriye'de etkisini göstermesi sonucunda Kudüs Gücü ve Hizbullah gruplarının Suriye'de kurduğu askeri tesisleri imha etmek, İran'ın Hizbullah'a ulaştırdığı silah transfer rotasını kesintiye uğratmak ve Suriye yönetiminin Golan Tepelerini geri alma çabalarını boşa çıkartmak için doğrudan müdahalede bulunmaya karar vermiştir. Çatışmalar Golan Tepelerine sıçramıştır. Örneğin, 12 Kasım 2012'de İsrail ordusu, Suriye'den stratejik noktadaki Golan Tepelerine havan mermisi atıldığını

öne sürerek, Suriye ordusuna tanklarla yine aynı yerde saldırılar başlatmıştır. İran'a ait olan silahlı bir insansız hava aracını Golan Tepelerinde düşürmüştür (Özden, 2021: 5670). Önleyici savaş anlayışı yani savunmacı realist politika İsrail'in savunma politikasının merkezine oturmaktadır. Tarihsel süreçte tüm sınır komşularıyla Golan benzeri problemler yaşamıştır. Suriye İran arasında başlayan iş birliğinin nükleer silahlanma iş birliğine dönüşmeden önleyici savaş doktriniyle tehditlerin bertaraf edilmesi için İsrail, Suriye ile sıcak çatışmalara girmiştir (Çomak, Sancaktar, Yıldırım, 2016: 515).

İran'ın BM Daimî Temsilcisi Amir Seyid İrvani İsrail'in aktif şekilde Suriye'de, İran'ın askeri danışmanlarını hedefe koyan terör eylemlerini düzenlediğini belirten İrvani, Suriye yönetiminin resmi talebiyle, uzmanların terörle mücadeleye destek olası için meşru şekilde ülkede bulunduğunu kamuoyuna deklare etti. İsrail'in, Şam'ın etrafında düzenlemiş olduğu saldırıda, İran'ın Devrim Muhafızları Ordusundan komutan Razi Musevi Suriye'de İsrail tarafından füzeyle öldürüldüğü iddia edilmişti (Sputnik Türkiye, 2023).

5.8. GOLAN TEPELERİNİN İLHAK SÜRECİNDE GELİNEN NOKTA

Suriye'nin güneyinde Golan Tepeleri dağlık bir bölgedir, İsrail büyük bölümünü 1967 yılında Suriye'den işgal etmiştir. Şama 35 kilometre mesafede bulunan dağlık bölge İsrail ve Suriye için stratejik bir bölgedir (Gürson, 2010: 94). Suriye'deki kaotik ortam İsrail için Golan tepelerinde yeni fırsat penceresi açtı. İsrail televizyonu Suriye rejimine karşı savaşanlara Golan'da bir kamp inşa ettiğini açıkladı Golan tepesi yakınlarında Suriye içinde bazı üst düzey İranlı generallere suikast düzenlemiştir. İsrail zayıflamış Suriye'nin Golan'a yaklaşmasından değil baş düşmanları İran ve Hizbullah unsurlarının Golan'a yaklaşmasını kendisi açısından risk olarak görmektedir (Sarıalioğlu, 2017: 604). İsrail Golan tepelerinin Suriye kısmında Önleyici savaş doktrini çerçevesinde, Arap Baharı sürecinde sık sık hava sahasını ihlal ederek Şam ve çevresine hava harekâtı düzenlemiş rejim ve rejim yanlısı vekil grupları ile doğrudan çatışmaya girmiştir (Çomak, Sancaktar, Yıldırım, 2016: 516).

23 Nisan 2017 tarihinde İsrail Golan tepelerinde hem rejim güçleri hem de müttefiklerine önemli ölçüde zararlar vermiştir. 27 Nisan'da ise Şam yakınındaki İran yanlısı Hizbullah'a bağlı silah depolarını yok etmiştir (Kurt, 2019: 162). İsrail'in Suriye iç savaşında Golan ve Kuneytra başta olmak üzere isyancı gruplarla görüşmeler

gerçekleştirmiş ve yedi radikal grupla irtibata geçtiği iddia edilmektedir. ABD merkezli Foregin Policy'e göre bu gruplara para ve silah yardımında bulunmuştur. El Colan liderlerinden Ebu Ratip Nasar İsrail'e sığınmıştır. İran ordusunun 2018 de İsrail sınırından 50 kilometre geri çekilmesi huşunda varılan mutabakatla İsrail bu gruplara verdiği desteği geri çekmiştir (Varlı, 2019: 323,324).

Golan Tepelerinin Suriye rejimi, İran ve Hizbullah için İsrail'in önleyici savaş doktrini ve İran'ın direniş cephe ekseni hedefinde doğrudan ve vekil unsurların savaşında jeostratejik önemi büyüktür. Golan bölgesinin İsrail egemenliği altında olması ile Doğu Akdeniz ve Ortadoğu üzerinde askeri, siyasi ve ekonomik politikalarını uygulama imkânı vermektedir. Golan Tepeleri, İsrail için sadece Suriye'ye karşı değil aynı şekilde diğer bölgesel güçlere karşı izlenecek politikalarda stratejik üstünlük sağlamaktadır (Çınar, 2022: 34). Arap Baharı sürecinde İsrail Golan'daki askeri gücünü yavaş yakartılarak tahkim etmektedir (Varlı, 2019: 323,324). 2019 yılında ise Suriye'nin içinde bulunduğu kriz ve otorite boşluğunda İsrail ilhak ettiği bölgeyi kendi toprağı olarak tanınmasını ABD nezdinde sağlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump İsrail'in Golan Tepeleri üzerindeki işgali sonucunda kazandığı egemenliğini 52 yıl sonra tanınmasının gerektiğini söylemiş ve de kamuoyuna başkanlık kararını imzaladığını ilan etmiştir. Bu kararla İsrail için kısa vadede İran'ı sınırlandırmayı hedeflenmiştir (Koç, 2019: 78).

5.9. İSRAİLİN VEKALET SAVAŞLARINDAKİ POZİSYONU

İran Suriye iç savaşında Hizbullah militanlarına silah aktarması dolayısıyla İran'a karşı yıpratma savaşı sürdürmüştür. İran'ın Suriye iç savaşındaki istikrarsızlaştırıcı rolüne dikkat çekmiştir. İsrail İran'ın Suriye'deki olası nükleer cephaneliğine karşı olası saldırılarının tehlikeli boyutlara tırmanacağını düşünmüştür (Koldaş, 2017: 10). Bu durum hem güvenlik ikilemini hem de realizmin güç dengesi kuramıyla açıklanmıştır. Böylesi bir savaşı göze alamayacağından İran'la Suriye'de vekalet savaşlarında karşı karşıya gelmiştir. Realist çerçevede rasyonel aktör fayda maliyet hesaplamasını doğru yapmalıdır (Goldstein & Pevehouse, 2017: 121).

İsrail vekâlet savaşlarındaki pozisyonunu incelerken etno-dinsel çeşitliliğe sahip vekâlet savaşçılarına tutumunu üç kategoriye ayırmak gereklidir. ÖSO çatısı altında örgütlenen aşırıcılıklardan uzak İslamcı kimliğe sahip unsurların Esad rejimini yerini almasını istememektedir, el -Nusra İşid gibi radikal selefi çizgideki örgütlerle ilişkisi ise

karmaşıktır. Bu örgütlerin belli bir yönetsel merkezden uzakta olmaları ve kontrolsüzlüğü İsrail tarafından hesaplanamayan bir tehdit unsuru olarak görülmektedir (Koldaş, 2017: 16).

İsrail istihbarat uydularının Suriye ordusunun konumunu tespit ederek bu bilgileri Nusra ve Kaide gibi örgütlere ilettiği iddiası mevcuttur (Mahalli, 2014: 211). İsrail'i direk hedef almayan bu gruplar yakın ve uzak vade de ses getirici eylemler için İsrail yerine kendi coğrafyasındaki diğer etno-dini vekâlet gruplarını hedef almaktadır (Koldaş, 2017: 16,17). Lakin İsrail bütün bunların yanında kimyasal silahların bu grupların eline geçmesi temel endişelerinden biri olmuştur. İsrail'i rejim yanlısı vekalet savaşçılarına bakışı ise olumsuz olmuştur. 2017 yılında Şam yakınlarındaki İran destekli Hizbullah unsurlarına hava harekâtı düzenleyerek bombalamıştır (Kurt, 2019: 162). İsrail birbirine rakip el-Kaide bağlantılı örgütlere ya da rejim yanlısı gruplara birbirlerine üstün gelmemesi için göz yummuş ve yönetilebilir bölünmüşlük bağlamında örgütlerin arasındaki güç dengesini gözetmiştir (Koldaş, 2017: 24).

5.10. İSRAİL'İN OLUŞAN GÜVENLİK KAYGILARI VE SURİYE'DEKİ ÇIKARLARI

İsrail'in Suriye'deki belirsizliği güvenlik ve çıkar önceliklerini yönetebilmek için uygulayacağı strateji bölge içindeki ve dışındaki aktörlerle gerçekleştireceği kısa vadeli hedef odaklı pragmatik iş birlikleri olacağı düşünülmektedir. Bu stratejik eylem planında yeni vekil müttefikler devşirmesi, çeşitli militan ve sivil gruplarla yeni araçsal iş birlikleri kurması ve hedeflemesi beklenebilir. İsrail'in bölgesel güçlerle Suudi Arabistan Türkiye gibi kısa vadede hedef odaklı ittifaklar kurma arayışını sürdürmesi de ihtimal dahilindedir. Bu stratejinin önemli ayağı ise kitle imha araçlarının İsrail'e tehdit olacak unsurların eline geçmesine engel olasıdır (Koldaş, 2017: 40).

İsrail'in bölgedeki hedeflerinin amacını güvenlik ve terörizmle mücadele şeklinde kamuoyuna deklare etmektedir. Israel Shahak'ın kendi yayınladığı kitabının bir bölümündeki iç savaştan önce yaptığı analizde, Siyonist rejimin bütün Arap devletlerini küçük devletlere ayrıştırarak parçalara bölünmesi İsrail stratejik düşüncesi içinde her daim varlığını korumakta olduğunu belirtmiştir (Tekkaya, 2009: 78,80).

İsrail'in Suriye'deki güvenlik eksenli çıkarları; bölge içi ve dışı hedef odaklı kısa vadeli pragmatik iş birlikleri olacağı değerlendirilmelidir. Ülkedeki militan grupları arasındaki

rekabeti perçinlemek, çeşitli sivil ve militan gruplarla hedef odaklı araçsal birliktelikler kurmaktır. Ayrıca diğer hedeflerinden biride bölgede güvenlik doktrini sistemi içinde derin istihbarat ağı sağlayarak Özellikle kaos ve karmaşanın hâkim olduğu Suriye'de istihbarat faaliyetlerinin gelişmesine önem vermek arzusundadır. Stratejik düzlemde Hizbullah ve diğer İran yanlısı grupların kitle imha silahlarının eline geçmesine engel olmak ve bu bağlamda sınırlı askeri hareketler düzenleyerek iç savaşın seyrine yön vermek hedef çıkar odaklı politikaları arsında önemlidir (Koldaş, 2017: 39,40).

Golan bölgesi İsrail Suriye arasında önemli çatışma alanıdır. Bölge İsrail'in su ihtiyacının %15'ini tekâmül eden kısmını karşılamaktadır ve İsrail çıkarları gereği bu toprakları Suriye'ye bırakmaktan kaçınmaktadır (Cankara, 2021: 5671). Suriye'de Golan bölgesinde oldukça etnik ve dini ayrışmaları desteklemesi başta Dürziler olmak üzere bölgedeki Golan'daki fay hatlarını kontrol altında tutmayı hedeflemiştir. Ayrıca Suriye genelinde Şii Sünni çatışmasının istikrarı bozucu etkisini bölgedeki aktörlerin göz önünde bulundurduğu bir konudur. Siyonist hegemonya için İshak Rabin'e göre bölgedeki pazar ve ekonomik zenginliklere erişim önemlidir. Çünkü bu bölgeler ve yollar ya işgal ve ilhak ettiği ya da komşu devletler çeperlerinde çevrilir (Karataş ve Karataş, 2016: 261,262).

Suriye'de Cumhurbaşkanı Esad'ın kontrolü altında tuttuğu bölgeler daralıp, genişledikçe ve ülkedeki farklı ideoloji ve beklentilerdeki grupların kazandığı mevzi farklılaştıkça İsrail Suriye politikasını yeniden belirlemiştir. İsrail, Suriye iç savaşının ilk beş yılında tarafsız bir pozisyonu olduğunu söylemiştir ancak İran'ın Hizbullah'a silah transferi yapması, Rusya'nın Suriye'ye S-300 hava savunma füzeleri yerleştirmesi ve radikal İslamcı grupların Suriye'de devletin sahip olduğu gelişmiş silah sistemleri ve kitle imha silahlarını ele geçirme ihtimali belirince İsrail, Suriye'de Beşar Esad rejiminin iktidarda kalmasını tercih eder hale gelmiştir (Cankara, 2021: 5671).

İsrail Suriye'deki yönetilebilir bölünmüşlük bağlamında güvenlik çıkarlarına anlık olarak, herhangi bir ön yargıya saplanmadan geçici iş birlikleri kurmaya devam etmesi, iç savaş dinamiklerinde sürekli değişen dengeler arasında kendisine zemin sağlama açısından reel politik gerçeklik bağlamında düşünülmelidir. Bu bağlamda iş birliği, caydırıcılık, yanına çekme, ön alıcı askeri saldırılar ve istihbarat faaliyetleri gibi birebirine alternatif faaliyetleri çıkarları gereği alanda icra etmektedir. Suriye'deki güç, güvenlik matrisleri ve çıkarlar bağlamını çok iyi analiz edip grupların Suriye içinde süregelen güç mücadelesiyle meşgul olmaları Bölgede İsrail için varoluşsal bir tehdit

oluşturmayacaktır. İsrail Esad rejimini de yönetilebilir bölünmüşlüğün bir denge unsuru olarak görmektedir (Koldaş, 2017: 42,46). Suriye'deki bölünmüş ve kaotik durumun İsrail'in güvenlik çıkarları doğrultusunda yönetilir ve kontrol altında olmasına eşsiz bir zemin hazırlamaktadır. Bu durum Mortenghau'nun kaotik zamanlarda güçlünün daha güçsüzü etkisi altına alması ilkesiyle doğrudan ilgilidir. Nihayetinde İsrail Suriye'deki amaçlarında, Suriye'nin bütünüyle İran'ın stratejik sistemiyle bütünleşmesi, İran'ın uydusu, araka bahçesi haline gelmemesine kritik önem atfetmektedir (Sarıalioğlu, 2017: 743).

5.11. POLİTİK, KÜLTÜREL BAĞLAMDA; VAAT EDİLMİŞ TOPRAKLAR VE SİYONİZM

Siyonizm, Yahudi toplumunun önde gelen isimleri tarafından siyasi, milli ve dini motiflerin harmanlanmasıyla kurgulanmıştır. Dini doktrinlerin ideolojinin içine yerleştirilmesi, Siyonizm'i destekleyen Yahudiler nezdinde onu kutsal bir ideoloji haline getirmiştir. Siyonistlerin hedefledikleri milliyetçi karakterde yeni bir İbrani kimliği yaratarak, Yahudileri "Vaat Edilen Topraklar" paydasında birleştirerek bir araya getirerek bağısız ve ulusal bir Yahudi devleti kurmak olmuştur. Mısır'daki Nil nehrinden, büyük nehir yani Fırat nehrini içine alan yeri, Yahudi soyuna verilmesi Yahudi teolojisi ve literatüründe bir iman akidesine dönüştürülmüştür (Karahan, 2021: 181,183). Yahudilikte yaratıcının Nil'den Fırat'a kadar olan toprakları İsrailoğullarına bahşettiğine düşüncesi hakimdir. Bölgenin coğrafi sınırlarını Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria nehri arasında kalan topraklar olarak tarif edilebilir. Üstün olduğu iddia edilen Yahudi ırkını Nil'den Fırat'a ve nihayet bütün dünyaya her türlü güç bakımından hâkim kılmak ana prensip olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda Siyonizm bu hedefleri gerçekleştirmenin adı olmuştur (Duran, 2020: 137,139).

İsrail devletinin kurulmasına yakın bir tarihte Amman'da prens Faysal hicaz delegasyonu adına hitaben yaptığı konuşmasında Yahudilere kendi yurtlarında başarılar dilemiş ve Suriye'de her ulus için yer olduğu şeklinde beyanatta bulunmuştur. İsrail kurulmadan Suriye toprakları Yahudiler için vaz geçilemez konumdadır. Yahudilerin bölge barışına kurulmamasındaki katkıları için sosyolojik açıdan mezhep ve grupçuluk faaliyetlerinin yanında "Arz-ı Mevut" anlayışının hâkim olduğu düşünülmektedir (Küçük, 1992:

108,111).

Yahudiler, kutsal tapınağın ikinci kez yıkılışı (70) ile İsrail Devleti'nin kuruluşu (1948) arasında geçen zamanı "Yabancıların Hâkimiyeti Dönemi" olarak adlandırmışlardır. Bütün tarihsel süreç göz önüne alındığında, İsrailoğulları'nın bir devlet olarak bölgeye siyasi anlamda hâkim oldukları sürenin göreceli olarak kısa olduğu görülecektir. Bu nedenle sadece tapınağın yıkıldığı 70 tarihi ile İsrail Devleti'nin resmen ilan edildiği 1948 yılına kadar geçen toplam 1878 yıllık sürenin "Yabancıların Hâkimiyeti Dönemi" olarak tanımlanmasındaki esas Yahudi yaklaşımı siyasi olmaktan daha çok kültüreldir. Siyonizm aslında ideolojik, dini ve kültürel öğeler İsrail devleti kurulduktan sonrada artarak devam etmiştir (Kızıloğlu, 2012: 41).

İsrail'in kültürel toplumsal kimliğini oluşturun sac ayaklarına baktığımız zaman din, milliyetçilik ve militarizm öne çıkmaktadır. Dini metinler İsrail'in jeopolitik tercihlerini etkilemektedirler. Vaat edilen toprakların ayrıcalığı ve egemenlik sağlama arzusu hassas temeller üzerine dayanmaktadır. İsrail'de hukuki ve siyasi yapı iç içe geçmiştir. Ulus ümmet mimarisi dış düşmanlarla kaplı coğrafyada zorunluluk addedilmiştir. Siyonizm kültürel, politik, milli ve dini değerler sistematiğine dayanmaktadır (Akçay ve Ertosun ve Akpınar, 2013: 104,106).

Tarihsel anlatıların ve geçmişin Siyonizm'deki yeri yadsınamaz. Seçilmiş kavim iddiası ulus milliyetçiliği iddiası bölgede yer alan diğer unsurlar ile arasına fark koyması, çatışma alanlarını belirleme analizi açısından önemlidir. Siyonizm'in kurgusunda vaat edilen topraklar, alanda hegemonya sağlamak için mühim kısımdır (Karahan, 2021: 198,199,200). Bu bağlamda bütün güç unsurlarını kendi lehine kullanma kabiliyeti elde etmeye çalışan Siyonizm, amaçlarına ulaşmak için stratejisini ona göre tayin etmektedir. Bölgesel ve küresel hegemonya için bütün araçları mübah gören Siyonizm, İsrail'in politik kültürel ve ideolojik alandaki hedeflerinde önemli yer edinmektedir. (Mezkit, 2014: 69)

5.12. İSRAİL VE İRAN'IN İDEOLOJİK REKABETİNDE Şİİ HİLALİ VE ARZ-I MEVUD ÇATIŞMASI

İran ile Suriye yönetimlerinin yakınlaşması temel anlamda din ve mezhep üzerinden olmuştur. Ancak bu alanla sınırlı kalmamış ve iki ülkenin dış politika anlayışlarına da

yansımıştır (Bilgetürk, 2018: 399). İsrail'in kültürel toplumsal benliğini oluşturun en önemli dayanak noktalarına baktığımız zaman yine din ve kökenini tarihsel metinlerden alan ideolojik politika öne çıkmaktadır. Bu unsurlar İsrail'in politik tercihlerini de önemli oranda etkilemektedirler (Akçay ve Ertosun ve Akpınar, 2013: 104,106).

"Şii Hilali" kavramını ilk ortaya atan Ürdün'ün Kralı II. Abdullah; Suriye, Lübnan, Irak ve İran'ı içine alan merkezinde Tahran bulunan hilalden bahsetmiştir. İran'dan başlayarak, Şii çoğunluğa sahip Irak'ı da içine alarak Alevi/Nusayri elitlerin yönettiği Suriye'den, Şii nüfusun önemli etkisi hissedilen Lübnan'a kadar varan jeostratejik bir güç oluşmuştur. Stratejik gücünü sürdürmek isteyen İran, İsrail'e karşı büyük bir koz olarak kullanarak İsrail'i bu hilalin ortasında yapayalnız bırakma çabası İsrail'e karşı önemli gözdağı ve güç gösterisidir. İsrail'in ise bu durumu dengelemesi reel açıdan varlığını sürdürebilmesi için elzem niteliktedir (Bilgetürk, 2018: 402).

Maksimalist yaklaşma göre vaat edilen topraklar Suudi Arabistan'ın kuzeyine, İran'ın batısına, Türkiye'nin güney doğusuna, Mısırın Nil'e kadar olan kısmına kadar Lübnan ve Suriye'yi de içine alacak şekilde geniş bir daire oluşturmaktadır. Dini jeopolitiğin İsrail'de kurumlar ve aktörler üzerinde belirleyici etkisi vardır (Akçay ve Ertosun ve Akpınar, 2013: 107,109).
Suriye İsrail'in güvenliği için ne kadar önemliyse İran için direniş cephesinin temel sigortası Şii Hilali'nin kilit parçasıdır. Bu durum Ortadoğu'daki kırılgan ittifaklara ve eksenler arası güç mücadelesine sahne olmaktadır (Karataş ve Karataş, 2016: 213).

İran için Suriye'nin önemi Şii bir yönetimi ayakta tutmak şekline indirgenmemelidir. İran'ın stratejik planlamasında Suriye'nin önemi bundan çok daha büyüktür. Suriye, Şii Hilali'nin bir halkası olmasının yanı sıra İran için bölge ülkeleri ile ilişkilerinin de anahtar konumdadır. Suriye İran için Ortadoğu'nun diğer önemli gücü İsrail için de yine rekabet alanı konumunda bulunmaktadır (Bilgetürk, 2018: 400).

6. SONUÇ

Suriye, tarih boyunca güç mücadelelerine sahne olmaktadır. Bu çalışmayla, bölgesel aktörlerin, asıl olarak da İran ile İsrail'in Arap Baharı sonrası Suriye' ye de ne ölçüde etki kapasitelerini kullandığına ve de teorik, kavramsal çerçevede birbirleriyle Suriye'de nasıl bir güç mücadelesi eksenli rekabete giriştiklerine yanıt aranmıştır. Teorik ve de ilkesel bazda İsrail ile İran'ın Suriye'deki güç mücadelesi eksenli rekabetinin analizi, literatüre kaynaklık edecektir. Siyasi çıkarlar peşinde koşan siyasi birimlerin güç ve nüfuz mücadelesini öne çıkaran Realizm, disipline iki bin yıldır hâkim olduğu düşünülen bir sistemdir. Güvenlik peşinde olan ülkelerin, güç ve etki için çatıştıklarını vurgulamaktadırlar.

Devletler bölgesel veya küresel zafer peşinde koşan daha kapsamlı hedeflere sahip olabilirler. Yine bu bağlamda, bilinen insanlık tarihinin başlangıcından, günümüze kadar olan süreçte Ortadoğu, dinamik siyasi çalkantılı yapısını korumaktadır. Önemli medeniyetlere beşiklik eden, ilklere imza atan bu coğrafya içinde kilit konumda bulunan Suriye; Arap, Türk, Kürt, Yahudi ve Fars etnik kimliklerin ve farklı kültürlerin kesişim noktasında yer aldığı bilinmektedir. Etnik ve ideolojik fay hatları üzerine oturduğu tespit edilmiştir. Coğrafyanın bu fay hatlarının kesişiminde olması Jeostratejik konumunun gereğidir. Jeokültürel farklılaşmalar çatışma kuşaklarını doğurabilir. Jeopolitik ve jeokültürel kuşakların birleştiği alanlarda farklılaşmanın arttığı bölgeler, daha fazla olası çatışma potansiyeli taşımaktadır. Suriye'nin Jeostratejik konumu çıkar gruplarının ilgisini çekmiş ve Ortadoğu da ki bölgesel ve küresel dinamikleri zaman zaman karşı karşıya getirmiştir. Suriye hem bölgesel gelişmelerden etkilenmiş hem de bölgesel gelişmelere tesir etmiştir. Mesela Ortadoğu'yu etkileyen Baas hareketi veya Müslüman kardeşler gibi yapılar Suriye'yi etkilemişlerdir. Hem de bu hareketlerin gelişmesinin kökenlerinde, yine Suriye önemli rol oynamıştır. Yine bölgesel gelişmelerden biri olan Arap Baharı Suriye'yi şekillendirmiş hem de Suriye, Arap Baharı'nın gidişatını etkilemiştir. Pek çok analist Suriye'deki olayların vahametinden dolayı Baharın kışa dönüştüğünü belirtmiştir.

Dünya savaşları sonrasında emperyalist devletlerin bölgeye yaklaşımları ve Esad ailesinin muhalif unsurlarla mücadelesi Arap Baharı öncesi iç savaşa giden yola zemin hazırladığı sonucuna varılmıştır. Bunlara ek olarak küresel ve bölgesel aktörler çıkarları için Arap

Baharı'nı araçsallaştırarak kendi güç mücadelelerinde fırsat unsuru olarak öne çıkardığı sonucuna varılmıştır. Krize giden yolda iç ve dış etmenlerin hakimiyet mücadelesi gözlemlenmiştir. Bulgulardan diğeri de Arap Bahar'ının Suriye'yi de etkisi altına alması ile bölgede görece istikrar sağlanan otoriter dönemden tekrar kaotik döneme geçildiğidir. Bölgede ki otoriter liderler ya düşmüş ya da pasivize olmuşlardır.

Morgenthau'ya göre politikanın esası yerel emsalleriyle benzerdir. Hem yerel hem de uluslararası politika, bir güç mücadelesidir. Arap Baharına giden süreçte yerel ve uluslararası aktörlerin çatışması, Suriye'de Arap Bahar'ının yıkıcı etkisini artırarak önemli derecede otorite boşluğu oluşmasına katkı sunmuş, anarşik bir ortam doğurmuştur. Güç boşluk kabul etmeyeceği için yerini başka güçlere, iç savaşa ve bölgesel çatışmalara bırakmıştır.

Çalışma kapsamında, bölgesel çatışma idaresi analizi incelenirken erken ön alma, dış müdahale, bölgeyi yeniden yapılandırma aşamalarına rastlanmıştır. İran ve İsrail bölgesel çatışmanın yaşandığı Suriye sahasında, kendilerine gelebilecek tehlikeler için vekalet savaşlarıyla erken ön alma stratejisini izlendiği görülmüştür. İsrail genel olarak kendi ülkesine savaş gelmeden erken ön alama taktiğine başvurmaktadır. O yüzden geçmişten beri yaşadığı savaşlar genelde komşularının veya bölgedeki rakiplerinin topraklarında cereyan etmiştir. İsrail ve İran Suriye iç savaşına sert güç unsurlarıyla doğrudan müdahalede bulunmuşlardır. Her iki ülkede bölgeyi yapılandırmada etkin konumdadır. Bir sonraki aşamada ise mücadeleden daha kazançlı çıkan taraf bölgeyi çıkarları doğrultusunda şekillendirecektir.

Çalışmaların bulgulardan diğer birisi ise Ortadoğu'da beş ülkenin bölgesel etki kapasitesi tanımlamalarına büyük oranda uymuş olduğudur. Bu devletler Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır, İran ve İsrail olduğu saptanmıştır. Bu bölgesel güçler direkt veya dolaylı olarak iç savaşta pozisyon almışlardır. İran ile İsrail'in bölgesel aktör olup olmadığı ve de neden birbirlerini Suriye'de tehdit olarak algıladıkları tartışılmıştır. Tartışmanın sonucunda bu iki ülkenin de bölgesel aktör olduğu ve çeşitli güç unsurlarına dayanarak Suriye üzerinden birbirleriyle çıkar eksenli rekabet ettiklerini ve de Arap Baharı'nın bu duruma uygun zemin hazırladığı kanısına varılmıştır.

Arap Baharı sonrası Suriye'deki güç mücadelesine odaklandığımız zaman, uluslararası ilişkileri güç yoluyla açıklayan düşünce ekolü olan Klasik Realizm, bütün gerçekliği ile

ortaya çıkmaktadır. Ekolün modern anlamda kurucularından Hans Morgenthau, uluslararası sistemi insan doğasından yola çıkarak kaotik ve çatışmacı olarak yorumlamıştır. Ayrıca güç mücadelesinde etik ve ahlaki değerlerin olmadığı, amaca giden yolda her yolun mübah kabul edileceği değerlerden uzak bir mücadeleyi tanımlamıştır. Arap Baharı sonrası Suriye'de olan durumda tam olarak budur. Çeşitli taktik ve stratejilerin uygulandığı, bunula birlikte değerlerin göz ardı edilip yüz binlerce insanın katledildiği, şehirlerin yok edildiği bir mücadeledir. Morgenthau diğer ilkesinde ise uluslarüstü yapıların etkisiz olmasından bahsetmiştir. Suriye'deki uluslarüstü yapı olan BM'nin bütün çabaları ve girişimleri etkisiz kalmıştır. Bu misyonu üstlenen yöneticiler sistemin ve kendilerinin yetersiz kaldıklarını açıklayarak istifa etmişlerdir.

Morgentahu'nun başka ilkesi de olguları güç bakış açısıyla tanımlar. Bu bağlamda Suriye'deki tarihsel güç mücadelesi incelenmiş krize giden yolda ekonomik sosyolojik nedenlerine bakılmıştır. Arap Baharı ve yaşanan iç savaşla oluşan otorite boşluğunu dolduran güç unsurları irdelenmiştir. Gücün, İran ve İsrail tarafından Suriye'ye doğrudan ve dolaylı müdahale unsuru olarak kullanımı gözlemlenmiştir. Morgentahau'ya göre sadece güç olması yeterli değildir. Diğer ilkesinde, güç amaç için kullanılmalıdır. Böylece hedefler çıkarlar doğrultusunda belirlenmelidir. Çıkarlar gereği doğrudan müdahale edelerken bazen de bu devletler vekil savaşçıları destekleyerek dolaylı müdahalede bulunmuşlardır. Suriye'de bölgesel aktörler çıkarları doğrultusunda çeşitli güç unsurlarını kullanmaktadırlar. Morgenthau diğer ilkesinde ise güç ve çıkar tek başına yeterli olmadığını ve politik- kültürel bağlamla desteklenmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Politik ve kültürel bağlamda ise mezhepler, dinler ve ideolojiler mevcuttur. Suriye'de Arap Baharı sonrası İran- İsrail rekabeti Morgenthau'nun altı ilkesi baz alınarak yöntem olarak belirlenmiş ve analiz edilmiştir. Gün geçtikçe karmaşıklaşan ve çözümsüz sorunlar yumağı olan Suriye iç savaşı ile müdahil tarafların ve etki kapasitelerinin belirsizliği problemi analiz edilerek bir bağlama oturtulmuştur. Neticede modern anlamda klasik realizmin kurucusu olan Hans Morgenthau'nun ilkeleriyle Arap Baharı sonrası Suriye'de girişilen güç mücadelesi, İran- İsrail rekabetinin hipotezi olmuştur. Güç perspektifinde İran ve İsrail'in Suriye'deki çıkarları incelenmiştir. Politik ve kültürel bağlama dayandığı belirtilmiştir.

Devletler uzun vadede hayatta kalabilmek için kendilerini güçlendirme ve başkalarını ise zayıflatma peşinde koşarlar. Bu perspektifte bölgesel aktörlerde rakiplerini alt edip nihai

güce ulaşabilmek için mücadele içine girmek durumundadırlar. Ortadoğu'daki bölgesel güçler olarak İran ile İsrail de bu şekilde, çıkarları çatıştığı sürece, hayatta kalabilmek ve güç maksimizasyonuna ulaşabilmek için kendilerini güçlendirme ve rakiplerini ise zayıflatma peşinde koşmuş olduğu değerlendirilmektedir.

Neticede İsrail'in kendilerine devlet olarak tanımladıkları bölge de güvenlik kaygıları ve çıkarları gereği güçlü bir Suriye devleti istememektedir. Çünkü rakibi olan diğer bölgesel aktör İran Direniş cephesi ve Şii hilali oluşturarak Suriye'yi kilit unsur olarak görmektedir. Güçlü Suriye'nin, İsrail'in güvenlik ve bölgesel hedeflerine aykırı olduğu çıkarımı yapılmıştır. İran için ise kendi ideolojik ve mezhepsel çıkarlarına uygun Esad'ın yönetimde kalması elzemdir. Kendinin bu şekilde varlığını sürdürebilmesi İran sayesinde güçlü olduğunu hissetmesi, yine bu ülkeye kendini bağımlı kılmaktadır. İran bölgesel rakibi İsrail ile Suriye'de ayrışan çıkarları olduğu gibi mevcut Esad iktidarının görevde kalması her iki ülkenin de son tahlilde çıkarına olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıştıkları alanlarda rekabet ve çatışmaya dönüşmektedir. İran için güçlü Suriye kendi ideolojisine yakın olduğu sürece çıkarlarına uygundur. İsrail'in ise sürekli kaotik ortamın yani Suriye'de herkesin herkesle savaştığı ortamın devam ederek enerjisini içe dönük harcamasını Suriye'yi güvenlik çıkarları gereği uygun bulmuştur. Ayrıca bu kaotik ortamdaki bataklığa İran'ında saplanarak diğer bölgesel aktörlerle mücadele ederek gücünün bölgede zayıflaması ana hedeflerindendir. Bütün bu hedeflere güç unsurlarıyla ulaşma çabasına haizdir. Ayrıca bu hedeflerin zemini için Şii hilali ve Arzu Mevud gibi ideolojik dini alt yapıların olması genelde klasik realizm disipliniyle açıklanırken özelde ise Hans Morgenthau'nun ilkelerinden yola çıkılarak analiz edilmiştir. Suriye krizinin çözümüne güç, rekabet gibi evrensel ve nesnel kuralların saptanıp analiz edilmesiyle yaklaşılacaktır.

7.KAYNAKLAR

Acar, N. (2018). Arap Baharı Sürecinde Ortadoğu'da Güvenlik ve Dış Politika: Suudi Arabistan Örneği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 8(2):139–71.

Ağır, O. & Aksu, Z. (2017). Birleşmiş Milletler'in Suriye Krizine Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi. *ASSAM International Refereed Journal* 4(9):43–55.

Akdoğan, İ. (2015). Suudi Arabistan'ın Suriye Politikası. *Ortadoğu Analiz Uluslararası Siyaset Dergisi* 7(66):22–25.

Akpınar, M. & Akçay, E. & Ertosun, E. ed. (2013). *Dini Jeopolitik Yaklaşımıyla Ortadoğu*. ANKARA: Akçağ Yayınları.

Aktaş, M. (2018). Arap Ayaklanmaları ve Sosyal Medyanın Rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11(61):199–208. doi: 10.17719.

Alabdullah, S. (2021). İran'ın Suriye'deki Askeri Yaklaşımı Gerçekler ve Gelecek Beklentileri. *Ortadoğu Analiz Uluslararası Siyaset Dergisi* 12(99):34–38.

Amar, P. & Prashad, V. (2014) *Arap Baharından Kesitler Yeni Ortadoğu'yu Anlamak*. İstanbul: İntifada Yayınları

Anon. (2023). Sputnik. Retrieved (https://sputniknews.com.tr/20231228/irandan-bmgkya-israili-bolgede-barisi-tehdit-eden-eylemlerinden-dolayi-kinama-talebi-1079111310.html).

Aras, B. ve Toktaş Ş. (2008). *Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*. edited by Bülent Aras, Şule Toktaş. ANKARA: SETA.

Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İş Birliği*. Bursa: Aktüel.

Arıkan, P. (2012). Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran. *Ortadoğu Analiz Dergisi* 4(43):18–29.

Ateş, D. (2014). *Uluslararası Politika Dünyayı Anlamak ve Anlatmak*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Avcı, S. (2021). İran'ın Stratejik Kültüründe Vekalet ve Hibrit Savaşlar. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 5(2):634–67.

Aydın, E. (2016). *Suriye'de Dış Aktörlerin Denge Arayışı*. ANKARA.

Aydın, M. (2004. Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1(1).

Baczko, A. & Dorronsoro, G. & Quesnay, A. (2018). *Suriye: Bir İç Savaşın Anatomisi.* edited by G. D. Arthur Quesnay Adam Baczko. İstanbul: İletişim.

Bademci, A. (2017). *Suriye Sendromu Suriye'de Bahar Ne Zaman*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Balpınar, Z. (2013). İsrail'in Güç Kullanımı Esaslı Güvenlik Anlayışının Thomas Hobbes'un 'Doğa Hâli Kavramıyla Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 9(17):85–126.

Bekir, Ü. & Semin, A. & Kaya, E. (2015). *Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri*. edited by E. K. Bekir Ünal, Ali Semin. İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Bilgetürk, İ. (2018). İran'ın Suriye Politikası Bağlamında Şiilik ve Şii Milisler. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 2(2):398–438.

Boran, Y. (2013). *Ortadoğu Labirenti*. İstanbul: Edebiyat Odası.

Brauch, H. G. (2015). *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe. Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çalışkan, M. (2020). Suriye'de PKK Faaliyetlerinin Tarihî Arka Planı ve PYD Terör Örgütünün Siyasallaşma Çabaları. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (10):63–91.

Cankara, P. (2021). İsrail'in Arap Baharı'na Yaklaşımı ve Suriye İç Savaşı'na Yönelik Pozisyonu. *OPUS International Journal of Society Researches* 17(38):5657–85. doi: 10.26466.

Cemil D. İ. & Özçelik, A. (2023). İran'ın Vekil Aktör Stratejisinde İstihbarat Örgütlerinin Rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 22(87):1280–93. doi: 10.17755.

Çetin, N. S. (2019). Medya-Siyaset İlişkisinde Etik Çerçeve. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 4(2):228–49.

Çınar, M. (2022). Coğrafi ve Jeopolitik Açıdan Golan Tepeleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 32(1):19–36. doi: 10.18069.

Çırakoğlu, A. (2018). İran'ın Gözüyle Arap Baharı. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(2):99–110.

Çıtak, E. & Şen, O. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler.* Ankara: Röle Akademik Yayıncılık

Çomak, H. & Sancaktar, C. & Yıldırım, Z. ed. (2016). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi.* İstanbul: Beta.

Çomak, H.& Sancaktar, C. (2014). *Ortadoğu Analizi İki Kutuplu Sistem Sonrası*

Ortadoğu ve Arap Baharı. edited by Hasret Çomak, Caner Sancaktar. İstanbul: Beta.

Çubukçu, M. (2012). *Yıkılsın Bu Düzen! Fel Yaskut Ennizam! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası*. İstanbul: İletişim.

Dağ, A. E. (2016). *Ortadoğu Çatışmaları*. İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.

Davutoğlu, A. (2016). *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.

Demir, T. (2023). Terör, Otonomi ve Aktörlük: PYD ve Sivil Savaş Kaynaklı Siyasal Fırsatların Kullanımı. *Ortadoğu Etütleri* 14(2):149–77. doi: 10.47932.

Donnelly, J. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: Küre Yayınları.

Dualı, Ş. M. (2014). Patrik Kiril ve Soğuk Savaş Sonrası Rus Ortodoks Kilisesinin Yeniden Yapılandırılması. *Avrasya İncelemeleri Dergisi* 1(3):18–19.

Dumlupınar, N. (2017). HİBRİT SAVAŞ: İRAN SİLAHLI KUVVETLERİ. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 1(2):68–105.

Duran, M. A. (2020). Politik Siyonizm Ekseninde Yahudi Devleti Fikri. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 135-158.

Dursun, H. R. (2017). Realizmin Realist Bir Eleştirisi Olarak Raymond Aron ve Uluslararası İlişkiler Kuramı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 5(2):67–85. doi: 10.14782.

Dursunoğlu, A. (2012). *Suriye'de Elde Var Sıfır*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Dünya Bülteni. (2105) *BM Suriye'de etkisiz kaldı.* Erişim 18 Mart 2015.

https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/bm-suriyede-etkisiz-kaldi-h325024.html

Düzgün, D. M. (2020). Realizm Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Evreleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1(47):256–76. doi: 10.17498.

Efegil, E. (2013). İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri. *Ortadoğu Analiz Dergisi* 5(49):53–68.

Efegil, E. & Erol, M.S. (ED) (2012) *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği.* Ankara: Barış Kitap

Eravcı, H. M. (2018). *Suriye: Tarih, Siyaset, Dış Politika*. ANKARA: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Erdeğer, B. Ş. (2019). Arap Baharı BOP'un Parçası Mı? *The Independentturkish*. Retrieved (https://www.indyturk.com/node/74221/türkiyeden-sesler/arap-Baharı-bopun-parçası-mı).

Erdoğan, E. (2015). *Suriye'den Kırk Damla Kan*. İstanbul: 40'lar Kulübü Yayınları.

Erol, M. S. & Efegil, E. (2012). *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*. edited by M. Seyfettin Erol, Ertan Efegil. ANKARA.

Ertosun, E. & Akpınar, M. & Altundeğer. N. ed. (2015). *Ortadoğu'da Devlet Altı Gruplar Örgüt Mezhep Etnisite*. ANKARA: İldem Yayınları.

Eskioğlu, R. (2019). Arap Baharına Kadar Türkiye-Suriye İlişkileri. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16(1):70–80.

Falk, R. (2015). *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, edited by M. Aydın. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Fısk, R. & Cockburn, P. & Sengupta, K. (2015) *Suriye Cehenneme Düşüş 2011-2014 Çağdaş Haberciliğin Unutulmaz Antolojisi.* İstanbul: İyi Düşün Yayınları

Griffiths, M. & O'Callaghan, T. & Roach, S. C. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. ANKARA: Nobel Akademik Yayıncılık.

Griffiths, M. & Roach, S. & Solomon, S. (2011) *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Goldstein, J.S. & Pevehouse, J.C. (2017) *Uluslararası İlişkiler* (2. Baskı). Ankara: BB101 Yayınları

Gönlübol, M. (2014). *Uluslararası Politika İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*. ANKARA: Siyasal Kitabevi.

Görgülü, Y. (2020). İran Ulusal Basınında İsrail Çerçevesinde Filistin Ve Kudüs: Kayhan Örneği. *Asya Studies* 4(14):135–60. doi: 10.31455.

Görsel Dünya Ansiklopedisi. (1983). Görsel Dünya Ansiklopedisi. *Görsel Dünya Ansiklopedisi* 71(34):2629.

Güçtürk, Y. (2014). *İnsanlığın Kaybı Suriye'deki İç Savaşın Insan Hakları Boyutu*. ANKARA: SETA.

Günal, A. (2004). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye. *Ege Academic Review* 4(1):156–64.

Güntay, V. (2020). Neorealist Yaklaşımdan Vekalet Savaşlarının Analizi; Suriye Krizi Örneği. *TESAM Akademi Dergisi* 7(2):491–516. doi: 10.30626.

Gürson, P. (2010). *Suriye*. ANKARA: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Harunoğulları, M. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Havzası: Bölge Üzerinde Yaşanan Uluslararası Anlaşmazlık ve Rekabet. *Lnternational Journal of Geography and Geography Education* (42):455–81, 473. doi: 10.32003.

Hettne, B. (2015). Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi. Pp. 352–68 in *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, edited by M. Aydın. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Heywood, A. (2011). *Küresel Siyaset*. ANKARA: Adres Yayınları.

Hilmi, M. N. (2023). Mısır ve Suriye: İkili Ilişkilerin Yeniden Inşasını Kolaylaştıran Bölgesel Dönüşümler. *Şarkul Avsat* (10).

Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. edited by S. Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İbas, S. (2004). Türkiye Suriye İlişkilerinin Tarihi. in *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, edited by Y. T. Mehmet Şahin. ANKARA: Platin Yyaınevi.

İpek, C. D., & Özçelik, A. (2023). İran'ın Vekil Aktör Stratejisinde İstihbarat Örgütlerinin Rolü: Kudüs Gücü Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 22(87), 1280-1293.

İşyar, Ö. G. (2017). Suriye İç Savaşı'nda PYD'nin Aktörleşmesinin Başlıca Nedenleri. *Bilge Strateji* 9(16):33–97.

Karagül, S. (2017). Orta Doğu'da İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm: Arap Baharı Sonrası Kırılgan İttifaklar. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (5):263–97. doi: 10.32739.

Karahan, S. (2021). Siyonist Öğretide Vaat Edilmiş Topraklar. *Ortadoğu Etütleri* 13(2):177–213. doi: 10.47932.

Karakaya, İ. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin

IŞİD Ile Mücadele Politikaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9(1):92–108.

Karaoğlu, O. (2021). *Şiiliğin İran Dış Politikasına Etkileri*. Ankara Üniversitesi.

Karasoy, H. A. (2022). Hibrit, Asimetrik ve Vekalet Savaşları: 2022 Rusya - Ukrayna Savaşını Üçlü Sacayağı Üzerinde Bir İnceleme. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 7(2):44–56. doi: 10.52539.

Karataş, A. ve Karataş, Y. (2016). *Bitmeyen Savaş Paylaşılamayan Ortadoğu.* İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Keyik, M. & Erol, M.S. (2019). Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 3(1).

Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 35-64.

Knutsen, T. L. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. İstanbul: Açılım Kitap.

Koç, H. (2019). Golan Tepeleri: Gelişim Süreci, Hukuki Statüsü ve Soruna Yönelik Uluslararası Tepkiler. *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi* 3(1):65–81.

Koldaş, U. (2017). *Suriye'de Yönetilebilir Bölünmüşlük: İsrail Güvenliği İçin Zorluklar ve Fırsatlar*. Lefkoşe.

Konukcu, Y. (2018). İran'ın Bölgesel Güvenlik Stratejisi: Bir Güç Döngüsünün Değerlendirilmesi. *Akademik İzdüşüm Dergisi* 3(3):74–91.

Köprülü, A. (1990). Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 5(1):169–90.

Kor, Z. T. (2014). *Ortadoğu Konuşmaları Bölgesel ve Küresel Perspektiften 'Arap Baharı*. İstanbul: Küre Yayınları.

Korgun, İ. (2020). Türkiye Suriye Ilişkileri. *Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 1(1):53–66.

Korgun, İ. (2021). Suriye'deki PYD/YPG Yapılanmasının Türkiye'nin Sınır Güvenliğine Etkileri. *Ahi Evran Akademi* 2(1):1–10.

Köylü, M. (2018). Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* 5(11):70–86.

Kurt, V. (2019) *ABD ve Suriye Krizinin Dönüşümü*. ANKARA: Kadim Yayınları.

Kurt, V. (2019). Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu'da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği. *International Journal of Political Science and Urban Studies* 7(1):307–26. doi: 10.14782.

Küçük, A. (1992): Yahudilikteki Arz-ı Mev'ûd Anlayışının Boyutları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 33(4),101-12.

Machiavelli, N. (1994). *Prens*. edited by N. Güvenç. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Mahalli, H. (2014). *Diren Suriye*. İstanbul: Destek Yayınları.

Marsa, R.& Muhammed, R.& Asad, S.& Shaaban, M. (2017) Mısır'ın Suriye-Yemen-Libya bölgesindeki çatışmalara yönelik dış poşitikası, *Democratic Arabic center for strategic politic economic studies* 1(5) 10-62.

Mearsheimer, J. J. & Walt, S. M. (2014). *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası.* İstanbul: Zodyak Kitap.

Mezkit, M. (2014). Siyonizmin Siyon Protokolleri' ile "Dünya Hakimiyeti" Düşüncesi. *Yeni Fikir Dergisi*, 6(13), 69-92.

Nolte, D. (2010). How To Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Resources Topics. *Review Of International Studies* (36).

Okalan, E. & İşyar Ö.G. (2023). İran Destekli Şii Milislerin Suriye İç Savaşındaki Rolü. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* 8(16):13–35.

Okur, M. A. & Salık, N. (2016). *Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye: İç ve Dış Politika.* ANKARA: Nobel Kitap.

Orhan, O. (2021). Ortadoğu'da Üç Kutuplu Yapı ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz Uluslararası Siyaset Dergisi* 12(100):62–67.

Özden Cankara, P. (2021). İsrail'in Arap Baharı'na Yaklaşımı ve Suriye İç Savaşı'na Yönelik Pozisyonu. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(38), 5657-5685.

Öztürk, K, ed. (2014). *Yetim Klan Ülke Suriye*. ANKARA: Anadolu Ajansı.

Peköz, M. (2015). *Küresel Savaşta Büyük Ortadoğu*. İstanbul: Vivo Yayınevi.

Pevehouse, J. C. & Goldstein, J. S. (2017). *Uluslararası İlişkiler.* ANKARA: BB101 Yayınları.

Polat, E. & Kaya, M. (2022). İran'ın Suriye Politikası. *Akademik MATBUAT* 6(1):1–44.

Prashad, V. & Amar, P. ed. (2014). *Arap Baharından Kesitler Yeni Ortadoğu'yu Anlamak*. İstanbul: İntifada Yayınları.

Qsterud, Q. (1992). Regional Great Powers. in *Regional Great Powers in International*

Politics., edited by İ. B. Neumann. St. Martin's Press.

Roskin, M. G. & Berry, N. O. (2015). *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası.* ANKARA: Adres Yayınları.

Safitürk, M. M. (2015). Baas Partisi. *Suriye'den Kırk Damla Kan*. İstanbul: 40'lar Kulübü Yayınları.

Şahin, K. & Cavlak, Ç. M. (2018). Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi 5(16):152–74.

Şahin, M. (2019). *Orta Doğu Aktörler, Unsurlar, Sistemler*. İstanbul: Kopernik.

Şahin, Y. (2020). Uluslararası İlişkilerde Güce Farklı Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Gücü. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi* 3(2):1–22.

Şahoğlu, H. (2023). BAŞAR ISIZ BİR BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MİSYONU: KIBRIS. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6(11):1–12.

Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*. ANKARA: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sandıklı, A. & Semin, A. & Ünal, B. (2015) *Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri.* İstanbul: Bilgesam Yayınları

Sarıalioğlu, O. K. (2017). *Suriye Savaşının Gizlenen Gerçekleri- İsrail İçin Suriye'yi Yok Etmek*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Sayın, H. (2020). *İran Bölge Analizi Toplum, Kültür, Ekonomi, Politika, Strateji ve Uluslararası İlişkiler*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Sengupta, K. & Cockburn, P. & Fisk, R. (2015). *Suriye Cehenneme Düşüş.* İstanbul: İyi

Düşün Yayınları.

Şen, O. & Çıtak, E. ed. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler.* ANKARA: Röle Akademik Yayıncılık.

Şen, S. (2010). *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*. İstanbul: Hemen Kitap.

Smith, S. & Hadfield, A. (2016). edited by T. Dunne. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Solomon, M. Scott & Griffiths Martin Roach & Steven C. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*. edited by M. Scott Solomon. Martin Griffiths. Steven C. Roach. ANKARA: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sönmezoğlu, F. (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.

Sönmezoğlu, F. & Güneş, H. & Keleşoğlu, E. (2017). *Uluslararası İlişkilere Giriş.* İstanbul: Der Yayınları.

Sputnik Türkiye. (2023) İran'dan BMGK'ya İsrail'i bölgede barışı tehdit eden eylemlerinden dolayı kınama talebi. Erişim 28 Aralık 2023 https://sputniknews.com.tr/20231228/irandan-bmgkya-israili-bolgede-barisi-tehdit-eden-eylemlerinden-dolayi-kinama-talebi-1079111310.html

Sputnik Türkiye. (2023) Ortadoğu'nun askeri olarak en güçlü ülkeleri açıklandı: Hangi ülkeler, ne gibi avantajlara sahip? . Erişim 13 Kasım 2023 https://sputniknews.com.tr/20231113/ortadogunun-askeri-olarak-en-guclu-4-ulkesi-aciklandi-hangi-ulkeler-ne-gibi-avantajlara-sahip--1077341572.html

Taş, K. Z. (2000). Suriye'nin (Şam) Osmanlı Hâkimiyetindeki İdari Yapısı. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 15(1):75–85.

Taşken, C. (2016). *Arap Baharından Suriye Krizine: Suriye ve İran'ın Denge Politikası*. ANKARA.

Tekkaya, D. (2009). *Büyük Ortadoğu Projesinin Arka Planı*. ANKARA: İmaj Yayınevi.

Ulutaş, U. & Bölme, S. (2012). *Suriye'de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya. Kim Kimdir*. edited by S. B. Ufuk Ulutaş. ANKARA: SETA.

Uzun, Z. ve Yaşar, İ. Erdem, S. (2016) *IŞİD ve El Nusra Terör Örgütlerinin Uluslararası Güvenlik Ve Sosyoloji Perspektifinden Karşılaştırılması Ortadoğu'da Devlet, Devlet-Dışı Aktörler ve Demokrasi.* Kodamer Yayıncılık 1079-1095

Varlı, İ. (2019). *Suriye Kapanı Bir Cinayetin Anatomisi*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Viotti, P. R. & Kauppi, M. V. (2014). *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti.* ANKARA: Nobel Akademik Yayıncılık.

Viotti, P.R. & Kauppi M.V. (2016) *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Walt, M. & Mearsheimer, J. (2014) *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*. İstanbul: Zodyak Kitap

Yadak, A. (2015). İsrail Güvenlik Politikası ve Güvenlik Duvarının Filistin Halkına Etkileri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3(9):163–76.

Yegin, A. (2015) Analiz. İran'ın Yumuşak Gücü. İstanbul: *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı* (118), 7-18.

Yegin, A. (2016) Analiz. İran'ın Sert Gücü. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (150), 7-27.Yeğin, A. (2017). *İran'ın Bölgesel Faaliyetleri ve Güç Unsurları*. İstanbul.

Yegin, A. (2017) *İran'ın Bölgesel Faaliyetleri ve Güç Unsurları.* İstanbul: SETA

Yetim, M. (2015). Şiddet Eğilimli ve Direniş Temelli Şii Aktivizmi : Hizbullah ' In Fikirsel ve Örgütsel Zemini Violent and Resistance-Based Shia Activism : Hezbollah ' s Ideational and Organizational Ground. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 2(2):59–88.

Yetim, M. (2021). Ortadoğu'da Üç Kutuplu Yapı ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz Uluslararası Siyaset Dergisi* 12(100):24–27.

Yetim, M. (2016). Şiddet Eğilimli ve Direniş Temelli Şii Aktivizmi: Hizbullah'ın Fikirsel ve Örgütsel Zemini. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 59-88.

Yılmaz, K. (2022). Çatışma Çözümleri Perspektifinden Devlet-Içi Çatışmaların Incelenmesi: Çatışma Çarkı Modeli Üzerinden Suriye Iç Savaşının Analizi. *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi* 2(2):19–45.

Yılmaz, M. E. (2015). Westphalia'dan Günümüze Savaş. in *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, edited by M. Aydın. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Enes Erdoğmuş

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Uluslararası İlişkiler	Düzce Üniversitesi	2024
Lisans	Kamu Yönetimi	Akdeniz Üniversitesi	2020
Lise	Türkçe Matematik	Bursa Atatürk Anadolu Lisesi	2012